

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ
(Α.Μ.: 1012202003038)

Θέμα: «Η γερμανική στρατηγική σκέψη
από τον Μόλτκε τον πρεσβύτερο (1800-1891) έως το 1919
και η αλλαγή στον χαρακτήρα του πολέμου»

Επιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	4
Εισαγωγή	5

A' Κεφάλαιο

Ο δρόμος προς τον όλεθρο	7
1.1. Σερβία.....	7
1.2. Αυστροουγγαρία	8
1.3. Γερμανία και Αντάντ.....	11

B' Κεφάλαιο

Οι βασικές έννοιες της στρατηγικής και ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος.....	15
2.1. Άμεση και έμμεση προσέγγιση	15
2.2. Αποτροπή και πειθαναγκασμός.....	16
2.3. Δίλημμα ασφαλείας.....	18
2.4. Στρατηγική εκμηδένισης και εξουθένωσης	19
2.5. Παρεμποδιστικός και προληπτικός πόλεμος.....	20

Γ' Κεφάλαιο

Οι θεωρητικοί του πολέμου	21
3.1. Χέλμουντ Κάρλ φον Μόλτκε.....	21
3.1.1. Η στρατιωτική σταδιοδρομία του Μόλτκε.....	21
3.1.2. Η στρατηγική σκέψη του Μόλτκε.....	23
3.1.3. Στρατηγικός σχεδιασμός 1871-1891	25
3.2. Άλφρεντ φον Σλήφεν	27
3.2.1. Η στρατιωτική σταδιοδρομία του Σλήφεν	27
3.2.2. Η στρατηγική σκέψη του Σλήφεν	28
3.2.3 Στρατηγικός σχεδιασμός 1892-1905	30
3.2.4 Στρατηγικός σχεδιασμός 1906-1914.....	31

3.2.5 Η αποτίμηση του σχεδίου Σλήφεν.....	33
---	----

Δ' Κεφάλαιο

Το γερμανικό αυτοκρατορικό πολιτικοστρατιωτικό σύστημα	35
4.1. Η πολιτική οργάνωση της αυτοκρατορίας	35
4.2. Η πολιτικοστρατιωτική ηγεσία κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο	36
4.3. Η οργάνωση του στρατού ξηράς.....	39
4.4. Η οργάνωση του πολεμικού ναυτικού	43

Ε' Κεφάλαιο

Η αλλαγή της μορφής του πολέμου	47
5.1. Δοκιμή και εξέλιξη δογμάτων.....	47
5.1.1. 1914 Η κυριαρχία του πυροβολικού	49
5.1.2. 1915 Το αδιέξοδο	50
5.1.3. 1916 Η χρονιά των μεγάλων επιθέσεων.....	52
5.1.4. 1917 Η γερμανική άμυνα σε βάθος.....	53
5.1.5. 1918 Η επιστροφή του πολέμου κινήσεων.....	54
5.2. Τακτικές πεζικού	55
5.3. Χημικά αέρια.....	57
5.4. Ιππικό και τεθωρακισμένα	60
5.5. Μηχανικό	64
5.6. Μεταφορές και επικοινωνίες.....	66
5.7. Πολεμικό ναυτικό	67
5.8. Πολεμική αεροπορία	71
5.9. Όνοι επικεφαλής λεόντων	74

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Οι ρίζες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου	78
6.1. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών.....	78
6.1.1. Η πορεία προς την ανακωχή.....	78
6.1.2. Οι πολιτικοί στόχοι των Μεγάλων Δυνάμεων της Αντάντ	80
6.1.3. Οι όροι της Συνθήκης	82
6.1.4. Αντιδράσεις στη Συνθήκη	84
6.1.5. Παραβιάσεις της Συνθήκης	87
6.2. Θεωρίες φυλετικού διαχωρισμού	88
Επίλογος.....	92
Πηγές και Βιβλιογραφία	95
Παράρτημα.....	99
Περίληψη	112

Πρόλογος

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτελεί ένα σημείο καμπής του γεωπολιτικού ρόλου της Ευρώπης στην άσκηση πολιτικού και στρατιωτικού ελέγχου σε παγκόσμια κλίμακα. Η μακρινή ανάμνηση των θυσιών των Ναπολεόντειων πολέμων αλλά και οι σύντομες και συνήθως νικηφόρες πολεμικές εμπλοκές των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στις αποικίες αλλά και στην Ευρώπη (1859, 1864, 1866, 1870-71) δημιούργησαν την ψευδαίσθηση ότι μια πιθανή νέα σύγκρουση θα ήταν εξίσου σύντομη και επομένως οι αναπόφευκτες επιπτώσεις της στην κοινωνία και την οικονομία θα ήταν παροδικές χωρίς να δημιουργήσουν συστηματικούς κινδύνους.

Η θέληση της Αυστροουγγαρίας να δείξει ότι αποτελούσε ακόμα μια μεγάλη δύναμη και να προωθήσει τα συμφέροντά της στα Βαλκάνια αλλά και η αγωνία της Γερμανίας για αποφυγή διμέτρου αγώνα με μια διαρκώς πιο απειλητική Ρωσία, οδήγησε σε κρίσιμο σημείο την αρχιτεκτονική ασφαλείας που είχε δομηθεί πριν το 1914 και βασίζονταν σε ένα πολύπλοκο σύστημα συμμαχιών. Σύντομα η ταχύτητα των γεγονότων και των αποφάσεων σε συνδυασμό με εσφαλμένες πολιτικές εκτιμήσεις περί της συνοχής της Αντάντ, οδήγησαν στο ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου που παρέσυρε στο διάβα του μοναρχίες αιώνων και μετέβαλλε την παγκόσμια τάξη πραγμάτων, με την ανάδειξη των Η.Π.Α. ως τον κύριο πόλο γεωπολιτικής ισχύος του δυτικού κόσμου.

Στην παρούσα διατριβή θα γίνει εξέταση των γεωπολιτικών συνθηκών που οδήγησαν στην πρωτοφανή αυτή ανθρωποσφαγή, παρουσίαση της γερμανικής στρατηγικής σκέψης όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον Μόλτκε τον πρεσβύτερο και τον Σλήφεν και των αλλαγών που επέφερε ο πόλεμος στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, κάνοντας παράλληλα αναφορά στο γερμανικό πολιτικοστρατιωτικό οικοδόμημα καθώς και τις επιπτώσεις της συνθήκης των Βερσαλλιών.

Εισαγωγή

Στις 28 Ιουνίου 1914 οι σφαίρες του Βόσνιου φοιτητή Γκαβρίλο Πρίνσιπ θα έριχναν νεκρό στο Σεράγιεβο το διάδοχο του αυστρουγγρικού θρόνου Φραγκίσκο Φερδινάνδο και τη γυναίκα του Σοφία, πράξη που σύντομα θα οδηγούσε σε μια πρωτοφανή πολεμική σύγκρουση που θα άλλαζε για πάντα τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης. Σκοπός της διατριβής η οποία είναι χωρισμένη σε έξι κεφάλαια, είναι η εξέταση της πορείας της στρατηγικής σκέψης στη Γερμανία από το 1871 έως το 1918 και η μελέτη της αλλαγής στη φύση του πολέμου στο στρατηγικό, επιχειρησιακό και τακτικό επίπεδο.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές συνθήκες που οδήγησαν στην έκρηξη του πολέμου με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της Σερβίας, της Αυστροουγγαρίας και της Γερμανίας. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο στο οποίο παρατίθενται μερικές βασικές έννοιες της στρατηγικής, κάνοντας σύνδεση της θεωρητικής προσέγγισης με την πραγματικότητα του υπό εξέταση πολέμου. Συνεχίζοντας με το τρίτο κεφάλαιο, εξετάζουμε το ζήτημα του διλήμματος ασφαλείας που αντιμετώπιζε η Γερμανία –υπό το πρίσμα της θέλησής της για έναν νέο διεθνή ρόλο- αλλά και τον τρόπο τον οποίο οι δύο μεγάλοι θεωρητικοί της κατά την υπό εξέταση περίοδο Μόλτκε και Σλήφεν, πρότειναν για να αντιμετωπιστεί.

Ακολουθεί το τέταρτο κεφάλαιο όπου γίνεται αναφορά στην πολιτική οργάνωση της γερμανικής αυτοκρατορίας, την ηγεσία της στο ανώτατο επίπεδο κατά τη διάρκεια του πολέμου αλλά και την οργάνωση του στρατού ξηράς και του πολεμικού ναυτικού της, ώστε να αντιληφθούμε τη δυναμική επί του πεδίου της κινητήριας δύναμης των κεντρικών αυτοκρατοριών. Με αυτή λοιπόν την αφετηρία συνεχίζουμε στο πέμπτο κεφάλαιο στο οποίο αναλύονται εκτενώς οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα στο τεχνολογικό επίπεδο και εφαρμόστηκαν στο πεδίο της μάχης καθώς και η μετατροπή του πολέμου από πόλεμο κινήσεων σε πόλεμο χαρακωμάτων. Παράλληλα εξετάζεται πως η νέα αυτή πραγματικότητα οδήγησε στην εγκατάλειψη της στρατηγικής της εκμηδένισης και την υιοθέτηση της στρατηγικής της εξουθένωσης που αποσκοπούμε στη νίκη μέσω της συνεχούς τριβής του αντιπάλου, υπό το πρίσμα της υλικής υπεροχής. Στο ίδιο κεφάλαιο βλέπουμε την εφαρμογή και τις συνέπειες της χρήσης των χημικών αερίων που σημάδεψαν τον πόλεμο και αυτούς που συμμετείχαν, την ανάδυση του υποβρυχίου αλλά και του αεροπορικού όπλου. Το

κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια προσέγγιση του θέματος της ποιότητας της ηγεσίας κατά τον πόλεμο αυτό και εξετάζεται κατά πόσο οι απώλειες ήταν θέμα ανικανότητας διοίκησης ή μη ύπαρξης επαρκών μέσων για ταχεία διάρρηξη του μετώπου.

Τέλος κλείνουμε τη διατριβή με το έκτο κεφάλαιο στο οποίο αναλύεται η επίδραση της συνθήκης των Βερσαλλιών ως ρίζα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι απαρχές των θεωριών φυλετικού διαχωρισμού, οι οποίες όπως θα δούμε ουσιαστικά πήγαζαν από το φόβο της πιθανής στάσης σε περίπτωση πολέμου, των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων εντός της Γερμανίας πριν το 1914.

Α' Κεφάλαιο

Ο δρόμος προς τον όλεθρο

Η δολοφονία του διαδόχου του αυστροουγγρικού θρόνου Φραγκίσκου Φερδινάνδου και της γυναίκας του Σοφίας -ευνοημένη κατά την εκτέλεσή της από αρκετή δόση τύχης- απετέλεσε το αποκορύφωμα των ενεργειών της φοιτητικής σερβοβοσνιακής οργάνωσης 'Νέα Βοσνία' που τροφοδοτήθηκε με όπλα από τη στρατιωτική υπηρεσία πληροφοριών της Σερβίας¹ και η οποία είχε ως σκοπό την απελευθέρωση της επαρχίας από τον αυστροουγγρικό ζυγό και την ένωσή της με τη Σερβία, στην προσπάθεια για το σχηματισμό ενός μεγάλου σλαβικού κράτους στη νότια Βαλκανική. Παραδοσιακά η ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αποτελούσε συνεχή εστία πολιτικών και στρατιωτικών αναταραχών (συχνά υποκινούμενες από τις μεγάλες δυνάμεις), που όμως αντιμετώπιζονταν χωρίς να προκαλούν συστημικές ρωγμές στο διεθνές σύστημα ασφαλείας που είχε εδραιωθεί στην Ευρώπη μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους. Προσπαθώντας να πιάσουμε τον μίτο της Αριάδνης του 1914 που θα μας οδηγήσει στο να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους η ανωτέρω δολοφονία οδήγησε σε μια πρωτοφανή πολεμική αναμέτρηση, θα ξεκινήσουμε με την πιο αδύναμη μεταβλητή της συνάρτησης η οποία ήταν το κράτος της Σερβίας.

1.1. Σερβία

Οι πρόσφατες επιτυχίες στους Βαλκανικούς πολέμους αλλά και η έξαρση του εθνικισμού (όπως και σε κάθε γωνία της Ευρώπης), πέρα από το σχεδόν διπλασιασμό του πληθυσμού και της έκτασής της, είχε οδηγήσει σε αναπτέρωση των ελπίδων για τη δημιουργία της μεγάλης Σερβίας γεγονός που την έφερνε σε ευθεία αντιπαράθεση με την Αυστροουγγαρία. Την περίοδο της δολοφονίας η Σερβία βρισκονταν εν μέσω προεκλογικής περιόδου, με τον πρωθυπουργό Νικόλα Πάσιτς να αντιμετωπίζει το δυσεπίλυτο πρόβλημα της άσκησης ελέγχου στο στρατιωτικό κατεστημένο της χώρας, έχοντας ως κύριο αντίπαλο τον επικεφαλής της στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών και μέλους της οργάνωσης 'Μαύρη Χείρ' Ντραγκουτίν Ντιμιτρίεβιτς ο οποίος ανήκε στην ομάδα των αξιωματικών που είχε

¹ N. Ferguson, *Α' παγκόσμιος πόλεμος: στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία 1914-18*, Αθήνα 2006, σ. 291

δολοφονήσει το βασιλιά Αλέξανδρο Α΄ το 1903². Όπως μπορούμε εύκολα να κατανοήσουμε, ο Πάσιτς προσπαθούσε να θέσει το στρατό υπό πολιτικό έλεγχο χωρίς όμως να δείξει αδύναμος σε αυτόν και επομένως να προκαλέσει την ανατροπή του.

Άμεση συνέπεια των ανωτέρω ήταν να καθυστερήσει να πάρει δημόσια θέση για τα γεγονότα στο Σερράγιεβο με αποτέλεσμα να εδραιωθεί διεθνώς η κατηγορία για τη συνενοχή της Σερβίας στη δολοφονία και να δώσει πάτημα στην Αυστροουγγαρία για τήρηση πιο πιεστικής στάσης, ενώ χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Βρετανού πρωθυπουργού Άσκουιθ προς τον αρχιεπίσκοπο του Καντέρμπουρι ακόμα και τόσο αργά όσο στις 31 Ιουλίου ότι "Οι Σέρβοι πρέπει να δεχθούν ένα συντριπτικό πλήγμα"³. Στο στρατιωτικό τομέα η χώρα είχε αποδυναμωθεί μετά τους Βαλκανικούς πολέμους που οδήγησαν σε 91.000 απώλειες και εξάντληση των αποθεμάτων πυρομαχικών, ενώ παρά το ότι είχε τη δυνατότητα επιστράτευσης 350.000 ανδρών, μόνο τα 2/3 μπορούσαν να εξοπλιστούν με τυφέκια. Ήδη από το Μάιο του 1914 είχε τεθεί σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα εκσυγχρονισμού δεκαετούς διάρκειας, ενώ σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Αυστροούγγρου στρατιωτικού ακολούθου στο Βελιγράδι ο σερβικός στρατός θα είχε ανακάμψει στο προ των Βαλκανικών επίπεδο εντός τετραετίας⁴.

1.2. Αυστροουγγαρία

Η κατάσταση όμως δεν ήταν λιγότερο περίπλοκη στην Αυστροουγγαρία ούτε σε πολιτικό αλλά και ούτε σε στρατιωτικό επίπεδο. Παρά το ότι ανήκε στην πλευρά των νικητών κατά τη διαμόρφωση της νέας τάξης πραγμάτων στο συνέδριο της Βιέννης το 1815, η ισχύς της σταδιακά έφθινε καθώς το 1848 η μεγάλη ουγγρική εξέγερση οδήγησε σε εφαρμογή στρατιωτικού νόμου και εκτεταμένες αναταραχές στην Ουγγαρία, το 1859 απώλεσε τη Λομβαρδία και το 1866 εξοβελίστηκε από τον πολιτικό έλεγχο της Γερμανίας που πλέον πέρασε στα χέρια της Πρωσίας. Αποτέλεσμα της τελευταίας ήττας ήταν και η συμφωνία του 1867 για το μετασχηματισμό του κράτους σε μια δυαδική μοναρχία, ενώ ετέθησαν αυστηρά όρια στις αρμοδιότητες της Βιέννης επί του ουγγρικού τμήματος της αυτοκρατορίας, σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο⁵. Παρά το ότι η συμφωνία έφερε

² H. Strachan, *Α΄ παγκόσμιος πόλεμος*, Αθήνα 2013, σ. 38

³ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 46

⁴ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 47

⁵ P. Jung, *The Austro-Hungarian Forces in World War I*, Oxford 2003, τ. 1., σ. 3

παροδικά μια ηρεμία στο εσωτερικό, σύντομα αποδείχθηκε σημαντικό εμπόδιο για τον εκσυγχρονισμό του κράτους καθώς συχνά ζωτικές τομές στο δημόσιο βίο δεν έπαιρναν την απαραίτητη έγκριση και από τα δύο κοινοβούλια. Ταυτόχρονα η προσπάθεια των Αυστριακών να βγάλουν από την πολιτική αφάνεια τους Σλάβους της αυτοκρατορίας με σκοπό να μειώσουν τις εντάσεις που υπέσκαπταν τα θεμέλια της κοινωνίας, έβρισκε τη σθεναρή και συνάμα ιδιοτελή αντίσταση της συγγρικής πλευράς η οποία θεωρούσε σημαντική υποχώρηση το διαμοιρασμό της εξουσίας σε τρεις αντί για δύο πόλους εξουσίας⁶. Άλλωστε δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι σημαντικό μερίδιο του σλαβικού πληθυσμού κατοικούσε και εντός του συγγρικού βασιλείου με προφανείς τις πιθανές επιπτώσεις μια τέτοιας εξέλιξης.

Στην αυγή του 1914 η πίστη της Αυστροουγγαρίας στη διεθνή τάξη πραγμάτων είχε κλονιστεί πληρώνοντας το τίμημα της αδράνειάς της κατά τους δύο Βαλκανικούς Πολέμους, καθώς αφενός τα συμφέροντά της δεν είχαν ληφθεί υπόψη στη συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913 και αφετέρου θεωρούσε ότι οι υπόλοιπες Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ουσιαστικά επιβραβεύσει τις Βαλκανικές χώρες για την ανατροπή του status quo στη χερσόνησο⁷. Μέχρι τη δολοφονία της 28^{ης} Ιουνίου στην Αυστροουγγρική πολιτική υπήρχε διχογνωμία σχετικά με την ανάληψη δράσης στα Βαλκάνια, με τον Φραγκίσκο Φερδινάνδο να υποστηρίζει την αυτοσυγκράτηση και τον αρχηγό του γενικού επιτελείου Κόνραντ φον Χότζεντορφ να αποτελεί ακραιφνή οπαδό της πολεμικής αναμέτρησης καθώς μόνο κατά το 1913 το είχε προτείνει στον πρώτο 25 φορές⁸. Δεν θα πρέπει φυσικά να αμελούμε την πολιτική διάσταση της διχογνωμίας καθώς ο Φραγκίσκος Φερδινάνδος χρησιμοποιούσε τη φιλοπόλεμη διάθεση του φον Χότζεντορφ για να στείλει διπλωματικά μηνύματα προς τη Σερβία.

Κοινός τόπος και των δύο ήταν η διατήρηση της αξιοπιστίας και η προβολή ισχύος της αυτοκρατορίας τόσο ως περιφερειακής όσο και ως ευρωπαϊκής δύναμης, καθώς εάν έχανε το κύρος της στο πρώτο επίπεδο δεν θα μπορούσε να τρέφει φιλοδοξίες για το δεύτερο⁹. Κλείνοντας όμως την ενότητα των κινήτρων θα πρέπει να κάνουμε μια ξεχωριστή μνεία στον φον Χότζεντορφ ο οποίος κατείχε το αξίωμά του από το 1906 και έτρεφε ισχυρούς επαγγελματικούς αλλά και προσωπικούς φόβους για την έκβαση των γεγονότων. Οι συνεχείς προστριβές και οι εν γένει τεταμένες

⁶ R. Gerwarth & E. Manela, *Αυτοκρατορίες σε πόλεμο 1911-1923*, Αθήνα 2014, σ. 110

⁷ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 34

⁸ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 40

⁹ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 39

σχέσεις με το διάδοχο του θρόνου τον είχαν πείσει ότι η θητεία του πλησίαζε στο τέλος της κάτι που πιθανώς θα είχε σοβαρή επίπτωση στα προσωπικά του, καθώς την εν λόγω περίοδο διατηρούσε σχέση με την Τζίνα φον Ράινινγκχαους, παντρεμένη μητέρα έξι παιδιών. Σε μια χώρα με τόσο βαθιά ριζωμένες τις αρχές του Καθολικισμού, το διαζύγιο φάνταζε αδιανόητο εκτός και αν κάποιος ξέφευγε από το επίπεδο του "κοινού θνητού" και γίνονταν ένας εθνικός ήρωας, επιστρέφοντας ως νικητής από έναν πόλεμο¹⁰. Ενώ όπως χαρακτηριστικά έγραφε στη Τζίνα, "είναι ένας πόλεμος που πρέπει να διεξαχθεί, εφόσον μια παλιά μοναρχία και ένας ένδοξος στρατός δεν πρέπει να έχουν άδοξο τέλος"¹¹.

Στο στρατιωτικό τομέα από την άλλη η αυτοκρατορία ήταν δέσμια των πολιτικών περιορισμών της δυαδικής μοναρχίας καθώς με βάση την απόφαση του 1889 καλούνταν ετησίως σταθερά 135.670 άνδρες, γεγονός που με την πάροδο των ετών και την αύξηση του πληθυσμού οδήγησε σε τεραστίων διαστάσεων ελλείψεις εκπαιδευμένων εφέδρων ηλικίας 20-40 ετών. Παρόμοια προβλήματα χρηματοδότησης παρουσίαζε και ο εξοπλισμός με σύγχρονα οπτικά συστήματα, γεγονός που κατέτασσε τη χώρα στρατιωτικά περισσότερο ως περιφερειακή παρά ως ευρωπαϊκή δύναμη, καθώς το 1914 είχε τη δυνατότητα να διεξάγει πόλεμο μόνο στα Βαλκάνια και όχι εναντίον δύο δυνάμεων ταυτόχρονα¹². Εύκολα μπορούμε να καταλάβουμε πόσο σημαντική ήταν η στάση της Ρωσίας για τα σχέδια της Αυστροουγγαρίας, αλλά και η υποστήριξη της Γερμανίας η οποία ήταν συχνή όμως όχι πάντα δεδομένη, κάνοντας την Βιέννη να θέλει να εκμεταλλευτεί την παρούσα συγκυρία. Αυτό που θα πρέπει επομένως να συγκρατήσουμε είναι η θέληση της Αυστροουγγαρίας για πρόκληση ενός τρίτου Βαλκανικού Πολέμου με σκοπό την αντιμετώπιση της Σερβίας και την αποκατάσταση του καταρρακωμένου κύρους της διεθνώς, με ταυτόχρονη πολιτική εξουδετέρωση και στρατιωτική αδρανοποίηση της Ρωσίας χάρη στη γερμανική υποστήριξη.

¹⁰ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 40

¹¹ S. Williamson & R. Van Wyk, *July 1914*, Long Grove 2015, σ. 57

¹² P. Jung, *ό. π.*, σ. 4-5

1.3. Γερμανία και Αντάντ

Η συγκρότηση της γερμανικής αυτοκρατορίας το 1871 οδήγησε στη δημιουργία μιας νέας και ισχυρής πολιτικά και στρατιωτικά οντότητας στην καρδιά της Ευρώπης, η οποία μετέβαλε το ρυθμό με τον οποίο εξελίσσονταν ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων. Η περίοδος που ακολούθησε χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια του Μπίσμαρκ να καθυστερήσει τις αυλές των μεγάλων δυνάμεων για τις προθέσεις της Γερμανίας, όμως η διένεξη σχετικά με την τύχη του Μαρόκου το 1905 και η απόβαση του Κάιζερ Γουλιέλμου Β΄ στην Ταγγέρη έδειξε πλέον ξεκάθαρα ότι η χώρα δεν συμπεριφέρονταν πλέον ως υπέρμαχος της διεθνούς τάξης πραγμάτων, αλλά αντίθετα φιλοδοξούσε να αλλάξει προς όφελος της το συσχετισμό ισχύος.

Ο σημαντικότερος λόγος αυτής της αλλαγής πλεύσης ήταν η οικονομική διάσταση του ζητήματος καθώς αν και η εκβιομηχάνιση της Γερμανίας ήταν πολύ όψιμη ήταν παράλληλα και εξαιρετικά ταχεία, με τη συνολική παραγωγή να αυξάνεται κατά 6 φορές μεταξύ του διαστήματος 1855 και 1913. Η διαδικασία αυτή όμως είχε και τις συνέπειές της καθώς η χώρα προέβη σε τόσο εκτεταμένες επενδύσεις στο εσωτερικό με αποτέλεσμα να μειωθεί η ρευστότητά της και να μην είναι σε θέση να προβεί σε αντίστοιχες επενδύσεις με σκοπό να αυξήσει την επιρροή της στο εξωτερικό. Το πρώτο πρίσμα επομένως με το οποίο θα πρέπει να δούμε τη γερμανική στάση ήταν η έντονη πρόθεσή της για επίτευξη διεξόδου του εμπορίου της στις διεθνείς αγορές, εκτοπίζοντας έτσι αναγκαστικά τις εμπορικές δραστηριότητες των άλλων Μεγάλων Δυνάμεων¹³. Το αντίπαλο μεγάλο δέος, η Βρετανική αυτοκρατορία, αν και φάνταζε πιο κραταιά από ποτέ βρίσκονταν σε ένα σημείο καμψής της ισχύος της. Το 1870 η βιομηχανία της ήταν σε θέση να παράγει το 32% των βιομηχανικών προϊόντων της υφελίου, όμως μόλις 40 χρόνια αργότερα και χάρη στην ταχεία εκβιομηχάνιση των Η.Π.Α και της Γερμανίας, το ποσοστό αυτό είχε μειωθεί στο 14,7 με την πρώτη να παράγει το 35,3% και τη δεύτερη το 15,9%. Οι συνέπειες της ανωτέρω εξέλιξης δεν είχαν ακόμα φανεί καθώς το εκτεταμένο δίκτυο κτήσεων της αυτοκρατορίας αλλά και η δυνατότητα εκτέλεσης εμπορικών δραστηριοτήτων χωρίς δασμούς, προστάτευε μερικώς τα βρετανικά προϊόντα από τον ανταγωνισμό διατηρώντας τη χώρα στην πρώτη θέση της ισχύος παγκοσμίως με αμφίβολη όμως πορεία προς το μέλλον¹⁴.

¹³ E.J. Hobsbawm, *Η εποχή των αυτοκρατοριών 1875-1914*, Αθήνα 2012, σ. 486-487

¹⁴ P. Kennedy, *Η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα 1990, σ. 306-307

Το δεύτερο πρίσμα με το οποίο θα πρέπει να δούμε τη στάση της Γερμανίας, είναι η αντίληψή της σχετικά την ουσιαστική ενότητα της Αντάντ. Αν και συχνά αναφέρεται ότι ο ανωτέρω συνασπισμός είχε ως σκοπό την αντιμετώπιση και τον περιορισμό της γερμανικής ισχύος, αυτό αποτελεί μια μόνο πτυχή του ζητήματος. Ο βασικότερος λόγος που η Βρετανία είχε υπογράψει εντός πέντε ετών τρεις συμμαχίες (1902 με την Ιαπωνία, 1904 με τη Γαλλία και 1907 με τη Ρωσία) ήταν η προσπάθειά της να μειώσει το δυσβάστακτο κόστος της διατήρησης και της υπεράσπισης της αυτοκρατορίας της. Με την πρώτη συμμαχία απαλλάσσονταν ουσιαστικά από την ανάγκη διατήρησης ισχυρής στρατιωτικής παρουσίας στον Ειρηνικό, χρησιμοποιώντας την Ιαπωνία ως αντίβαρο στη Ρωσία. Με τη δεύτερη διευθετούνταν τα αποικιακά ζητήματα στην Αφρική και με την τρίτη τα αντίστοιχα στην κεντρική Ασία που μέχρι τότε απειλούσαν την Ινδία η οποία αποτελούσε την καρδιά της αυτοκρατορίας¹⁵. Την ίδια περίοδο η Γερμανία συνειδητοποιούσε ότι ο ναυτικός ανταγωνισμός στον οποίο είχε εισέλθει με τη Βρετανία, όχι μόνο μείωνε τους διαύλους επικοινωνίας αλλά παράλληλα δεν είχε και αποτέλεσμα καθώς η δεύτερη διατηρούσε το πλεονέκτημα σε αριθμό θωρηκτών Ντρέντνωτ. Στο εσωτερικό της Γερμανίας άρχισαν να εμφανίζονται και τα πρώτα προβλήματα από την εφαρμογή του φιλόδοξου ναυπηγικού προγράμματος καθώς τα οικονομικά του βάρη προκαλούσαν τις έντονες αντιδράσεις τόσο των συντηρητικών γαιοκτημόνων όσο και της αστικής τάξης, με την κάθε πλευρά να προσπαθεί να μετακυλήσει το κόστος στην άλλη. Η πρόταση επομένως το 1912 του Γερμανού Καγκελάριου Χόλβεγκ για τη σύναψη ενός ναυτικού συμφώνου με τη Βρετανία το οποίο θα μείωνε τις γερμανικές ναυπηγήσεις με αντάλλαγμα την τήρηση ουδέτερης στάσης της Βρετανίας στην Ευρώπη, αποσκοπούσε αφενός στη μείωση των εξόδων και αφετέρου στη διάσπαση της Αντάντ, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στη Γερμανία να προωθήσει τα συμφέροντά της. Εύκολα μπορούμε επομένως να καταλάβουμε γιατί η Βρετανία το απέρριψε καθώς αφενός τα ανταλλάγματα δεν ήταν ίσης αξίας και αφετέρου τα στρατηγικά της συμφέροντα ήταν συνδεδεμένα με την Αντάντ, καθώς η βαθύτερη ανάγκη της να διατηρήσει ουδέτερες τις Κάτω Χώρες ώστε να κρατήσει ανοικτές τις θαλάσσιες οδούς με την αυτοκρατορία της, την οδηγούσε να επεμβαίνει διαχρονικά στην

¹⁵ E.J. Hobsbawm, *ό. π.*, σ. 481-483

Ευρώπη για να διατηρείται η ισορροπία δυνάμεων υποστηρίζοντας την ασθενέστερη έναντι της ισχυρότερης δύναμης¹⁶.

Η σημαντική λεπτομέρεια που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι η Γερμανία θεωρούσε πως παρά την εντυπωσιακή εικόνα της, η Αντάντ αποτελούσε μια εύθραυστη και ασταθή συμμαχία λόγω των πολλών αντικρουόμενων συμφερόντων των μελών της τα οποία πρόσκαιρα παραμέριζαν λόγω της πολιτικοστρατιωτικής κατάστασης στην Ευρώπη. Κρίσιμη μεταβλητή στην εξίσωση ήταν η κατάσταση της Ρωσίας η οποία παρά το ότι είχε εξέλθει ηττημένη από τον Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο του 1904-5, είχε μπει σε μια τροχιά ραγδαίας εσωτερικής ανασυγκρότησης μοιάζοντας με έναν γίγαντα που μόλις ξυπνούσε. Η υιοθέτηση πιο φιλελεύθερων ιδεών μετά την επανάσταση του 1905 και οι επενδύσεις στη βιομηχανία, οδήγησαν σε ετήσια αύξηση 3,25% το ακαθάριστο εθνικό προϊόν και σε αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής κατά 50%, με το στρατό της να είναι ο μεγαλύτερος στην Ευρώπη και να προβλέπεται μέχρι το 1917 να είναι τριπλάσιος από αυτόν της Γερμανίας¹⁷.

Το κρίσιμο στοιχείο που έδρασε ως καταλύτης ήταν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, καθώς πέρα από τις επιπτώσεις για την Αυστροουγγαρία που ήδη αναλύσαμε, οδήγησε του Γερμανούς να θεωρούν πως αποτελούσε έναν πόλεμο δια αντιπροσώπων που διεξάγονταν από τη Ρωσία με σκοπό την επέκταση της ισχύος της. Ήδη από τις 2 Δεκεμβρίου 1912 ο Χόλβεγκ είχε δηλώσει πως "Εάν η Αυστροουγγαρία δέχονταν επίθεση από μία τρίτη χώρα ενόσω επιχειρούσε να εξυπηρετήσει τις επιδιώξεις της, η Γερμανία θα παρείχε την υποστήριξή της και θα αγωνίζονταν να διατηρήσει τη δική της θέση στην Ευρώπη"¹⁸. Την επόμενη ημέρα η Βρετανία απάντησε ότι φοβόνταν πως ένας πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Αυστροουγγαρίας θα οδηγούσε τη Γερμανία να επιτεθεί στη Γαλλία και τότε η Βρετανία θα έπαιρνε το μέρος της Γαλλίας, γεγονός που προκάλεσε την οργισμένη αντίδραση του Κάιζερ στις 8 Δεκεμβρίου ο οποίος δήλωσε πως "Εάν η Ρωσία παρείχε βοήθεια στη Σερβία, η Γερμανία θα συμμετείχε στην πολεμική αναμέτρηση"¹⁹. Αυτό που πρέπει ουσιαστικά να συγκρατήσουμε είναι πρόθεση της Γερμανίας να χρησιμοποιήσει την κρίση του Ιουλίου ώστε να προκαλέσει κλυδωνισμούς στους συμμαχικούς δεσμούς της Αντάντ και ιδανικά να

¹⁶ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 71-72

¹⁷ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 43

¹⁸ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 74

¹⁹ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 75

οδηγήσει σε διάσπασή της (με τήρηση ουδέτερης στάσης της Βρετανίας και της Γαλλίας) και πολεμική αναμέτρηση με τη Ρωσία πριν αυτή ισχυροποιηθεί περαιτέρω.

Τέλος η σπίθα που θα μπορούσαμε να πούμε ότι οδήγησε στο να ξεφύγει η κατάσταση από κάθε έλεγχο ήταν η ταχεία επιστράτευση των χωρών. Διαχρονικά το μέτρο αυτό αποτελούσε μέσο πίεσης στην ευρωπαϊκή διπλωματία στο δρόμο για την εξεύρεση μια διπλωματικής λύσης η οποία όμως μπορεί να αποτελούσε αποτέλεσμα διαβουλεύσεων μηνών. Στις 23 Ιουλίου η Αυστροουγγαρία επέδωσε το τελεσίγραφό της στη Σερβία η οποία κήρυξε επιστράτευση στις 25 κάτι που έπραξε και η πρώτη, η έναρξη του πολέμου στις 28 του ίδιου μήνα οδήγησε αρχικά τις μεγάλες δυνάμεις σε προληπτική επιστράτευση υπό το φόβο να βρεθούν εκτεθειμένες σε επίθεση από πλήρως κινητοποιημένο αντίπαλο και στη συνέχεια όταν ενεργοποιήθηκε το δίκτυο των συμμαχιών, σε πλήρη πολεμική εμπλοκή. Βλέπουμε επομένως ότι η ταχύτητα των γεγονότων ήταν τέτοια που δεν ήταν εφικτό να γίνει αντιληπτό εάν η επιστράτευση αποτελούσε διπλωματικό όπλο ή όχι, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να γίνει θύμα αλυσιδωτών αντιδράσεων που ουσιαστικά δεν μπορούσαν να ελεγχθούν υπό το φόβο του αιφνιδιασμού και πιθανής ντροπιαστικής ήττας²⁰.

²⁰ N. Ferguson, *ό. π.*, σ. 295

Β' Κεφάλαιο

Οι βασικές έννοιες της στρατηγικής και ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

Έχοντας δει το γενικό πολιτικοστρατιωτικό πλαίσιο που οδήγησε στον πόλεμο, στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε κάποιες βασικές έννοιες της στρατηγικής και ταυτόχρονα θα τις συνδέσουμε με την πραγματικότητα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου.

2.1. Άμεση και έμμεση προσέγγιση

Οι δύο ανωτέρω έννοιες έχουν να κάνουν με την κατεύθυνση της κύριας πολεμικής προσπάθειας, καθώς άμεση προσέγγιση ορίζεται η προσβολή του κέντρου βάρους (πρακτικά δηλαδή του ισχυρότερου στοιχείου) της αντίπαλης πλευράς, ενώ η έμμεση προσέγγιση επιτάσσει την παράκαμψη του κέντρου ισχύος του αντιπάλου, την αποφυγή κατατριβής των φίλιων δυνάμεων και την προσβολή δευτερευόντων στόχων ή αντιπάλων, αναβάλλοντας το καίριο πλήγμα για μια πιο ευνοϊκή χρονική συγκυρία²¹. Κύριος εκφραστής της άμεσης προσέγγισης ήταν ο Κλαούζεβιτς –ο οποίος σημάδεψε όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο τη στρατηγική σκέψη στη Γερμανία-, που τόνιζε ότι εφόσον ο στρατιωτικός αντικειμενικός σκοπός του πολέμου είναι ο αφοπλισμός του εχθρού, ο μόνος τρόπος επίτευξής του είναι η κύρια και καθοριστική σύγκρουση καθώς θεωρούσε ότι οι ελιγμοί είναι άνευ νοήματος εάν δεν οδηγούν στην επίτευξη επιτυχίας στο πεδίο της μάχης²².

Αντίστοιχα κύριος εκφραστής της έμμεσης προσέγγισης ήταν ο Σούν Τζού ο οποίος με απόλυτη σαφήνεια τόνιζε ότι "πρέπει οι ισχυρές δυνάμεις μας να πλήττουν ασθενείς δυνάμεις του εχθρού, οι δυνάμεις μας να κινούνται ξεκούραστα όπου δεν βρίσκεται ο εχθρός καταλαμβάνοντας εχθρικές θέσεις που είναι ανυπεράσπιστες, η άμυνά μας πρέπει να είναι απόρθητη επειδή υπερασπιζόμαστε θέσεις που ο εχθρός δεν μπορεί ή δεν τολμά να πλήξει και τέλος πρέπει να αιφνιδιάζουμε τον εχθρό μέσω απροσδόκητων κινήσεων και επιθέσεων"²³. Εύκολα μπορούμε να κατανοήσουμε την αξία που έδινε στη σταδιακή φθορά του αντιπάλου μέσω της παραπλάνησης με ταυτόχρονη προστασία των ιδίων δυνάμεων, που αποσκοπούσε στο να μειώσει τη θέληση του αντιπάλου για μάχη.

²¹ Κ. Κολιόπουλος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα 2008, σ. 19

²² Κ. Κουβελιώτης, *Φιλοσοφία του πολέμου και ηγεσία*, Αθήνα 2002, σ. 47-49

²³ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 87

Βλέπουμε επομένως πως η άμεση προσέγγιση μπορεί να φέρει ένα εξίσου άμεσο αποτέλεσμα καθώς εάν επιτύχει εξουδετερώνει τις ένοπλες δυνάμεις του αντιπάλου -το κύριο δηλαδή μέσο διεξαγωγής ενός πολέμου- και είναι μία λύση που συχνά επιλέγεται από τον συγκριτικά αδύναμο, σε μια προσπάθεια να μην οδηγηθεί σε μια παρατεταμένη σύγκρουση όπου τη νίκη θα τη δώσει η υλική υπεροχή. Αντιθέτως η έμμεση προσέγγιση ευνοεί τον αντίπαλο που διατηρεί την εν λόγω υπεροχή και χρησιμοποιεί την περίσσεια ισχύος του για να εξασθενήσει περαιτέρω τον αντίπαλό του πριν κρίνει ότι ήρθε η στιγμή για να μεταπέσει σε άμεση προσέγγιση. Προσπαθώντας να θέσουμε τη θεωρία στο πλαίσιο του υπό εξέταση πολέμου, βλέπουμε ότι οι παραλληλισμοί είναι κάτι παραπάνω από προφανείς καθώς η Γερμανία έχοντας το αριθμητικό μειονέκτημα επιθυμούσε την ταχεία εξουδετέρωση της Γαλλίας πριν στραφεί εναντίον της Ρωσίας το 1914, κάτι που επανέλαβε το 1918 στο δυτικό μέτωπο φοβούμενη την πλήρη εμπλοκή των Η.Π.Α.

Αντίθετα τα μέλη της Αντάντ μη μπορώντας να αντιμετωπίσουν μεμονωμένα τη Γερμανία, επιθυμούσαν να την εμπλέξουν σε δύο (αρχικά) μέτωπα προκαλώντας κατάτμηση του δυναμικού της και επομένως μείωση της αποτελεσματικότητας των ενόπλων δυνάμεών της. Παράλληλα, στην πορεία του πολέμου είδαμε πως προσπάθησαν να εξουδετερώσουν το 1915 την Οθωμανική αυτοκρατορία με την επίθεση στα Δαρδανέλλια και εν συνεχεία το 1916 την Αυστροουγγαρία με την επίθεση Μπρουσίλωβ –αποσπώντας σημαντικούς γερμανικούς πόρους ειδικά κατά τη δεύτερη επίθεση-, ενώ το 1918 με την ενίσχυση των Η.Π.Α επέλεξαν να διεξάγουν την αποφασιστική κρούση στο δυτικό μέτωπο οδηγώντας στην ανακωχή της 11^{ης} Νοεμβρίου.

2.2. Αποτροπή και πειθαναγκασμός

Οι επόμενες δύο έννοιες που θα μας απασχολήσουν έχουν να κάνουν με το status quo, την υφιστάμενη δηλαδή -γεωπολιτική εν προκειμένω- κατάσταση και την απειλή χρήσης βίας. Η μεν αποτροπή αποσκοπεί στη διατήρηση του status quo με απειλή χρήσης βίας, ενώ αντίθετα ο πειθαναγκασμός είναι η αλλαγή του status quo, χάρη ακριβώς στην ίδια απειλή. Όπως μπορούμε να δούμε κομβικό σημείο που διαφοροποιεί τις δύο αυτές έννοιες από αυτές της άμυνας και της επίθεσης είναι η μη χρήση της βίας ως πολιτικό εργαλείο με μοναδική εξαίρεση την περίοδο μίας κρίσης ή ενός θερμού επεισοδίου. Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί βία εναντίον αντιπάλου που παραβιάζει το status quo προκειμένου να τον επαναφέρουμε

στην προ της κρίσης κατάσταση, αποφεύγοντας ταυτόχρονα μια πλήρη πολεμική εμπλοκή και αποτελώντας στην ουσία μια ‘γκρίζα’ περιοχή μεταξύ ειρήνης και πολέμου.

Βασικό στοιχείο για την επιτυχή χρήση και των δύο επιλογών είναι το σχετικό κόστος για τον αντίπαλο καθώς θα πρέπει η μη συμμόρφωση με την απειλή να τον οδηγεί σε μια πολύ χειρότερη κατάσταση απ’ό,τι η συμμόρφωση με αυτή, πρακτικά δηλαδή το κόστος που θα κληθεί να καταβάλει για να αλλάξει (στην αποτροπή) ή να διατηρήσει (στον πειθαναγκασμό) το status quo θα πρέπει να είναι ή να φαντάζει σε αυτόν μεγαλύτερο από τα πιθανά οφέλη μιας αντίθετης απόφασης. Εύκολα μπορούμε να κατανοήσουμε πόσο σημαντική είναι η αξιοπιστία σε μια τόσο οριακή συνθήκη όσο το μεταίχμιο μεταξύ ειρήνης και πολέμου. Πρακτικά δεν θα πρέπει να υπάρχουν μόνο τα μέσα για να πετύχουμε την αποτροπή ή τον πειθαναγκασμό αλλά και η πολιτική απόφαση για την πραγματοποίησή της, ενώ ταυτόχρονα ο αντίπαλος θα πρέπει να γνωρίζει ότι υπάρχουν τα ανωτέρω μέσα και η θέλησή μας για χρήση τους, κάτι που μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε στην καθημερινότητα μας παρακολουθώντας την ειδησεογραφία όπου γίνεται συνεχής προβολή των εξοπλιστικών προγραμμάτων που βρίσκονται σε εξέλιξη και στις δύο πλευρές του Αιγαίου²⁴.

Εμβασθύνοντας τέλος στην έννοια της αποτροπής θα πρέπει να τονίσουμε ότι χωρίζεται σε τρεις κύριες κατηγορίες. Αρχικά έχουμε την αποτροπή μέσω παρουσίας η οποία συνίσταται στην ύπαρξη συμβολικών μόνο δυνάμεων στο σημείο που θέλουμε να υπερασπιστούμε, τονίζοντας ότι πιθανή επίθεση εναντίον τους θα σημαίνει πλήρη πολεμική εμπλοκή, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα Νατοϊκά στρατεύματα που στάθμευαν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στο Δυτικό Βερολίνο. Επόμενη μεγάλη κατηγορία είναι η αποτροπή μέσω άμυνας που συνίσταται στη διατήρηση ισχυρών και αξιόπιστων αμυντικών δυνατοτήτων οι οποίες συνδυαζόμενες με τη γεωγραφία της χώρας μας, μας επιτρέπουν να απορροφήσουμε τυχόν εχθρικά πλήγματα και να συνεχίσουμε να είμαστε αποτελεσματικοί, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Σοβιετική Ένωση κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η οποία πέρα από τις μεγάλες της παραγωγικές δυνατότητες μπορούσε να θυσιάσει χώρο για να κερδίσει χρόνο. Τέλος έχουμε και την αποτροπή μέσω αντιποίνων η οποία συνίσταται στη δυνατότητά μας να αντιδράσουμε σε διαφορετικό χώρο και με

²⁴ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 22

διαφορετικό τρόπο από αυτόν του αντιπάλου προκαλώντας συντριπτικό πλήγμα, όπως στην περίπτωση της απειλής χρήσης πυρηνικών όπλων από τις Η.Π.Α. σε περίπτωση σοβιετικής συμβατικής επίθεσης στη Δυτική Ευρώπη²⁵.

Εξετάζοντας τις δύο αυτές έννοιες υπό το πρίσμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ύπαρξη της Αντάντ (πέρα από τις αρχικές διευθετήσεις αποικιακών ζητημάτων) αλλά και των Κεντρικών Αυτοκρατοριών αποσκοπούσε στην αποτροπή μέσω άμυνας, της έκρηξης ενός γενικευμένου πολέμου υπό το φόβο του δυσβάστακτου κόστους, αλλά και της τμηματικής στρατιωτικής αντιμετώπισης και συντριβής των μελών των ανωτέρω πολιτικοστρατιωτικών σχηματισμών από το σύνολο της αντίπαλης παράταξης. Τέλος ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μη επιτυχημένου πειθαναγκασμού, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ήταν η πολύ πιεστική στάση της Αυστροουγγαρίας προς τη Σερβία με σκοπό να την κάνει να υποκύψει στις απαιτήσεις της υπό την απειλή χρήσης βίας, έχοντας βέβαια προετοιμαστεί για το σενάριο ενός τοπικά περιορισμένου πολέμου. Αν και φαινομενικά η πρώτη επεδίωκε ανοικτά τη σύγκρουση εν τούτοις δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε τις πιθανές συνέπειες της αποδοχής του τελεσίγραφου της 23^{ης} Ιουλίου για τη σερβική κρατική κυριαρχία, καθώς ειδικά στο εδάφιο 5 αναφέρονταν η απαίτηση για ύπαρξη αντιπροσώπων της αυστροουγγρικής κυβέρνησης με σκοπό την καταστολή ανατρεπτικών κινήσεων και το γενικότερο πνεύμα του ήταν η παραίτηση από το όραμα της μεγάλης Σερβίας²⁶.

2.3. Δίλημμα ασφαλείας

Συνεχίζοντας με τις βασικές έννοιες της στρατηγικής συναντάμε αυτή του διλήμματος ασφαλείας η οποία αποτελεί κατάσταση κατά την οποία η προσπάθεια ενός κράτους να βελτιώσει την ασφάλειά του, μειώνει την ασφάλεια των άλλων κρατών. Όπως μπορούμε να καταλάβουμε καταλύτης σε αυτή την κατάσταση είναι οι εξοπλισμοί καθώς ένα κράτος βαριά εξοπλισμένο σε σχέση με τα γειτονικά του κράτη, εξασφαλίζει αφενός την ασφάλειά του αλλά αφετέρου κάνει τους γείτονές του εξαιρετικά ανασφαλείς (ακόμα και εάν δεν έχει πρόθεση να τα απειλήσει η νέα αυτή κατάσταση στο ισοζύγιο στρατιωτικής ισχύος μπορεί να τα κάνει να νιώθουν απειλούμενα). Φυσικά δεν περιορίζεται μόνο στους εξοπλισμούς καθώς το ίδιο

²⁵ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 23-24

²⁶ M. Glenny, *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2011*, London 2012, σ. 305

αποτέλεσμα μπορεί φέρει και η γενικότερη γεωπολιτική αναβάθμιση ενός κράτους σε σχέση με τους γείτονές του²⁷.

Εξετάζοντας αυτή την έννοια στο πλαίσιο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μπορούμε να διακρίνουμε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα, με το πρώτο να αποτελεί την κατασκευαστική φρενίτιδα θωρηκτών Ντρέντωτ μεταξύ της Γερμανίας και της Βρετανίας καθώς η παρουσία τους και μόνο εκλαμβάνονταν ως απειλή για την αντίπαλη πλευρά. Αντίστοιχα το δεύτερο παράδειγμα είναι σταδιακή αύξηση της δύναμης του ενεργού στρατού της Γαλλίας μεταξύ των ετών 1905 και 1914 η οποία είχε ως σκοπό να μειώσει την επίδραση της πληθυσμιακής διαφοράς και επομένως της διαθέσιμης δεξαμενής ανθρώπινου δυναμικού μεταξύ αυτής και της Γερμανίας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η θητεία να αυξηθεί από δύο σε τρία χρόνια και να καλείται υπό τα όπλα σε ετήσια βάση μεγαλύτερο ποσοστό των ετησίως διαθέσιμων για στρατιωτική θητεία ανδρών (ενδεικτικά το 1911 κλήθηκε το 83% των διαθέσιμων Γάλλων σε αντίθεση με τη Γερμανία που το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 57%)²⁸.

2.4. Στρατηγική εκμηδένιση και εξουθένωση

Περνώντας σε πιο επιχειρησιακά ζητήματα θα εξετάσουμε τις έννοιες των στρατηγικών εκμηδένισης και εξουθένωσης. Η πρώτη αποσκοπεί στην καταστροφή των αμυντικών και επιθετικών δυνατοτήτων του αντιπάλου μέσω της επιδίωξης πραγματοποίησης μιας αποφασιστικής σύγκρουσης στο πεδίο της μάχης, ενώ η δεύτερη εκτός από τη μάχη δίνει έμφαση και στον οικονομικό παράγοντα, προσπαθώντας να πλήξει σε πρώτο επίπεδο τα μέσα του αντιπάλου για την υποστήριξη των επιχειρήσεων και σε δεύτερο επίπεδο τη θέληση για συνέχιση του αγώνα²⁹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα και για τις δύο στρατηγικές ήταν η προσέγγιση του πολέμου από τη Γερμανία η οποία αρχικά επέλεξε τη στρατηγική εκμηδένισης στρεφόμενη εναντίον των Γάλλων με σκοπό να τους θέσει εκτός πολέμου, ακολούθησε η μετάπτωση σε άμυνα στο Δυτικό μέτωπο με ταυτόχρονη προσβολή μέσω των επιδρομών των Ζέπελιν που αποτελούν χαρακτηριστικό δείγμα στρατηγικής εξουθένωσης και εν τέλει μετέπεσε εκ νέου σε στρατηγική εκμηδένισης

²⁷ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 30

²⁸ H. Strachan, *ό. π.*, σ. 80

²⁹ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 31

το 1918 με τις μεγάλες επιθέσεις του Δυτικού μετώπου που αποσκοπούσαν στη διάρρηξη του μετώπου πριν την έλευση των δυνάμεων των Η.Π.Α. σε μαζική κλίμακα.

2.5. Προληπτικός και παρεμποδιστικός πόλεμος

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο συναντάμε τις έννοιες του προληπτικού και του παρεμποδιστικού πολέμου. Αμφότεροι εξαπολύονται όταν υπάρχει εκτίμηση από τα οικείες υπηρεσίες πληροφοριών ότι επίκειται εκδήλωση εχθρικής επίθεσης και αποσκοπούν στην επιτυχή αντιμετώπισή της, ουσιαστικά δηλαδή αφορούν την εξουδετέρωση μιας πηγής –συχνά υπαρξιακής- απειλής πριν αυτή υλοποιηθεί, με βασική διαφοροποίηση τον αναμενόμενο χρόνο εκδήλωσης της εν λόγω απειλής.

Στην περίπτωση του προληπτικού πολέμου εκτιμάται ότι η εχθρική επίθεση πρόκειται να εκδηλωθεί σύντομα (εντός εβδομάδων, ημερών ή και ωρών), ενώ στην περίπτωση του παρεμποδιστικού πολέμου εξαπολύεται όταν θεωρηθεί ότι η ισορροπία ισχύος μακροπρόθεσμα θα εξελιχθεί εναντίον του κράτους που τον εξαπολύει και επομένως αποσκοπεί στην εκμετάλλευση της παρούσας χρονικής συγκυρίας όπου η ισορροπία παραμένει ακόμα ευνοϊκή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα προληπτικού πολέμου ήταν ο Πόλεμος των έξι ημερών το 1967, καθώς η κινητοποίηση του αιγυπτιακού στρατού και ο αποκλεισμός των στενών του Τιράν έκανε τους Ισραηλινούς να πιστέψουν ότι θα δέχονταν άμεσα επίθεση³⁰. Στον αντίποδα παράδειγμα παρεμποδιστικού πολέμου ήταν η έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από την πλευρά των Κεντρικών αυτοκρατοριών καθώς η μεν Αυστροουγγαρία ήθελε να επιτύχει καίριο πλήγμα εναντίον της ανερχόμενης Σερβίας και η Γερμανία ομοίως εναντίον της Ρωσίας η οποία συνέρχονταν ταχύτητα από την ήττα της στο Ρωσοϊαπωνικό πόλεμο του 1904-1905.

³⁰ Κ. Κολιόπουλος, *ό. π.*, σ. 42-43

Γ' Κεφάλαιο

Οι θεωρητικοί του πολέμου

Κεφαλαιώδους σημασίας για τη χάραξη της γεωστρατηγικής πορείας της Γερμανίας, ήταν η συμβολή του Μόλτκε του πρεσβύτερου αλλά και του Σλήφεν αφενός στη θεωρητική προσέγγιση του διλήματος ασφαλείας που αντιμετώπιζε η χώρα και αφετέρου στη διαμόρφωση των στρατηγικών σχεδιασμών κατά το διάστημα μεταξύ της γερμανικής ενοποίησης και της έκρηξης του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

3.1. Χέλμουντ Κάρλ φον Μόλτκε

Ο Μόλτκε υπήρξε Πρώσος στρατάρχης και αρχηγός του γενικού επιτελείου για τριάντα χρόνια, αναλαμβάνοντας τη διεύθυνση του στρατού σε τρεις καθοριστικές για το μέλλον της Πρωσίας συγκρούσεις (2^{ος} πόλεμος του Σλέσβιγκ-Χόλσταϊν, Αυστροπρωσικός και Γαλλοπρωσικός πόλεμος). Γεννήθηκε στις 26 Οκτωβρίου 1800 στο Μεκλεμβούργο και από νωρίς ήρθε σε επαφή με το στρατιωτικό επάγγελμα μιας και ο πατέρας του ήταν υποστράτηγος στο στρατό της Δανίας, με αποτέλεσμα το 1812 να εισέλθει στη στρατιωτική σχολή δοκίμων της Κοπεγχάγης και το 1818 να ονομαστεί ανθυπολοχαγός αναλαμβάνοντας παράλληλα καθήκοντα ιπποκόμου του βασιλιά της Δανίας. Τρία χρόνια αργότερα αποφάσισε να μεταταχθεί στον πρωσικό στρατό αποδεχόμενος χαμηλότερη θέση στην αντίστοιχη επετηρίδα των αξιωματικών και το 1823 κατάφερε να εισέλθει στην πρωσική στρατιωτική ακαδημία (μετέπειτα Σχολή Πολέμου) από την οποία αποφοίτησε το 1826.

3.1.1. Η στρατιωτική σταδιοδρομία του Μόλτκε

Ξεκινώντας τη νέα του πορεία ο Μόλτκε τοποθετήθηκε αρχικά για ένα χρόνο στη σχολή δοκίμων της Φρανκφούρτης, ακολούθησε μετάθεση στη στρατιωτική διοίκηση της Σιλεσίας και το 1833 τοποθετήθηκε ως υπολοχαγός πλέον στο γενικό επιτελείο στο Βερολίνο. Δύο χρόνια αργότερα προήχθη σε λοχαγό και πήρε εξάμηνη άδεια με σκοπό να περιοδεύσει στη νοτιοανατολική Ευρώπη, φτάνοντας στην Κωνσταντινούπολη έλαβε αίτηση από το Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄ να συμμετάσχει στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού του στρατού του και κατόπιν σχετικής άδειας από το πρωσικό επιτελείο παρέμεινε με αυτά τα καθήκοντα για δύο χρόνια. Το 1838 στάλθηκε στην Ανατολία προκειμένου να συνδράμει στην εκστρατεία εναντίον του Μοχάμεντ Άλι της Αιγύπτου, συμμετέχοντας στη μάχη της Νίσιβης (24 Ιουνίου 1839) και λαμβάνοντας το πρωσικό παράσημο Pour le Merite για

τη δράση του. Ένα χρόνο αργότερα τοποθετήθηκε στο επιτελείο του 4^{ου} σώματος στρατού στο Βερολίνο ερχόμενος σε επαφή με τις πρώτες προσπάθειες για κατασκευή δικτύου σιδηροδρόμου και αναπτύσσοντας τις πρώτες ιδέες για το πώς αυτό το νέο μέσο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί επιχειρησιακά. Το 1848 ορίστηκε επιτελάρχης του σώματος και παρέμεινε σε αυτή τη θέση έως και το 1855 οπότε προήχθη σε υποστράτηγο και τοποθετήθηκε υπασπιστής του πρίγκιπα Φρειδερίκου Γουλιέλμου, ενώ δύο χρόνια αργότερα ονομάστηκε αρχηγός του γενικού επιτελείου προβαίνοντας άμεσα σε εκτεταμένες αλλαγές σε θέματα οργάνωσης, εκπαίδευσης, δογμάτων και οπλισμού οι οποίες είχαν ολοκληρωθεί έως το 1860.

Η πρώτη μεγάλη δοκιμή του στρατού του θα έρχονταν τέσσερα χρόνια αργότερα στον πόλεμο εναντίον της Δανίας ο οποίος υπήρξε επιτυχής αν και οι αρχικοί ελιγμοί είχαν αποβεί άκαρποι επιτρέποντας στο δανέζικο στρατό να οπισθοχωρήσει στην οχυρωμένη ζώνη του Dybbøl η οποία χρειάστηκε να καταληφθεί με μετωπικές και επομένως δαπανηρές εφόδους. Το 1866 ήρθε η ώρα να λάμψει το άστρο του καθώς σε μια καταγιστική εκστρατεία κατέφερε παρά το αριθμητικό μειονέκτημα του στρατού του να απασχολήσει με πενιχρές σχετικά δυνάμεις τους Γερμανούς συμμάχους των Αυστριακών και να συγκεντρώσει τον κύριο όγκο του στρατού του νικώντας στην καθοριστική μάχη του Κένιγκρατζ τον κύριο όγκο των αυστριακών μονάδων, δίνοντας τέλος στον πόλεμο μέσα σε έξι εβδομάδες. Επόμενος μεγάλος σταθμός ήταν το 1870 όταν στον πόλεμο εναντίον της Γαλλίας κατάφερε προελαύνοντας μέσω της Αλσατίας και της Λωρραίνης να πετύχει καθοριστικές νίκες στη Μάρς Λα Τούρ και στο Γκραβελό Σαίν Πριβάτ εξουδετερώνοντας ουσιαστικά το γαλλικό στρατό, γεγονός που άνοιξε στο δρόμο για την πολιορκία και την πτώση του Παρισιού αλλά και την ανακήρυξη της δημιουργίας της γερμανικής αυτοκρατορίας στις Βερσαλλίες.

Κλείνοντας σταδιακά την επαγγελματική του διαδρομή ονομάστηκε Κόμης το 1870 και στρατάρχης το 1871 σε αναγνώριση της μεγάλης προσφοράς του, ενώ από το 1871 έως το θάνατό του το 1891 απετέλεσε μέλος του Ράιχσταγκ και ουσιαστικά απολάμβανε το κύρος ενός εν ζωή εθνικού ήρωα. Το 1888 αποσύρθηκε από την αρχηγία του στρατού και πέθανε στις 24 Απριλίου 1891 ενταφιαζόμενος σε μαυσωλείο στο οικογενειακό κτήμα του Κράισαου³¹.

³¹ C.N. Barclay, «Helmuth von Moltke», στην ιστοσελίδα: *Britannica*, 12.09.21, διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Helmuth-von-Moltke>, ημερομηνία προσπέλασης 16.04.22

3.1.2. Η στρατηγική σκέψη του Μόλτκε

Όντας μαθητής του Κλαούζεβιτς -ο οποίος εκτελούσε χρέη διευθυντή της πρωσικής στρατιωτικής ακαδημίας έως το 1830-, ο Μόλτκε επηρεάστηκε βαθιά από την προσέγγισή του πρώτου σχετικά με τον πόλεμο με αποτέλεσμα να υιοθετήσει την άποψη ότι η στρατηγική είναι στην ουσία η τέχνη του να εκμεταλλεύεσαι αποτελεσματικά τα διαθέσιμα μέσα για να πετύχεις το σκοπό σου. Πρακτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η προσέγγιση του Μόλτκε ήταν η επικαιροποιημένη -για τα στρατιωτικά τεχνολογικά μέσα του μέσου και ύστερου 19^{ου} αιώνα- προσέγγιση του Ναπολέοντα, που τόσο είχε επηρεάσει τους σύγχρονούς του στρατηγούς. Παράλληλα ήταν ο πρώτος που κατάφερε να εντοπίσει τις σημαντικές προκλήσεις που έφεραν τα νέα αυτά όπλα -με την κατακόρυφη βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων των στρατών- και ουσιαστικά πρότεινε ως λύση τον ελιγμό σε όλα τα επίπεδα με την επιλογή της μονής η διπλής υπερκέρασης της εχθρικής διάταξης και την αποφυγή μαζικής και ισχυρής κατά μέτωπο επίθεσης η οποία θα οδηγούσε σε εκατόμβες, ακριβώς εξαιτίας του ανωτέρω αποτελεσματικού αμυντικού οπλισμού. Βασικός σκοπός του ελιγμού ήταν η γρήγορη ανατροπή των θέσεων και των σχεδιασμών του αντιπάλου και η επίτευξη συντριπτικής νίκης σε αποφασιστική μάχη.

Στον τομέα της πολιτικοστρατιωτικής συνεργασίας θεωρούσε ότι οι ένοπλες δυνάμεις υπάρχουν για να εφαρμόζουν τις επιταγές της πολιτικής ηγεσίας ακόμα και κατά τη διεξαγωγή του πολέμου, ενώ παράλληλα σημείωνε χαρακτηριστικά ότι και η πολιτική ηγεσία με τη σειρά της θα πρέπει να θέτει ρεαλιστικούς στόχους. Το ανωτέρω αποτελεί ένα κρίσιμο σημείο στα οποίο θα πρέπει να σταθούμε καθώς θεωρούσε ότι *''Πρώτιστο καθήκον και δικαίωμα της τέχνης του πολέμου είναι να συγκρατεί την πολιτική ηγεσία από το να ζητά πράγματα που είναι αντίθετα προς τη φύση του πολέμου''*. Επεκτείνοντας τη θεωρία του Κλαούζεβιτς περί της φύσης του πολέμου μετά τη σύγκρουση που είχε με τον Μπίσμαρκ για το εάν έπρεπε η όχι να βομβαρδιστεί το πολιορκούμενο Παρίσι, ο Μόλτκε υποστήριξε πως *''από τη στιγμή που ο στρατός εισέλθει στον πόλεμο, η στρατιωτική προσπάθεια πρέπει να κατευθύνεται μόνο από τους στρατιωτικούς''* και πως *''οι πολιτικοί υπολογισμοί μπορούν να ληφθούν υπόψη μόνο εφόσον δεν απαιτούν πράγματα στρατιωτικώς ακατάλληλα ή αδύνατα''*³².

³² P. Paret, *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής από τον Μακιαβέλλι στην πυρηνική εποχή*, Αθήνα 2004, σ. 355-356

Περνώντας στα επιχειρησιακά ζητήματα βλέπουμε τη μεγάλη εκτίμηση που έτρεφε για το συνδυασμό επιθετικής και αμυντικής στρατηγικής σύμφωνα με τον οποίο μέσω του ελιγμού θα μπορούσε να αποκόψει ή να απειλήσει τις γραμμές επικοινωνιών του αντιπάλου και επομένως να τον οδηγήσει να του επιτεθεί σε ευνοϊκό χώρο με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αποκοπή των γαλλικών δυνάμεων στο Σεντάν το 1870. Παράλληλα θεωρούσε ότι ο διαρκώς αυξανόμενος όγκος των στρατευμάτων στο πεδίο της μάχης παρά τα όποια ζητήματα αποτελεσματικού ελέγχου τους, ουσιαστικά εξυπηρετούσε τις κινήσεις ελιγμού καθώς πλέον η πίεση των μονάδων που εκτελούσαν τις υπερκερωτικές κινήσεις μπορούσε να είναι συντριπτική.

Ταυτόχρονα έχοντας μεγάλο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στους σιδηροδρόμους αλλά και τον αντίκτυπο της βελτίωσης των μεταφορών στις επιχειρήσεις, ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις διαδικασίες εκτέλεσης ελιγμών των σχηματισμών του καθώς επίσης και με τις μεθόδους αποτελεσματικού εφοδιασμού τους. Σύμφωνα επομένως με τις οδηγίες του κάθε κύρια οδός θα έπρεπε να χρησιμοποιείται μόνο από ένα σώμα στρατού, εξασφαλίζοντας έτσι πέρα από την απαιτούμενη υποστήριξη την ταυτόχρονη παρουσία της πλειοψηφίας των μονάδων στο πεδίο της μάχης (σε αντίθεση με τη χρήση της ίδιας οδού από πολλαπλά σώματα που θα οδηγούσε σε καθυστερημένη άφιξή τους).

Άμεσο αποτέλεσμα του ανωτέρω ήταν η αντιμετώπιση της σημαντικής πρόκλησης της διαχωρισμένης κίνησης του στρατού ο οποίος όμως θα έπρεπε να συνενώνεται εγκαίρως πριν τη μάχη. Για να επιτευχθεί αυτό είχε δοθεί πολύ μεγάλη έμφαση στην ποιότητα της ηγεσίας σε όλα τα κλιμάκια αλλά και στην ικανότητά της να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες. Στο πνεύμα αυτό δημιουργήθηκε, στελεχώθηκε και έδρασε το γενικό επιτελείο υπό την επίβλεψη του Μόλτκε, αποτελώντας το πρώτο σύγχρονο επιτελείο του είδους, ενώ σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι οι αρχές λειτουργίας του ισχύουν μέχρι σήμερα. Παράλληλα ανέπτυξε την *Auftragstaktik* η οποία αποτελούσε μια διοικητική μέθοδο η οποία έδινε έμφαση στις αποκεντρωμένες πρωτοβουλίες στο πλαίσιο όμως ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού, αποτελώντας έτσι ένα οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο το οποίο μπορούσε να παράξει τις επιθυμητές συμπεριφορές από τους ηγέτες όλων των βαθμίδων κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Ταυτόχρονα όμως κομβικός ήταν και ο ρόλος που επέλεξε να παίξει ως αρχηγός του επιτελείου μέσω των διαταγών του προς τους υφισταμένους του καθώς προτιμούσε να εκφράζει τις γενικές προθέσεις του και να μην δίνει πολύ λεπτομερείς οδηγίες επιχειρήσεων, επιτρέποντας έτσι την εκδήλωση πνεύματος πρωτοβουλίας και την εκμετάλλευση των τακτικών ευκαιριών (που πολλές φορές έχουν ένα πολύ συγκεκριμένο χρονικό περιθώριο) από τους διοικητές του, εστιάζοντας έτσι μόνο στο αποτέλεσμα. Η ανωτέρω προσέγγιση χάρη στη νικηφόρα έκβαση των επιχειρήσεων στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, διαπότισε γενιές Γερμανών διοικητών και εν πολλοίς βρίσκει εφαρμογή μέχρι και σήμερα. Αυτό επομένως που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι ο Μόλτκε θεωρούσε τη στρατηγική ως ένα σύστημα επιλογών ενώ παράλληλα καταλαβαίνοντας ότι κανένα σχέδιο δεν μπορεί να εφαρμοστεί απόλυτα μετά από το χρονικό σημείο της επαφή με την κύρια δύναμη του αντιπάλου, πίστευε ότι καθήκον των διοικητών ήταν η κατάλληλη προετοιμασία για όλα τα πιθανά ενδεχόμενα ώστε να έχουν τα μέσα και τη διαύγεια να εκμεταλλευτούν τις ευκαιρίες που τυχόν παρουσιάζονταν³³.

3.1.3. Στρατηγικός σχεδιασμός 1871-1891

Μετά τη νίκη στην εκστρατεία του 1870-71 ο Μόλτκε βρέθηκε στο κρίσιμο σημείο του καθορισμού του στρατηγικού πλαισίου δράσης λαμβάνοντας υπόψη τις μεταπολεμικές στρατιωτικές και πολιτικές συνθήκες. Θεωρώντας τη γαλλική εχθρότητα αλλά και την επιθυμία ανάκτησης των επαρχιών της Αλσατίας και της Λωρραίνης δεδομένες, κατήρτισε πλάνο για μια πιθανή σύντομη πολεμική αναμέτρηση εντός του 1872. Η καθιέρωση όμως της καθολικής στρατιωτικής θητείας στη Γαλλία και η συνεπακόλουθη αύξηση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων του στρατού της, κατέστησε σαφές ήδη από το 1873 ότι ήταν αδύνατη η επίτευξη μια γρήγορης νίκης με αποτέλεσμα ο Μόλτκε να στραφεί στην προσέγγιση του παρεμποδιστικού πολέμου, γνωρίζοντας όμως ότι μια νέα τυχόν εμπλοκή θα ήταν μια εξαιρετικά αιματηρή υπόθεση. Παράλληλα οι επιτυχίες του γερμανικού στρατού δεν άφησαν αδιάφορες και τις γειτονικές Ρωσία και Αυστροουγγαρία οι οποίες εισήγαγαν και αυτές με τη σειρά τους το θεσμό της στρατιωτικής θητείας το 1874 και το 1868 αντίστοιχα, καθώς στις αναμετρήσεις του 1866 και 1870-71 φάνηκε ξεκάθαρα η αξία

³³ P. Paret, *ό. π.*, σ. 358-362

της ύπαρξης εκτεταμένων εφεδρειών οι οποίες μπορούσαν να κληθούν για να ενισχύσουν αποτελεσματικά τον ενεργό στρατό σε περίπτωση πολέμου.

Ταυτόχρονα αυτή την περίοδο καθιερώθηκε στη γερμανική στρατηγική σκέψη η ιδέα ότι θα έπρεπε να γίνει προετοιμασία για ένα διμέτωπο αγώνα καθώς θεωρήθηκε πολύ πιθανό το σενάριο πολέμου εναντίον ενός συνασπισμού της Γαλλίας με τη Ρωσία ή την Αυστροουγγαρία. Άμεσα επομένως έγιναν ορατά τα ζητήματα επιμελητειακής υποστήριξης του στρατεύματος, δυνατοτήτων αναδιάταξης του αλλά και πολιτικής διαχείρισης του πολέμου καθώς για να επιτευχθούν οι πολιτικοί σκοποί θα έπρεπε να υπάρχει δυνατότητα γρήγορης συντριβής του ενός αντιπάλου πριν στραφεί ο στρατός εναντίον του άλλου. Τα ανωτέρω θέματα αποτυπώθηκαν και στο στρατηγικό σχεδιασμό του Μόλτκε ο οποίος από το 1877 θεωρούσε πως δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί ξεκάθαρη νίκη σε πιθανό διμέτωπο αγώνα –κρίνοντας ως πιο πιθανή και επικίνδυνη τη σύμπραξη Γαλλίας και Ρωσίας- και πως εν τέλει η λύση θα δίνονταν μέσω διπλωματίας για την επιστροφή στο status quo προ του πολέμου, λαμβάνοντας υπόψη και την εκτεταμένη οχύρωση της γαλλικής μεθορίου επί του άξονα εισβολής του 1870 η οποία θα ανάγκαζε το γερμανικό στρατό είτε να χρονοτριβήσει μπροστά στα οχυρά, είτε να κινηθεί μέσω Βελγίου δίνοντας και στις δύο περιπτώσεις χρόνο για την επιτυχή επιστράτευση του γαλλικού στρατού.

Ο άξονας στον οποίο επομένως κινήθηκαν τα επιχειρησιακά σχέδια του γερμανικού στρατού έως το 1891 ήταν η επιθυμία του Μόλτκε να διεξάγει πόλεμο ελιγμών ώστε να καταφέρει τακτικές επιτυχίες οι οποίες θα του επέτρεπαν να μεταπέσει σε άμυνα υπό ευνοϊκές συνθήκες, ώστε να καταφέρει να νικήσει σε μια σειρά αμυντικών μαχών και επομένως να δώσει στη γερμανική διπλωματία πλεονέκτημα σε πιθανές διαπραγματεύσεις (διατηρώντας όμως αμφιβολίες κατά πόσον μια χώρα που δεν είχε ηττηθεί αποφασιστικά θα τις επιδίωκε). Αυτό που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι την ικανότητά του να αντιληφθεί την αλλαγή της μορφής του πολέμου που πλέον άρχισε να γίνεται μαζικός σε πρωτοφανή για τα τέλη του 19^{ου} αιώνα κλίμακα, την έμφαση που έδωσε στην εκπαίδευση στον πόλεμο ελιγμών ως μόνο αντίδοτο σε έναν πόλεμο τριβής από τον οποίο η Γερμανία δεν θα μπορούσε να εξέλθει νικήτρια και τέλος τη βαθιά επιθυμία του να μην εμπλακεί σε

πόλεμο η χώρα θεωρώντας ότι η ειρήνη μπορούσε να διατηρηθεί διατηρώντας ισχυρές ένοπλες δυνάμεις³⁴.

3.2. Άλφρεντ φον Σλήφεν

Ο Σλήφεν υπήρξε Πρώσος στρατάρχης, αρχηγός του γερμανικού γενικού επιτελείου από το 1891 έως το 1906 και εμπνευστής του ομώνυμου σχεδίου που είχε ως αντικειμενικό σκοπό τη συντριβή της Γαλλίας σε έναν διμέτωπο αγώνα με τη Ρωσία. Γεννήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1833 στο Βερολίνο και σύντομα μετοίκησε στην οικογενειακή φάρμα στη Σιλεσία ενώ η οικογένειά του είχε μακρά παράδοση στρατιωτικής υπηρεσίας στον πρωσικό στρατό, για τον οποίο δεν έδειξε αρχικά ενδιαφέρον μιας και επέλεξε να φοιτήσει στη νομική σχολή του πανεπιστημίου του Βερολίνου. Το 1853 αποφάσισε να διακόψει τις σπουδές του για να κάνει την υποχρεωτική θητεία του (ετήσιας διάρκειας), όμως κατά το πέρας αυτής του προτάθηκε να παραμείνει ως δόκιμος αξιωματικός κάτι που αποδέχτηκε ξεκινώντας έτσι μια επαγγελματική διαδρομή 53 ετών³⁵.

3.2.1. Η στρατιωτική σταδιοδρομία του Σλήφεν

Το 1858 έγινε δεκτός στη Σχολή Πολέμου από την οποία αποφοίτησε το 1861 με έπαινο αποκτώντας έτσι το δικαίωμα μετάθεσης στο γενικό επιτελείο κάτι που έγινε τον επόμενο χρόνο. Η πρώτη τοποθέτηση ήταν στο τοπογραφικό τμήμα κάτι που τον δίδαξε την αξία της χρήσης του εδάφους στο τακτικό επίπεδο αλλά και στον επιχειρησιακό σχεδιασμό, εμπλουτίζοντας παράλληλα τις γεωγραφικές του γνώσεις. Το 1865 ακολούθησε η μετάθεσή του στον τομέα επιχειρήσεων και συμμετείχε ως επιτελικός αξιωματικός του σώματος Ιππικού στη μάχη του Κένιγκρατζ το 1866 η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της στρατηγικής του σκέψης, καθώς είδε στην πράξη την αξία του ελιγμού και της υπερκέρρασης των πλευρών της αντίπαλης διάταξης. Ακολούθησε η πρώτη του τοποθέτηση ως διοικητής τμήματος κατά την εκστρατεία της Γαλλίας το 1870 κατά την οποία προήχθη σε ταγματάρχη, ενώ στη συνέχεια θήτευσε επί σειρά ετών δίπλα στους Μόλτκε και Βάλντερζε ανερχόμενος στις βαθμίδες της στρατιωτικής ιεραρχίας.

Μετά την αποστρατεία του Μόλτκε διετέλεσε επιτελάρχης του Βάλντερζε που πλέον ορίστηκε ως ο νέος αρχηγός του επιτελείου και ο οποίος διατήρησε τη

³⁴ R.T. Foley, *German Strategy and the path to Verdun: Erich von Falkenhayn and the development of attrition, 1870-1916*, Cambridge 2007, σ. 20-24

³⁵ T.N. Dupuy, *A genius for war: The German army and General Staff*, New Jersey 1977, σ. 129

γραμμή του προκατόχου του έως και το 1890. Τη χρονιά αυτή κατά τη διάρκεια των θερινών γυμνασίων του γερμανικού στρατού οι μονάδες του Βάλντερζεε κατάφεραν να συντρίψουν (ασκησιακά) τις αντίστοιχες οι οποίες διοικούνταν από το Γερμανό αυτοκράτορα Γουλιέλμο Β΄ με αποτέλεσμα το γεγονός να εκληφθεί ως προσωπική προσβολή και να πέσει σε δυσμένεια, μετατιθέμενος στη διοίκηση του 9^{ου} σώματος στρατού στο Αμβούργο και ανοίγοντας έτσι το δρόμο του Σλήφεν για την τοποθέτησή του στην αρχηγία του γενικού επιτελείου το 1891. Το 1905 είχε ένα σοβαρό ατύχημα κατά τη διάρκεια ιππασίας με αποτέλεσμα να κριθεί ακατάλληλος να συνεχίσει να ασκεί τα καθήκοντά του, αποστρατευόμενος την Πρωτοχρονιά του 1906 και διαδεχόμενος από τον Χέλμουντ φον Μόλτκε το νεότερο (ανιψιό του Μόλτκε του πρεσβύτερου), ενώ άφησε την τελευταία του πνοή στις 4 Ιανουαρίου 1913 στο Βερολίνο³⁶.

3.2.2. Η στρατηγική σκέψη του Σλήφεν

Βασικός άξονας της στρατηγικής σκέψης του Σλήφεν –σε συνέχεια των θεωριών του Μόλτκε- ήταν η βαθιά πίστη του στην αξία της επίθεσης σε ένα όμως αμυντικό πλαίσιο επιχειρήσεων, καθώς μετά τη Γαλλο-Ρωσική προσέγγιση θεωρούσε αυτοκτονική την επιθετική στάση εναντίον τους. Ζωτικής σημασίας εργαλείο για την προσέγγισή του ήταν το δίκτυο σιδηροδρόμων το οποίο θα του επέτρεπε να εκτελέσει μαζικές συγκεντρώσεις και αναδιατάξεις μονάδων επί εσωτερικών γραμμών, ώστε να μπορεί κατά τη Ναπολεόντεια προσέγγιση να συντρίβει διαδοχικά τους επιτιθέμενους έχοντας πάντα διαθέσιμο το μεγαλύτερο μέρος των μονάδων του. Όπως μπορούμε επομένως να καταλάβουμε οι επιχειρήσεις αρχικά σχεδιάζονταν να διεξαχθούν εντός γερμανικού εδάφους όπου και θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί το πυκνό σιδηροδρομικό δίκτυο σε στρατηγικό επίπεδο.

Παράλληλα ήδη από το 1894 αναγνώρισε και την ανάγκη ύπαρξης καθαρά επιθετικών σχεδίων, στα πλαίσια της άρτιας προετοιμασίας του στρατού για όλα τα πιθανά ενδεχόμενα σε έναν μελλοντικό πόλεμο. Η αρχική προσέγγιση προέβλεπε απευθείας προσβολή των γαλλικών οχυρών στην περιοχή νότια των Αρδεννών με μικρού εύρους υπερκερωτικούς ελιγμούς και περιορισμένο στρατηγικό στόχο την εξουδετέρωσή τους. Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι σημαντικό εμπόδιο στους επιχειρησιακούς σχεδιασμούς του ήταν το ποσοστό των ανδρών που καλούνταν υπό

³⁶ T.N. Dupuy, *ό. π.*, σ. 130

τα όπλα και ανέρχονταν στο 57% των διαθέσιμων (σε αντίθεση με τη Γαλλία που ήταν 83%), γεγονός που περιόριζε τις διαθέσιμες εφεδρείες και επομένως δεν μπορούσε να δώσει την απαραίτητη ισχύ στην επιθετική κρούση της Γερμανίας ώστε να επιτευχθεί μια γρήγορη νίκη. Κατά τον Σλήφεν το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης και διοίκησης του γερμανικού στρατού δεν μπορούσε να επιλύσει το ανωτέρω πρόβλημα το οποίο αποτελούσε μόνιμο σημείο τριβής καθώς τα θέματα επιστράτευσης (και χρηματοδότησης αυτής) ελέγχονταν από το Ράιχσταγκ.

Το 1905 κατήρτισε το ομώνυμο σχέδιό του το οποίο θα δούμε πιο αναλυτικά στη συνέχεια δεν έδινε μεγάλη έμφαση σε ζητήματα επιμελητείας και βασιζόνταν στην υπόθεση ότι σε ένα μελλοντικό πόλεμο η Ρωσία θα έμενε ουδέτερη και η σύγκρουση θα περιοριζόνταν στη Γαλλία. Βασικό επίσης στοιχείο ήταν ο ευρύς υπερκερωτικός ελιγμός μέσω του Βελγίου και της νότιας Ολλανδίας και η πρόβλεψη για αύξηση του ενεργού στρατού και της εφεδρείας κατά 100.000 άνδρες, ενώ γίνονταν λόγος και για ανάπτυξη αυστρουγγρικών και ιταλικών μονάδων για την άμυνα της Αλσατίας και της Λωρραίνης. Παράλληλα τονίζονταν η αμυντική αξία της δεύτερης γαλλικής γραμμής άμυνας που εκτεινόταν από το Παρίσι έως το Βερντέν μέσω του ποταμού Μάρνη και θεωρούσε ζωτικής σημασίας τη γρήγορη διάρρηξή της παρακάμπτοντας και περικυκλώνοντας το Παρίσι από δυτικά, διαφορετικά αναγνώριζε ότι οι απώλειες του στρατού θα ήταν σημαντικές³⁷.

Συνεχίζοντας είναι σημαντικό να συγκρατήσουμε ότι το σχέδιο προέβλεπε την ανάπτυξη και χρήση 96 μεραρχιών τη στιγμή που το 1914 ο γερμανικός στρατός διέθετε 79 εκ των οποίων μόνο οι 68 ήταν ανεπτυγμένες στη Δύση. Βλέπουμε επομένως πόσο κρίσιμος παράγοντας έμελε να αποδειχθεί η άρνηση της πρότασης του Σλήφεν για εφαρμογή καθολικής στρατιωτικής θητείας η οποία θα υπερκάλυπτε τις ανάγκες του σχεδίου σε δυνάμεις και θα επέτρεπε την επιτυχή διαχείριση τυχόν χρονικών καθυστερήσεων μέσω της χρήσης υπέρτερης δύναμης, ενώ χαρακτηριστική είναι η αμφιβολία του για το εάν οι 96 μεραρχίες θα ήταν αρκετές τονίζοντας ότι "Σύντομα θα γίνει ορατό ότι θα είμαστε πολύ αδύναμοι να συνεχίσουμε την επιχείρηση για την περικύκλωση του Παρισιού. Οι επιθετικές επιχειρήσεις απαιτούν την ύπαρξη και χρήση πολύ ισχυρών δυνάμεων και οι δικές μας θα γίνονται

³⁷ T. Zuber, *Investing the Schlieffen Plan: German war planning, 1871-1914*, New York 2002, σ. 138-139

ασθενέστερες καθώς οι αντίστοιχες του εχθρού θα γίνονται ισχυρότερες, ειδικά σε ένα έδαφος γεμάτο οχυρά³⁸.

Τέλος όσον αφορά τα καθαρά επιχειρησιακά ζητήματα θα πρέπει να πούμε ότι αποφεύγοντας την εμπλοκή με τα πολιτικά ζητήματα, έδωσε πολύ μεγάλο βάρος στην άρτια προετοιμασία του γερμανικού στρατού επιμένοντας στην προμήθεια σύγχρονου και βαρέως εξοπλισμού. Παράλληλα έδωσε πολύ μεγάλη έμφαση στη στρατιωτική εκπαίδευση τόσο επί του πεδίου όσο και σε επιτελικό επίπεδο και προσπάθησε με κάθε τρόπο να εντάξει και να εκμεταλλευτεί επιχειρησιακά κάθε νέα τεχνολογία. Συνέχισε την προσέγγιση του Μόλτκε που έδινε έμφαση στη δυνατότητα λήψης απόφασης από τους υφισταμένους διατηρώντας όμως συνεχή επίβλεψη και παρέμεινε μέχρι το τέλος υπέρμαχος των τολμηρών ελιγμών ως κρίσιμου μέσου για την επίτευξη αποφασιστικών αποτελεσμάτων, αποτελώντας έτσι έναν από τους σημαντικότερους θεωρητικούς του πολέμου της γενιάς του³⁹.

3.2.3. Στρατηγικός σχεδιασμός 1892-1905

Συνεπεία των ανωτέρω το κύριο πρόβλημα που αντιμετώπιζε ο Σλήφεν έως και το 1899 στην προσπάθειά του να μετατρέψει τη θεωρητική προσέγγιση σε εφαρμόσιμα επιχειρησιακά σχέδια ήταν η πιθανότητα να μην μπορέσει να επιτύχει μια γρήγορη και αποφασιστική νίκη εναντίον των Γάλλων πριν στραφεί εναντίον των Ρώσων. Όπως είδαμε έχοντας αντιληφθεί ότι η απευθείας προσβολή των γαλλικών οχυρών θα έφθιρε και θα καθυστερούσε ανεπανόρθωτα τις δυνάμεις του, προτιμούσε τον ευρύ υπερκερωτικό ελιγμό μέσω Βελγίου και νότιας Ολλανδίας, που όμως ήταν αδύνατος έως τη χρονιά αυτή λόγω έλλειψης βαρέως πυροβολικού μάχης και επαρκών εφεδρειών. Η σταθερή επιμονή του προς αντιμετώπιση των δύο αυτών ζητημάτων –με τις όποιες αντιδράσεις στον τομέα της επιστράτευσης- απέδωσε μερικώς καρπούς καθώς το 1899 ο γερμανικός στρατός κρίθηκε ότι διέθετε αρκετούς πόρους ώστε να μπορέσει να εκτελέσει έναν τέτοιο ελιγμό, κάτι που πέρασε και στα επιτελικά σχέδια επιχειρήσεων.

Κομβικό σημείο αποδείχθηκε ο Ρωσοϊαπωνικός πόλεμος του 1904-1905 με το γερμανικό επιτελείο να κρίνει την απόδοσή του ρωσικού στρατού απογοητευτική και να θεωρεί ότι θα χρειαζόνταν πολύ καιρό μέχρι να μπορέσει να επανέλθει σε καλή κατάσταση, γεγονός που έδωσε τη δυνατότητα στο Σλήφεν να καταστρώσει το

³⁸ T. Zuber, *German war planning, 1891-1914: Sources and Interpretations*, Woodbridge 2004, σ. 195

³⁹ T.N. Dupuy, *ό. π.*, σ. 133

νέο σχέδιο που πήρε το όνομά του και πλέον επικεντρώνονταν σε έναν πόλεμο αποκλειστικά εναντίον της Γαλλίας με χρήση στρατηγικού ελιγμού μέσω Βελγίου και Ολλανδίας. Συγκεκριμένα το σχέδιο πήρε την κωδική ονομασία Aufmarsch I και βασιζόνταν στις υποθέσεις ότι η σε έναν πόλεμο με τη Γαλλία η Ρωσία θα έμενα ουδέτερη -λόγω της κατάστασης των ενόπλων δυνάμεών της- και η Ιταλία με την Αυστροουγγαρία θα εισέρχονταν στον πόλεμο ως συμμαχικές χώρες καλύπτοντας όπως τονίσαμε και ανωτέρω την Αλσατία και τη Λωρραίνη. Στον αντίποδα ο γερμανικός στρατός θα άφηνε μόνο κάποιες δυνάμεις προκάλυψης στην Ανατολή και θα επικεντρώνονταν εναντίον της Γαλλίας με το μεγαλύτερο ποσοστό του να αποτελεί το τμήμα της βόρειας πτέρυγας, ενώ η στάση του γαλλικού στρατού προβλέπονταν αμυντική (λόγω μικρότερου όγκου δυνάμεων) αν και δεν αποκλείονταν τοπικές αντεπιθέσεις⁴⁰.

3.2.4. Στρατηγικός σχεδιασμός 1906-1914

Την 1^η Ιανουαρίου 1906 ο Χέλμουτ φον Μόλτκε ο νεότερος διαδέχτηκε το Σλήφεν στην ηγεσία του γερμανικού γενικού επιτελείου και από νωρίς εξέφρασε τον προβληματισμό του για την πιθανότητα επιτυχίας του σχεδίου μιας και θεωρούσε πως οι Γάλλοι θα μπορούσαν κάλλιστα να υποχωρήσουν αποφεύγοντας την περικύκλωση από τη βόρεια πτέρυγα και επομένως η επιχείρηση να καταλήξει σε έναν πόλεμο τριβής στον οποίο ακόμα και αν η Γερμανία νικούσε θα εξέρχονταν εξαιρετικά καταβεβλημένη. Η εκτίμηση όμως των συνεπειών της ήττας του 1905 στον ρωσικό στρατό όπως είδαμε και ανωτέρω, τον έκανε να διατηρήσει σε ισχύ το σχέδιο έως το 1910 όταν έγινε αντιληπτή μια νέα πραγματικότητα καθώς ο ρωσικός στρατός είχε επανεξοπλιστεί και αναδιοργανωθεί, δίνοντας έμφαση στη δημιουργία στρατηγικών εφεδρειών και στη χρήση σιδηροδρόμων για μείωση του χρόνου επιστράτευσης, με αποτέλεσμα να εξελιχθεί σε ισχυρότερο δυνητικό αντίπαλο από τον αντίστοιχο του 1904. Ενδεικτικό είναι δε ότι ο ανωτέρω χρόνος μειώθηκε στο μισό –χάρη σε γαλλικά δάνεια- ενώ σύμφωνα με εκτιμήσεις των γερμανικών υπηρεσιών πληροφοριών, το πρόγραμμα αναμένονταν να ολοκληρωθεί το 1922 με τη συνολική κατασκευή 10.000 χιλιομέτρων νέων σιδηροδρομικών γραμμών⁴¹.

Μπροστά λοιπόν στις νέες εξελίξεις ο Μόλτκε μετέβαλε το σχέδιο τοποθετώντας τα οκτώ σώματα στρατού της 6ης και 7ης στρατιάς στη

⁴⁰ R.T. Foley, *ό. π.*, σ. 67-70

⁴¹ R.T. Foley, *ό. π.*, σ. 72-76

Γαλλογερμανική μεθόριο και περιόρισε την κίνηση της βόρειας λαβίδας αποφεύγοντας την Ολλανδία με σκοπό η Γερμανία να διατηρήσει εμπορικές σχέσεις και επομένως περιορισμένες δυνατότητες εισαγωγών. Στον αντίποδα η συρρίκνωση του διαθέσιμου χώρου κίνησης της ενισχυμένης 1ης και 2ης στρατιάς τόνισε την ανάγκη άμεσης κατάληψης και επιχειρησιακής εκμετάλλευσης του σιδηροδρομικού δικτύου του Βελγίου ώστε η επίθεση να μην βγει εκτός χρονοδιαγραμμάτων και παράλληλα καταρτίστηκε το 1908 σχέδιο για την κατάληψη της οχυρωμένης ζώνης της Λιέγης. Ο κεντρικός πυρήνας της προσέγγισης του Μόλτκε ήταν η βεβαιότητα του ότι η κύρια γαλλική αντεπίθεση θα διεξάγονταν επί των συνόρων και επομένως ήθελε αρχικά να απορροφήσει την κρούση τοπικά και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσει τη βόρεια λαβίδα για να πετύχει στρατηγική περικύκλωση των Γάλλων στην περιοχή του Βερντέν εφόσον οι συνθήκες το επέτρεπαν⁴².

Λίγο πριν την έναρξη του πολέμου είχαν καταρτιστεί τέσσερις παραλλαγές του σχεδίου λαμβάνοντας υπόψη τις ρευστές γεωπολιτικές συνθήκες. Η αρχική προσέγγιση του Σλήφεν ονομάστηκε Aufmarsch I West και γενικά θεωρήθηκε η λιγότερη πιθανή καθώς φάνταζε σχεδόν αδύνατο να λάβει χώρα ένας αποκλειστικά Γαλλογερμανικός πόλεμος λόγω του δικτύου των συμμαχιών. Αντίθετα το σχέδιο Aufmarsch II West –που ήταν η παραλλαγή που εν τέλει εφαρμόστηκε- βασίστηκε στην υπόθεση ότι θα διεξάγονταν διμέτωπος αγώνας με τη Γαλλία και τη Ρωσία, η Αυστροουγγαρία θα εισέρχονταν στον πόλεμο ως συμμαχική χώρα και πιθανότατα η Βρετανία για να στηρίξει τη Γαλλία. Παράλληλα η Ιταλία θεωρήθηκε ότι θα έπαιρνε μέρος ως σύμμαχος στη σύγκρουση μόνο εάν η Βρετανία δεν συμμετείχε στον πόλεμο. Στα καθαρά επιχειρησιακά ζητήματα ο γερμανικός στρατός θα κατανέμονταν κατά 80% στη Δύση και 20% στην Ανατολή, προσπαθώντας να νικήσει αρχικά το γαλλικό στρατό χωρίς να τον καταδιώξει και εν συνεχεία να στείλει ένα 25% των δυνάμεων της Δύσης στην ανατολή για να αναχαιτιστούν οι Ρώσοι⁴³.

Συνεχίζοντας με την παραλλαγή Aufmarsch I Ost, βλέπουμε ότι η στρατηγική προσέγγιση ήταν ίδια με την Aufmarsch II West με τη διαφορά ότι πλέον ο γερμανικός στρατός θα αναπτύσσονταν κατά 60% στη Δύση και 40% στην Ανατολή, με σκοπό να προβάλλει άμυνα εναντίον των Γάλλων και να νικήσει τους Ρώσους χωρίς να τους καταδιώξει και εν συνεχεία το 50% των δυνάμεων της

⁴² R.T. Foley, *ό. π.*, σ. 77-78

⁴³ T. Zuber, *The real German war plan 1904-1914*, New York, σ. 95-97, 132-133

Ανατολής θα κατευθύνονταν εναντίον των Γάλλων με σκοπό τη συντριβή τους. Η παραλλαγή αυτή ήταν στην ουσία η πρώτη εναλλακτική λαμβάνοντας υπόψη ότι πιθανόν η αρχική γαλλική εισβολή θα ήταν πολύ ισχυρή για να συντριβεί γρήγορα⁴⁴. Τέλος στην παραλλαγή Aufmarsch II Ost γίνονταν λόγος για μια σύγκρουση Γερμανίας και Ρωσίας με τη Γαλλία να μένει αρχικά ουδέτερη και να συμμετέχει στην πορεία και η Αυστροουγγαρία πιθανώς να συμμετέχει στο πλευρό της Γερμανίας. Σε αυτή την εκδοχή το 60% του στρατού θα αναπτύσσονταν στη Δύση και το 40% στην Ανατολή όμως δεν θα υπήρχε μεταφορά μονάδων μεταξύ των δύο θεάτρων επιχειρήσεων. Το εν λόγω σχέδιο ουσιαστικά δεν λήφθηκε υπόψη λόγω των πολιτικών συνθηκών που έκαναν αδύνατη μια αποκλειστικά Γερμανορωσική σύγκρουση⁴⁵.

3.2.5. Η αποτίμηση του σχεδίου Σλήφεν

Κομβικό σημείο στην αποτελεσματικότητα του σχεδίου Σλήφεν -πέρα από τις διαθέσιμες δυνάμεις- ήταν οι γερμανικές δυνατότητες παροχής σταθερής εφοδιαστικής υποστήριξης του όλου εγχειρήματος. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σλήφεν είχε πλήρη επίγνωση των πιθανών προβλημάτων επί του πεδίου όμως δεν κατέβαλε συστηματικές προσπάθειες για την επίλυσή τους, εργασία που εάν έκανε ίσως αντιλαμβάνονταν ότι η επιχείρηση ήταν καταδικασμένη από την αρχή. Χαρακτηριστικό είναι δε ότι είχε προβλέψει με ακρίβεια τις επιπτώσεις των εκούσιων καταστροφών στο σιδηροδρομικό δίκτυο του Βελγίου από τις βελγικές δυνάμεις κατά την υποχώρησή τους και είχε ορίσει συγκεκριμένες υποδομές που εάν έβγαιναν εκτός λειτουργίας θα δυσκόλευαν την εκτέλεση του σχεδίου. Στον αντίποδα ο Μόλτκε ο νεότερος αποφάσισε να εξετάσει για πρώτη φορά σε βάθος το πρόβλημα της διοικητικής μέριμνας και κινήθηκε για τη μερική αντιμετώπισή του τροποποιώντας το σχέδιο και τους άξονες κίνησης των μονάδων, ιδρύοντας μηχανοκίνητους λόγους εφοδιασμού και εκπαιδεύοντας αξιωματικούς σε ζητήματα διαχείρισης υλικών και μέσων.

Με την έναρξη της εκστρατείας στη Δύση ο γερμανικός στρατός κινήθηκε αρχικά πιο γρήγορα από τα χρονοδιαγράμματα εκμεταλλευόμενος την ευνοϊκή περίοδο επιχειρήσεων αλλά και τις δυνατότητες της υπαίθρου να τον τροφοδοτεί όταν οι καταστροφές του σιδηροδρομικού δικτύου καθυστέρουσαν την παράδοση των

⁴⁴ T. Zuber, *ό. π.*, σ. 116-131

⁴⁵ T. Zuber, *ό. π.*, σ. 52-60

εφοδίων. Παρά όμως το ότι το ανωτέρω δίκτυο έδινε σε απόλυτες τιμές τη δυνατότητα μεταφοράς των απαιτούμενων υλικών, σύντομα φάνηκε η αδυναμία προώθησης των συρμών, του συστήματος αποθηκών και των ιππήλατων εφοδιοπομπών με τέτοιο ρυθμό ώστε να εξακολουθούν να βρίσκονται σε ακτίνα υποστήριξης των μονάδων, με αποτέλεσμα κατά την κρίσιμη πρώτη μάχη του Μάρνη να έχει φανεί ξεκάθαρα η αδυναμία περαιτέρω προώθησης των σχηματισμών λόγω εφοδιαστικών προβλημάτων. Σημαντικό σημείο ενδιαφέροντος στο οποίο πρέπει να σταθούμε είναι ότι με τις τροποποιήσεις του σχεδίου ο Μόλτκε αποδέχθηκε τη χρήση των κύριων οδών από περισσότερα του ενός σώματα στρατού (κάτι που είχε απαγορευτεί κατηγορηματικά από τον θείο του) με αποτέλεσμα την επιβάρυνση του εφοδιασμού και τη δημιουργία σημαντικών καθυστερήσεων, ενώ μόνο οι μηχανοκίνητες μονάδες ήταν αυτές που στα μπόρεσαν να καταστήσουν εφικτή την απώτατη προέλαση του στρατού.

Θα πρέπει επομένως να συγκρατήσουμε ότι παρά το ότι στο Μάρνη ο γερμανικός στρατός έβρισκε τροφή από την ύπαιθρο, τα άλογα προχωρούσαν νηστικά μέχρι να πεθάνουν από εξάντληση και τα πυρομαχικά έφταναν στο μέτωπο με πολλές δυσκολίες, η επιθετική του ορμή είχε εξαντληθεί και θα απαιτούνταν χρόνος για ανασυγκρότηση πριν επιχειρηθεί νέα απόπειρα στρατηγικού επιπέδου προώθησης, χρόνος που όμως ήταν εξίσου ζωτικός για την οργάνωση της γαλλικής άμυνας. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω θα πρέπει να πούμε ότι από εφοδιαστικής πλευράς το σχέδιο Σλήφεν κρίνεται ως μη πραγματοποιήσιμο καθώς ο στρουθοκαμηλισμός του Σλήφεν ουσιαστικά οδήγησε σε άρνηση αντιμετώπισης ζητημάτων (παρά τις όποιες αλλαγές του Μόλτκε) που θα έπρεπε τουλάχιστον να έχουν προβλεφθεί, με αποτέλεσμα ο γερμανικός στρατός να φτάσει στο Μάρνη όχι χάρη στην ενδελεχή προετοιμασία αλλά χάρη στον αυτοσχεδιασμό επί του πεδίου⁴⁶.

Το σχέδιο Σλήφεν σύμφωνα με τον Λίντελ Χάρτ ήταν το τελευταίο που χαρακτηρίζονταν από τόσο τολμηρούς στρατηγικούς στρατηγικούς ελιγμούς, που όμως μπορούσαν -λόγω της εξέλιξης των μέσων και της αύξησης του όγκου των στρατών- να επιτύχουν μόνο κατά τη Ναπολεόντεια περίοδο, ενώ η ανάδειξη του μηχανοκίνητου πολέμου θα καθιστούσε αυτού του είδους την προσέγγιση εφαρμόσιμη μερικά χρόνια αργότερα⁴⁷.

⁴⁶ M. Van Creveld, *Επιμελητεία και πόλεμος*, Αθήνα 2001, σ. 176-179

⁴⁷ G. Ritter, *The Schlieffen Plan: Critique of a Myth*, London 1957, σ. 6-7

Δ' Κεφάλαιο

Το γερμανικό αυτοκρατορικό πολιτικοστρατιωτικό σύστημα

Στις 18 Ιανουαρίου 1871 ο Πρώσος βασιλιάς Γουλιέλμος Α' αναγορεύτηκε αυτοκράτορας στην αίθουσα των κατόπτρων του ανακτόρου των Βερσαλλιών, γεγονός που απετέλεσε την κορωνίδα των προσπαθειών της αναγεννημένης μετά τους Ναπολέοντειους Πολέμους Πρωσίας, να θέσει το γερμανικό γεωπολιτικό χώρο υπό την κηδεμονία της. Η αυτοκρατορία αποτελούσε με βάση το σύνταγμα που ψηφίστηκε στις 14 Απριλίου 1871, μια ομοσπονδία 27 κρατικών οντοτήτων με κυριότερες τα βασίλεια της Πρωσίας, της Βαυαρίας, της Σαξονίας και της Βυρτεμβέργης, τα οποία πλαισιώνονταν από πολυάριθμα πριγκιπάτα και δουκάτα⁴⁸.

4.1. Η πολιτική οργάνωση της αυτοκρατορίας

Το πολιτικό μοντέλο βασίστηκε σε αυτό της Βόρειας γερμανικής Συνομοσπονδίας η οποία είχε δημιουργηθεί το 1867 ως αποτέλεσμα του Αυστροπρωσικού πολέμου του 1866, ο οποίος εξοβέλισε την Αυστρία από τον πολιτικό έλεγχο της Γερμανίας. Σύμφωνα λοιπόν με το ανωτέρω μοντέλο, αρχηγός του κράτος ήταν ο Γερμανός αυτοκράτορας, τίτλος ο οποίος επιλέχθηκε με πολύ μεγάλη σπουδή έναντι του "αυτοκράτορας της Γερμανίας", καθώς ο συμβολισμός του ήταν πως ο Πρώσος βασιλιάς αποτελούσε έναν από τους πολλούς ηγεμόνες της αυτοκρατορίας και επομένως αποσκοπούσε στο να διασκεδάσει τους φόβους των υπόλοιπων γερμανικών κρατιδίων για πολιτική υποβάθμισή τους εντός του νέου κράτους, κάτι που όμως όπως θα δούμε έμεινε σε επίπεδο συμβολισμών καθώς η Πρωσία είχε τον πρώτο και καθοριστικό λόγο.

Σε τοπικό επίπεδο κάθε ομόσπονδο κράτος -εκτός του Μεκλεμβούργου και των επαρχιών της Αλσατίας και Λωρραίνης- διέθετε εθνοσυνέλευση με σκοπό τη ρύθμιση τοπικών ζητημάτων, ενώ τα θέματα που αφορούσαν την εξωτερική πολιτική, το εμπόριο, το ναυτικό και το στρατό ξηράς, ελέγχονταν από την αυτοκρατορική κυβέρνηση. Παράλληλα υπήρχε το κοινοβούλιο που ονομάζονταν Ράιχσταγκ, τα μέλη του οποίου εκλέγονταν με καθολική ψηφοφορία από τον ενήλικο ανδρικό πληθυσμό, καταλαμβάνοντας 397 έδρες (εκ των οποίων 236 από την Πρωσία και 48 από τη Βαυαρία)⁴⁹. Σημαντικό είναι σε αυτό το σημείο να τονίσουμε ότι ο αριθμός των

⁴⁸ N. Case, *European Constitutional History*, Cincinnati 1902, σ. 140

⁴⁹ P.J. Haythornthwaite, *The World War One sourcebook*, London 1996, σ. 190

αντιπροσώπων κάθε εκλογικής περιφέρειας παρέμεινε σταθερός έως το 1918 με αποτέλεσμα να μην αποτυπώνεται πολιτικά η ραγδαία αστυφιλία των δεκαετιών του 1890 και 1900 και κατ'επέκταση οι αγροτικές και λιγότερο πυκνοκατοικημένες επαρχίες να έχουν ισχυρότερο πολιτικό λόγο⁵⁰.

Σε ανώτερο επίπεδο βρίσκονταν το ομοσπονδιακό συμβούλιο που ονομάζονταν Μπούντερσρατ με 58 έδρες και σε αυτό αποτυπώνονταν η επιρροή της Πρωσίας καθώς διέθετε 17 έδρες και ακολουθούσε η Βαυαρία με 6, η Σαξονία και η Βυρτεμβέργη με 4, η Έσση και η Βάδη με 3, το Μπρουνσβικ και το Μεκλεμβούργο με 2 και όλοι οι υπόλοιποι με 1. Καθοριστικός παράλληλα ήταν ο πολιτικός ρόλος του αυτοκράτορα καθώς ήταν ο ανώτατος άρχων των ενόπλων δυνάμεων, καθόριζε την εξωτερική πολιτική, μπορούσε να διαλύσει το Ράιχσταγκ και να ορίσει νέες εκλογές αλλά και τον Καγκελάριο της αρεσκείας του και τέλος είχε το δικαίωμα να κηρύξει αμυντικό πόλεμο αλλά χρειαζόνταν τη συγκατάθεση του Μπούντερσρατ για αντίστοιχη κήρυξη επιθετικού πολέμου. Όσον αφορά τις νομοθετικές ρυθμίσεις, αυτές θα έπρεπε να ψηφιστούν και από το Ράιχσταγκ αλλά και από το Μπούντερσρατ με τον αυτοκράτορα να διατηρεί δικαίωμα για άσκηση αρνησικυρίας. Τέλος κομβικός ήταν και ο ρόλος του Καγκελάριου ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τη ρύθμιση όλων των κρατικών υποθέσεων σε ανώτερο επίπεδο, εποπτεύοντας μια σειρά "γραμματέων του κράτους" (πολιτική θέση αντίστοιχη σε ευθύνες και εξουσία με αυτή ενός υπουργού).

Κλείνοντας, αυτό που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι η καθοριστική πολιτική και στρατιωτική επιρροή της Πρωσίας καθώς αποτελούσε τα 2/3 των εδαφών της νέας αυτοκρατορίας ενώ ο πληθυσμός της τα 3/5 αυτής. Ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι με εξαίρεση τα χρονικά διαστήματα 1872-73 και το 1892-94, τη θέση του καγκελάριου καταλάμβανε ο αρχηγός της πρωσικής αντιπροσωπείας του Μπούντερσρατ⁵¹.

4.2. Η πολιτικοστρατιωτική ηγεσία κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Κεφαλή της γερμανικής αυτοκρατορίας ήταν το 1914 ο Γουλιέλμος Β΄ ο οποίος είχε διαδεχτεί τον πατέρα του Φρειδερίκο Γ΄ το 1888 σε ηλικία 29 ετών και άμεσος πολιτικός του υφιστάμενος ήταν ο καγκελάριος Θέοβαλντ φον Μπέτμαν Χόλβεγκ ο οποίος κατείχε το ανωτέρω αξίωμα από το 1909. Ο παρορμητικός

⁵⁰ D.S. Landes, *Ο πλουτος και η φτώχεια των εθνών*, Αθήνα 2005, σ. 307

⁵¹ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 190

χαρακτήρας του πρώτου σε συνδυασμό με τις ατυχείς πολιτικές εκτιμήσεις του δεύτερου -υπό το φόβο της στρατηγικής περικύκλωσης της Γερμανίας όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο-, σύντομα θα μετέβαλαν τη γεωπολιτική κατάσταση σε μορφή μη διαχειρίσιμη με ειρηνικά μέσα και ταυτόχρονα θα οδηγούσαν στη σταδιακή μεταβίβαση του ουσιαστικού ελέγχου του κράτος στο στρατιωτικό κατεστημένο. Αν και ο Γουλιέλμος πέρασε το μεγαλύτερο μέρος του πολέμου στο αρχηγείο του γερμανικού στρατού, εν τούτοις ο ρόλος του ήταν περισσότερο συμβολικός παρά καθοριστικός για τη σχεδίαση και τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, γεγονός αντίστοιχο με τον αυστρουγγρικό στρατό στον οποίο αν και αρχιστράτηγος ήταν ο Αρχιδούκας Φρειδερίκος, τον ουσιαστικό έλεγχο τον διατηρούσε ο Κόνραντ φον Χότζεντορφ.⁵²

Αρχηγός του στρατού ήταν ο Χέλμουτ φον Μόλτκε ο νεότερος, -ανιψιός του Μόλτκε του πρεσβύτερου- ο οποίος είχε διαδεχθεί τον Σλήφεν το 1906 και ήταν ο κύριος υπεύθυνος της τροποποίησης του Σχεδίου Σλήφεν σε τέτοιο βαθμό που ουσιαστικό υποβάθμισε σημαντικά την επιχειρησιακή του αξία (ενισχύοντας την αριστερή πτέρυγα σε βάρος της δεξιάς που θα εκτελούσε τον στρατηγικό υπερκερωτικό ελιγμό), αν και όπως είδαμε αντιμετώπισε πιο ουσιαστικά τα ζητήματα της επιμελητείας. Τα προβλήματα όμως συνεχίστηκαν και κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων καθώς δεν διατήρησε τακτική επαφή με τους υφισταμένους του, απέστειλε σε καθεστώς πανικού μονάδες προς την Ανατολική Πρωσία αποδυναμώνοντας περαιτέρω την επιθετική ισχύ του γερμανικού στρατού στη Δύση και τέλος κατά την κρίσιμη μάχη του Μάρνη ουσιαστικά αποσύρθηκε διοικητικά αφήνοντας την πρωτοβουλία της απόφασης στον απεσταλμένο στο μέτωπο διοικητή της υπηρεσίας πληροφοριών του, συνταγματάρχη Ριχάρδο Χέντς. Η αποτυχία της επίθεσης στη Δύση τον καταρράκωσε ψυχολογικά προκαλώντας του κατάθλιψη και οδήγησε σε αντικατάστασή του το Σεπτέμβριο του 1914 από τον Έριχ φον Φάλκενχαϊν που μέχρι τότε εκτελούσε χρέη υπουργού πολέμου⁵³.

Αντιμέτωπος με ένα τριμέτωπο αγώνα (Δύση – Ανατολή – Βαλκάνια) αλλά και σημαντική κριτική στο εσωτερικό από τη στρατιωτική και την πολιτική ηγεσία, ο Φάλκενχαϊν υπήρξε αρχικά εξαιρετικά διστακτικός να ρίξει το βάρος σε ένα μόνο μέτωπο με αποτέλεσμα η Γερμανία να μεταπέσει σε στρατηγική άμυνα στο υπόλοιπο

⁵² H. Strachan, *ό. π.*, σ. 55

⁵³ R. Crowley, *The what ifs of 1914*, London 2001, σ. 275

του 1914. Το 1915 επέλεξε μια πιο επιθετική στρατηγική ρίχνοντας το βάρος στο ανατολικό μέτωπο και τα Βαλκάνια με αποτέλεσμα να πετύχει σημαντικές επιτυχίες, ενώ το επόμενο έτος υιοθέτησε τη θεωρία της επίτευξης πολεμικής κόπωσης στη Γαλλία μέσω της πρόκλησης συνεχούς τριβής, γεγονός που οδήγησε στην αποτυχημένη μάχη του Βερντέν που αφαιμάξε και τις δύο πλευρές και στη συνεπακόλουθη παραίτησή του τον Αύγουστο του 1916⁵⁴.

Μετά την εξέλιξη αυτή ανήλθε στην ηγεσία του στρατού ο Πάουλ φον Χίντενμπουργκ έχοντας ως άμεσο συνεργάτη τον Έριχ Λούντεντορφ με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός από τα πλέον γνωστά δίδυμα ηγεσίας -σε ανώτατο επίπεδο- στην ιστορία, το οποίο εγκαθίδρυσε μια σκιάδη στρατιωτική δικτατορία στη Γερμανία αναλαμβάνοντας τον έλεγχο της πορείας του πολέμου. Οι σημαντικές επιτυχίες του διδύμου στο ανατολικό μέτωπο (ο Λούντεντορφ ήταν επιτελάρχης του Χίντενμπουργκ στην 8^η στρατιά) μετέτρεψαν τον Χίντενμπουργκ σε ένα ζωντανό σύμβολο⁵⁵ που τόνωσε το ηθικό του μαχόμενου γερμανικού στρατού και λαού. Αντίστοιχα ο Λούντεντορφ χαρακτηρίστηκε από Λίντελ Χάρτ ως ο στρατηγικός νους αυτής της συνεργασίας και το δίδυμο συνολικά ως η πιο ικανή ηγεσία του πολέμου⁵⁶.

Σημείο καμπής υπήρξε η απόφαση στις 9 Ιανουαρίου 1917 για έναρξη μιας χωρίς περιορισμούς εκστρατείας υποβρυχίων με σκοπό τον οικονομικό στραγγαλισμό της Βρετανίας, αν και λήφθηκε υπόψη ότι θα προκαλούσε την είσοδο των Η.Π.Α. στον πόλεμο. Στον πολιτικό στίβο, ο παραγκωνισμός και ουσιαστική αδρανοποίηση του καγκελάριου Χόλβεγκ σε συνδυασμό με την απαίτηση της πλειοψηφίας του Ράιχσταγκ για εξεύρεση ειρηνικής λύσης, τον οδήγησε σε παραίτηση στις 13 Ιουλίου 1917. Στη θέση του ανήλθε ο Γκέοργκ Μακάελις ο οποίος δεν μπόρεσε να κατευνάσει τις απαιτήσεις του κοινοβουλίου και συνυπέγραψε τη διακήρυξη ειρήνης της 17^{ης} Ιουλίου στην οποία το κοινοβούλιο καλούσε για τερματισμό του πολέμου χωρίς αποζημιώσεις.

Στη θέση του παρέμεινε έως και την 31^η Οκτωβρίου 1917 οπότε και παραιτήθηκε υπέρ του τέως Βαυαρού καγκελάριου Γκέοργκ φον Χέρτλινγκ. Την ίδια περίοδο βλέπουμε και μια ραγδαία εξάπλωση της επιρροής του διδύμου Χίντενμπουργκ – Λούντεντορφ οι οποίοι έχοντας την υποστήριξη του διαδόχου

⁵⁴ L. Smith, S. Audoin-Rouzeau, A. Becker, *France and the Great War 1914-18*, Cambridge 2003, σ. 82

⁵⁵ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 330

⁵⁶ H. Liddell, *Reputations*, London 1928, σ. 179

πρίγκιπα Γουλιέλμου και υπό τη συνεχή απειλή παραίτησης, ανάγκαζαν τον αυτοκράτορα να αποδέχεται αλλαγές ατόμων στην πολιτική ιεραρχία με πρόφαση την ύπαρξη ηττοπαθούς πνεύματος σε αυτούς (χαρακτηριστικό παράδειγμα υπήρξε ο υπουργός εξωτερικών Ριχάρδος φον Κούλμαν)⁵⁷.

Το 1918 σημαδεύτηκε από την μεγάλη αλλά αποτυχημένη επίθεση της Γερμανίας στο Δυτικό Μέτωπο η οποία κλόνησε συθέμελα το πολιτικοστρατιωτικό οικοδόμημα της αυτοκρατορίας καθώς έγινε αντιληπτό ακόμα και από τους πιο πολεμοχαρείς ότι ο πόλεμος είχε χαθεί. Ο καγκελάριος Χέρτλινγκ παραιτήθηκε στις 3 Οκτωβρίου και τη θέση του ανέλαβε ο πρίγκιπας Μαξιμιλιανός της Βάδης, ενώ στις 26 του ίδιου μήνα παραιτήθηκε ο Λούντεντροφ, αυτοεξορίστηκε στη Σουηδία και αντικαταστάθηκε από τον Γουλιέλμο Γκρένερ. Η έντονες κοινωνικές αναταραχές αλλά και η συνεχής οπισθοχώρηση του γερμανικού στρατού στη Δύση μετά τη μάχη της Αμιένης, οδήγησαν τη στρατιωτική ηγεσία να ανακοινώσει στον αυτοκράτορα πως πλέον δεν θα μπορούσε να βασίζεται στη νομιμοφροσύνη του στρατού, με αποτέλεσμα ο ίδιος αλλά και ο διάδοχος να οδηγηθούν σε παραίτηση στις 9 Νοεμβρίου και να καταφύγουν στην ουδέτερη Ολλανδία⁵⁸.

Η πτώση του δυναστικού οίκου και το τέλος του πολέμου συνοδεύτηκε από μια περίοδο κοινωνικών συγκρούσεων με έντονο ιδεολογικό υπόβαθρο και ταυτόχρονη κατάρρευση της οικονομίας με ραγδαία πτώση του βιοτικού επιπέδου, γεγονότα τα οποία σε συνδυασμό με τις συνέπειες της συνθήκης των Βερσαλλιών απετέλεσαν τη σπορά για την ανάδειξη του Χίτλερ. Η κατατόμιση της άρχουσας τάξης δεν απετέλεσε χαρακτηριστικό μόνο της Πρωσίας, καθώς ο βασιλιάς Λουδοβίκος της Βαυαρίας παραιτήθηκε στις 7 Νοεμβρίου, ακολούθησε ο Φρειδερίκος Αύγουστος Γ΄ της Σαξονίας στις 13 Νοεμβρίου και τέλος ο Γουλιέλμος Β΄ της Βυρτεμβέργης στις 30 Νοεμβρίου⁵⁹.

4.3. Η οργάνωση του στρατού ξηράς

Το σύνολο των επίγειων δυνάμεων της αυτοκρατορίας υπάγονταν σε ενιαία διοίκηση με μοναδική εξαίρεση το στρατό της Βαυαρίας ο οποίος διατηρούσε ανεξάρτητη δομή. Κοινός τόπος ήταν το πολύ υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και η γενικά αυξημένη του αξιοπιστία στο πεδίο της μάχης, χαρακτηριστικό που -παρά τις

⁵⁷ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *Η ιστορία του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (εικονογραφημένη)*, Αθήνα 1962, σ. 408-410

⁵⁸ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 380

⁵⁹ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 191-192

δραματικές απώλειες- μπόρεσε να διατηρήσει σχεδόν έως και το τέλος του πολέμου. Οι ρίζες του στρατιωτικού συστήματος της Γερμανίας θα μπορούσαμε να πούμε ότι εντοπίζονται στις μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα στην Πρωσία μετά την ταπεινωτική έκβαση της εκστρατείας του 1806 εναντίον του Ναπολέοντα και είχαν ως κύριο στοιχείο την καθολική υποχρέωση στρατιωτικής θητείας από τον άρρενα πληθυσμό⁶⁰.

Ο εν ισχύ κανονισμός στρατολογίας στις αρχές του πολέμου ήταν ο εκδοθείς το 1895, σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες ηλικίας 17 έως 20 μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην πολιτοφυλακή (Λάντστουρμ), ενώ από τα 20 έως τα 27 μπορούσαν να υπηρετήσουν 2 χρόνια θητεία και εν συνεχεία να παραμείνουν για 5 χρόνια στην εφεδρεία του ενεργού στρατού (για το ιππικό και το πυροβολικό τα αντίστοιχα χρονικά διαστήματα ήταν 3 και 4 χρόνια αντίστοιχα). Για τις μεγαλύτερες ηλικίες υπήρχαν επιπλέον διατάξεις που όριζαν ότι οι άνδρες ηλικίας 27 έως 32 μετέπιπταν στην πρώτη κλάση εφεδρείας (Λάντβερ), οι αντίστοιχοι ηλικίας 32 έως 39 στη δεύτερη κλάση της Λάντβερ και τέλος από τα 39 έως τα 45 υπήρχε δυνατότητα να κληθούν εκ νέου στην πολιτοφυλακή, παρέχοντας εμπειρία στους άνδρες μικρής ηλικίας οι οποίοι την επάνδρωναν παράλληλα.

Παρά το ότι τα νούμερα φάνταζαν εντυπωσιακά, όπως είδαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο σχεδόν μόνο ένας στους δύο διαθέσιμους για στρατιωτική θητεία Γερμανούς καλούνταν εν τέλει υπό τα όπλα. Βασικός λόγος ήταν το κόστος εκπαίδευσης λόγω του μεγάλου όγκου των διαθέσιμων ανδρών με αποτέλεσμα όσοι δεν κατατάσσονταν και επομένως δεν λάμβαναν πλήρη στρατιωτική εκπαίδευση, να περνάνε στις τάξεις της πολιτοφυλακής ή σε αυτή της βοηθητικής εφεδρείας (Ερσατζ). Η τελευταία αποτελούνταν από άνδρες οι οποίοι λόγω προσωπικών θεμάτων ή μικρών αναπηριών έπαιρναν απαλλαγή από τον ενεργό στρατό, εκπαιδεύονταν 3 φορές κάθε χρόνο και μετά από 12 χρόνια μετέπιπταν στις τάξεις της πολιτοφυλακής⁶¹.

Όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό, η γερμανική ηγεσία –έχοντας την πολυτέλεια της επιλογής- προτιμούσε άνδρες που προέρχονταν από τις αγροτικές περιοχές της αυτοκρατορίας (παρά τη ραγδαία εκβιομηχάνιση και την αστυφιλία που σταδιακά οδήγησε τον πληθυσμό προς τις πόλεις) καθώς θεωρούνταν πιο

⁶⁰ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 192

⁶¹ N. Thomas, *The German Army in World War I*, Oxford 2003-4, τ. 1, σ. 3-4

σκληραγωγημένοι, πιο πιστοί στις παραδοσιακές δομές εξουσίας και επομένως λιγότερο τρωτοί στη σοσιαλιστική κοσμοθεωρία που εκείνη την εποχή διαδίδονταν στον εργατικό πληθυσμό των πόλεων. Όπως εύκολα μπορούμε να υποθέσουμε, οι απαιτήσεις του ενεργού στρατού σε άνδρες σύντομα εξάντλησαν τα αποθέματα εφεδρών από τις αγροτικές περιοχές με αποτέλεσμα να αρθούν και οι ανωτέρω περιορισμοί στην επιλογή των ανδρών ήδη από τα τέλη του 1915. Παράλληλά για να αντιμετωπιστούν οι ανωτέρω πιεστικές ανάγκες, κλήθηκαν υπό τα όπλα κλάσεις νωρίτερα από τον προβλεπόμενο χρόνο κατάταξης με χαρακτηριστικό παράδειγμα το 1917 όπου οι άνδρες της κλάσης του 1919 (18 χρονών τότε αντί για τα προβλεπόμενα 20 έτη) υπηρετούσαν κατά κύριο λόγο στα Βαλκάνια με σκοπό να αποδεσμεύσουν μεγαλύτερους και πιο έμπειρους στρατιώτες για το Δυτικό Μέτωπο⁶².

Συνεχίζοντας με τον κανονισμό του 1895, βλέπουμε ότι προβλέπονταν πως σε πολεμική περίοδο τα συντάγματα του ενεργού στρατού θα αποκτούσαν την πλήρη πολεμική τους σύνθεση, με την ανάκληση από την εφεδρεία ανδρών που είχαν απολυθεί πρόσφατα. Ταυτόχρονα καλούνταν άνδρες από την εφεδρεία του ενεργού στρατού για το σχηματισμό εφεδρικών συνταγμάτων τα οποία επρόκειτο να λάβουν και αυτά μέρος στις επιχειρήσεις. Ακολουθούσαν οι δύο κλάσεις εφεδρείας της Λάντβερ (άνδρες 27 έως 39) και η βοηθητική εφεδρεία (Ερσατζ) οι οποίες υποστήριζαν τον ενεργό στρατό παρέχοντας μονάδες πρώτης γραμμής αλλά και μετόπισθεν και τέλος η πολιτοφυλακή προστάτευε στόχους εντός της επικράτειας της αυτοκρατορίας, αποδεσμεύοντας μονάδες και υλικό για υπηρεσία σε κρίσιμους τομείς των μετώπων⁶³. Απόδειξη του καλού σιδηροδρομικού δικτύου, της επάρκειας μέσω των αλλά και του εξίσου καλού επιχειρησιακού σχεδιασμού ήταν ότι ο γερμανικός στρατός κατάφερε εντός μιας εβδομάδας να εκτελέσει απρόσκοπτα το σχέδιο επιστράτευσής του, ανεβάζοντας τη δύναμή του από τις 840.000 άνδρες της ειρηνικής περιόδου στα 3.8 εκατομμύρια με σχεδόν 2 εκατομμύρια άνδρες να αναπτύσσονται στην πρώτη γραμμή των δύο μετώπων⁶⁴.

Παράλληλα, ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει και στα σώματα των αξιωματικών και των υπαξιωματικών που αποτελούσαν τον κορμό του γερμανικού στρατού. Το κύριο χαρακτηριστικό του πρώτου ήταν πως παρά την κατάταξη αξιωματικών προερχόμενων από την αστική τάξη, ο κύριος όγκος του προέρχονταν

⁶² P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 193

⁶³ N. Thomas, *ό. π.*, σ. 4

⁶⁴ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 104-105

από την αριστοκρατική ελίτ των γαιοκτημόνων. Όπως ήταν αναμενόμενο, οι απαιτήσεις του πολέμου οδήγησαν σε είσοδο στο σώμα ατόμων που προέρχονταν από όλες τις τάξεις της γερμανικής κοινωνίας, ενώ ξεχωριστή κατηγορία ήταν οι άνδρες οι οποίοι είχαν υπηρετήσει για ένα μόνο χρόνο και εν συνεχεία είχαν αγοράσει τον εξοπλισμό τους (γεγονός που παρείχε στο στρατό τη δυνατότητα επιστράτευσης αξιωματικών με καλή οικονομική κατάσταση που την εν λόγω περίοδο σχεδόν αποτελούσε συνώνυμο και ενός καλού επιπέδου ακαδημαϊκής εκπαίδευσης). Σημαντικό σε αυτό το σημείο είναι να τονίσουμε ότι υπήρξε σαφής διαφοροποίηση σχετικά με την πολιτική επιλογής αξιωματικών για τις μονάδες του ενεργού στρατού και της εφεδρείας. Συγκεκριμένα στον ενεργό στρατό τα κριτήρια παρέμεναν πολύ αυστηρά, αντίθετα στην εφεδρεία υπήρχε μεγαλύτερη ελαστικότητα με αποτέλεσμα ενώ το σώμα των αξιωματικών είχε οκταπλασιαστεί κατά τη διάρκεια του πολέμου, η αντίστοιχη διόγκωση στον ενεργό στρατό έφτασε μόνο τα επίπεδα του διπλασιασμού, παρά τα συντριπτικά επίπεδα απωλειών που έφτασαν το 75%.

Τη λύση στο μόνιμο πρόβλημα της έλλειψης αξιωματικών στις μονάδες πρώτης γραμμής την έδωσε η χρησιμοποίηση υπαξιωματικών οι οποίοι αναλάμβαναν μεν τα καθήκοντα αξιωματικών (συχνά ακόμα και λόχοι διοικούνταν από λοχίες) χωρίς όμως να προάγονται και στους αντίστοιχους βαθμούς, δημιουργώντας έτσι ένα στιβαρό δεσμό μεταξύ ηγεσίας και ανδρών και αποτελώντας ένα βασικό λόγο της διατήρησης της μαχητικής αξίας του γερμανικού στρατού. Δεν ήταν σπάνιο επομένως το φαινόμενο κατά τα τέλη του πολέμου, μια μονάδα να διοικείται από έναν αξιωματικό του ενεργού στρατού και όλοι οι υπόλοιποι στην αλυσίδα διοίκησης να είναι έφεδροι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί (στις τάξεις των οποίων μπορούσαν να ανέλθουν και στρατιώτες). Τέλος κρίνεται πολύ σημαντικό να τονιστεί για μια ακόμα φορά η αξία των υπαξιωματικών και του ρόλου που αυτοί διαδραμάτισαν επί του τακτικού πεδίου, καθώς ακόμα και κατά τις αναταραχές του 1918-19 το σώμα τους σχεδόν καθολικά δεν επηρεάστηκε⁶⁵.

Περνώντας από το τακτικό στο επιχειρησιακό επίπεδο, ο γερμανικός στρατός ήταν το 1914 κατανεμημένος σε οκτώ στρατιές (με αρίθμηση 1 έως 8) που αποτελούνταν από 25 σώματα στρατού (μεταξύ αυτών 3 βουαρικά και το σώμα της φρουράς)⁶⁶. Κατά τη διάρκεια του πολέμου σχηματίστηκαν άλλες δέκα στρατιές με

⁶⁵ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 193

⁶⁶ N. Thomas, *ό. π.*, σ. 4

αρίθμηση 9-12 και 14-19 ενώ παράλληλα σχηματίστηκε η στρατιά του ποταμού Μπούγκ, η στρατιά του Νότου που επιχείρησε στα Καρπάθια και τέλος πέντε αποσπάσματα στρατιάς (με σύνθεση μεγαλύτερη από σώμα στρατού αλλά μικρότερη από στρατιά). Σε ανώτερο επίπεδο, δύο ή και περισσότερες στρατιές τίθονταν υπό το επιχειρησιακό στρατηγείο μιας ομάδας στρατιών που έφερε το όνομα του διοικητή της, παράλληλα υπήρχε στρατηγείο ανά μέτωπο που επόπτευε τις επιχειρήσεις και τέλος στο ανώτατο επίπεδο υπήρχε το αρχηγείο του στρατού υπό τον αυτοκράτορα, το οποίο επόπτευε τη συνολική ροή των επιχειρήσεων σε στρατηγικό επίπεδο. Κλείνοντας θα πρέπει να κάνουμε λόγο και για τη μεταβολή στη σύνθεση των μεραρχιών πεζικού που απετέλεσε προϊόν του πολέμου. Οι αρχικές 48 μεραρχίες (εκ των οποίων 2 της φρουράς και 6 βαυαρικές) διέθεταν τετραδική δομή με δύο ταξιαρχίες των δύο συνταγμάτων πεζικού οι οποίες έως τον Οκτώβριο είχαν πλαισιωθεί με μια ακόμα της φρουράς και 45 εφέδρων. Το 1915 ξεκίνησε η μετατροπή τους σε ένα πιο ευέλικτο τριαδικό σχήμα με 3 συντάγματα (αποτέλεσμα και των εκτεταμένων απωλειών), η οποία ολοκληρώθηκε το 1917 με ταυτόχρονη αύξηση των διαθέσιμων μεραρχιών από την εξοικονόμηση συνταγμάτων, με αποτέλεσμα κατά το πέρας του πολέμου ο γερμανικός στρατός να παρατάσσει 240 μεραρχίες -ποικίλης όπως είναι εύκολα κατανοητό επάνδρωσης⁶⁷.

4.4. Η οργάνωση του πολεμικού ναυτικού

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε την οργάνωση του πολεμικού ναυτικού, που την εν λόγω περίοδο αποτελούσε ένα βασικό μέσο προβολής ισχύος ανά την υφήλιο και θεωρούνταν από τη γερμανική ηγεσία ως το κύριο μέσο για την αμφισβήτηση της βρετανικής παντοδυναμίας. Αρχιτέκτονας του ναυτικού -όπως αυτό ενεπλάκη στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο- ήταν ο ναύαρχος Άλφρεντ φον Τίρπιτς χάρη στις προσπάθειες του οποίου ψηφίστηκε ο πρώτος νόμος που αφορούσε τη μαζική ναυπήγηση πολεμικών πλοίων το 1898, με σκοπό το πολεμικό ναυτικό της Γερμανίας να καταστεί ικανό να εμπλακεί ταυτόχρονα με το αντίστοιχο της Γαλλίας και της Ρωσίας. Ακολούθησε δεύτερος αντίστοιχος νόμος το 1900 ο οποίος έθετε το μεγαλεπήβολο στόχο της δημιουργίας μιας ναυτικής δύναμης ικανής να διεκδικήσει την κυριαρχία στις θάλασσες από τη Βρετανία.

⁶⁷ N. Thomas, *The German Army in World War I*, Oxford 2003-4, τ. 2, σ. 5-8

Σημείο καμπής στην ανωτέρω προσπάθεια υπήρξε η ναυπήγηση το 1906 του βρετανικού Ντρέντνωτ το οποίο εν μία νυκτί κατέστησε απαρχαιωμένους όλους τους προηγούμενους τύπους θωρηκτών. Βασικό στοιχείο του νέου τύπου ήταν η χρήση περισσότερων κανονιών μεγάλου διαμετρήματος τα οποία συγκεντρώνονταν σε πυργίσκους των δύο ή τριών πυροβόλων με αντίστοιχη μείωση του δευτερεύοντος οπλισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για το γερμανικό ναυτικό ήταν το Βεσφάλεν, ένα από τα πρώτα θωρηκτά Ντρέντνωτ το οποίο διέθετε 12 κανόνια των 11 ιντσών και 12 των 5,9 ιντσών σε αντίθεση με το Χόλσταιν -ένα από τα τελευταία προ-Ντρέντνωτ θωρηκτά- που διέθετε 4 κανόνια των 11 ιντσών και 14 των 6,7 ιντσών. Ταυτόχρονα η πολύ εργονομική τοποθέτηση των βαρέων πυροβόλων σε πυργίσκους έδωσε τη δυνατότητα της ταυτόχρονης χρήσης τους κατά την εκτέλεση βολών σε αντίθεση με το παρελθόν όπου συχνά τα βαρύτερα πυροβόλα ήταν τοποθετημένα στις γωνίες της υπερκατασκευής του πλοίου, με αποτέλεσμα να υπάρχουν νεκροί τομείς και επομένως να μην είναι δυνατή η χρήση του συνόλου των πυροβόλων για βολή σε έναν στόχο⁶⁸. Όπως είδαμε η ναυπηγική ικανότητα αλλά και οι οικονομικοί πόροι της Βρετανίας την έθεσαν επικεφαλής στην κούρσα εξοπλισμών με αποτέλεσμα τα οικονομικά βάρη χωρίς από αποτέλεσμα να δημιουργούν τριβές στο εσωτερικό της Γερμανίας⁶⁹.

Περνώντας στην οργάνωση του γερμανικού ναυτικού βλέπουμε ότι από το 1889 ανώτερη αρχή ήταν το ναυαρχείο στο οποίο πολιτικός προϊστάμενος ήταν ο γραμματέας του κράτους επί των ναυτικών θεμάτων (όπως είδαμε και ανωτέρω ήταν ο αντίστοιχος υπουργός ναυτικών άλλων κρατών της περιόδου) και ο οποίος είχε υπό την άμεση δικαιοδοσία του τα ναυπηγεία και την εφοδιαστική αλυσίδα, ενώ αντίστοιχα το σύνολο του στόλου και του προσωπικού υπάγονταν στον αρχηγό του ναυτικού. Οι κύριοι ναύσταθμοι ήταν το Κίελο στη Βαλτική και το Βιλχελμσχάφεν στη Βόρεια Θάλασσα οι οποίοι συνδέονταν με το κανάλι του αυτοκράτορα Γουλιέλμου που είχε κατασκευαστεί στην επαρχία του Σλέσβιγκ-Χολστάιν. Παράλληλα υπήρχαν βοηθητικοί λιμένες στο Κουξχάφεν και στην Ελιγολάνδη που υποστήριζαν το ναυτικό στη Βόρεια Θάλασσα και στο Σόντερμπουργκ της Βαλτικής, τέλος κατά τη διάρκεια του πολέμου χρησιμοποιήθηκαν βοηθητικά και κατειλημμένοι λιμένες με κυριότερο το Ζεμπρούγκε του Βελγίου.

⁶⁸ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 105,204

⁶⁹ P. Kennedy, *ό. π.*, σ. 287

Όσον αφορά τα καθαρά επιχειρησιακά ζητήματα, την κύρια δύναμη κρούσης την αποτελούσε ο στόλος ανοικτής θαλάσσης που αποτελούνταν από τρεις μοίρες θωρηκτών και μια καταδρομικών μάχης (νέος τύπος πλοίου που συνδύαζε ισχύ πυρός θωρηκτού με μικρότερη θωράκιση ώστε να έχει ικανότητα διατήρησης μεγαλύτερης ταχύτητας και επομένως δυνατότητα απαγκίστρωσης από εμπλοκή). Οι κύριες μονάδες επιφανείας το 1914 περιελάμβαναν 22 προ Ντρέντνωτ θωρηκτά, 17 Ντρέντνωτ θωρηκτά, 6 καταδρομικά μάχης και 7 θωρακισμένα καταδρομικά (ο λιγότερο βαρύς τύπος πλοίου που εμπλέκονταν με εχθρικό στόλο στη κύρια ζώνη εμπλοκής, διαθέτοντας μειωμένη θωράκιση και οπλισμό αλλά ταυτόχρονα μεγαλύτερη ταχύτητα). Τέλος υπήρχαν ακόμα 230 αντιτορπιλικά, 12 παλαιότερα θωρακισμένα καταδρομικά και 21 ελαφρά καταδρομικά (τύπος πλοίου που χρησιμοποιούνταν κυρίως για ανίχνευση ή προβολή ισχύος στις αποικίες), ενώ κρίνεται χρήσιμο να τονίσουμε ότι γίνονταν και τα πρώτα βήματα αεροναυτικής συνεργασίας στο γερμανικό ναυτικό καθώς το ελαφρύ καταδρομικό Στουτγάρδη είχε δυνατότητα απονήωσης ενός αεροσκάφους, ενώ σημαντικός ήταν και ο ρόλος που διαδραμάτιζε στην αναγνώριση του πεδίου της μάχης, ο στόλος των αεροπλοίων Ζέπελιν.

Συνεχίζοντας δεν θα μπορούσαμε να μην αναφερθούμε και στα υποβρύχια που όπως είδαμε απετέλεσαν το βασικό γερμανικό ναυτικό όπλο μετά την απόφαση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1917 που άνοιξε το δρόμο για μια ναυτική εκστρατεία χωρίς περιορισμούς εμπλοκής. Κατά τη διάρκεια του πολέμου το σύνολο των υποβρυχίων κατανεμήθηκαν σε 4 στολίσκους, με τους δύο να βρίσκονται στη Βόρεια Θάλασσα και να υποστηρίζουν ο πρώτος το στόλο ανοικτής θαλάσσης και ο δεύτερος να καλύπτει τα στενά της Μάγχης όντας αναπτυγμένος στο Ζεεμπρούγκε. Παράλληλα υπήρχε ο στολίσκος της Βαλτικής ο οποίος επιχειρούσε από το Λιμπάου της Λετονίας και τέλος ο στολίσκος της Μεσογείου που εξορμούσε από τα λιμάνια του Καττάρου στο Μαυροβούνιο, της Πόλα στην Κροατία καθώς και από την Κωνσταντινούπολη. Από νωρίς φάνηκε το βάρος που έριξε η Γερμανία στη διατήρηση ισχυρής πίεσης στις θαλάσσιες οδούς της Βρετανίας καθώς ο αριθμός των υποβρυχίων που εκτελούσε περιπολίες έφτασε το ζενίθ του τον Ιούνιο του 1917 με 61 υποβρύχια, ενώ σαν μέσο όρο θα πρέπει να κρατήσουμε την ταυτόχρονη χρήση περίπου 30 καθόλη τη διάρκεια του πολέμου⁷⁰.

⁷⁰ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 204-205,207

Κλείνοντας θα πρέπει να κάνουμε λόγο και για τις επίγειες δυνάμεις ασφαλείας του ναυτικού, που συγκροτούσαν μία ναυτική μεραρχία πεζικού αποτελούμενη από έξι συντάγματα πεζοναυτών με πυροβολικό και λοιπά τυπικά μέσα υποστήριξης αντίστοιχης μονάδας του στρατού ξηράς. Το Νοέμβριου του 1914 συγκροτήθηκε η δεύτερη ναυτική μεραρχία που έδρασε με την πρώτη στη Φλάνδρα, ενώ το Σεπτέμβριο του 1916 η τρίτη που επισήμως πήρε τον τίτλο της τον Απρίλιο του 1917 και αναπτύχθηκε στην περιοχή του Σομ.

Αν και θεωρητικά οι ανωτέρω μονάδες είχαν σαν σκοπό τη χρήση ως αγήματα σε πλοία και την προστασία των λιμένων, σύντομα όπως είδαμε αναπτύχθηκαν στην πρώτη γραμμή έχοντας μέτρια απόδοση έως το 1917 οπότε και άρχισαν να λαμβάνουν επίστρατους από το στρατό ξηράς και όχι αποκλειστικά ναύτες –όπως γίνονταν μέχρι τότε⁷¹.

⁷¹ H. Cron, *Imperial German Army 1914-18: Organisation, Structure, Orders-of-Battle*, Warwick 2003, σ. 88-89

Ε' Κεφάλαιο

Η αλλαγή της μορφής του πολέμου

Η σχέση εξάρτησης μεταξύ της εξέλιξης των όπλων και των τακτικών στο πεδίο της μάχης βρήκε εφαρμογή και σε αυτό τον πόλεμο, καθώς όλες οι δυνάμεις παρά τα μερικώς παρωχημένα δόγματα με τα οποία εισήλθαν στη σύγκρουση, προσπάθησαν να μάθουν και να προσαρμοστούν μέσω της εμπειρίας αλλά και της ανάλυσης των επιχειρήσεων εχθρών και συμμάχων.

5.1. Δοκιμή και εξέλιξη δογμάτων

Σημείο τομής στην τεχνολογία των όπλων απετέλεσε η εισαγωγή της άκαπνης πυρίτιδας ως προωθητικού μέσου η οποία οδήγησε σε ανάπτυξη εκρηκτικών υλών μεγάλης ισχύος που με τη σειρά της προκάλεσε τεχνολογική επανάσταση στο πυροβολικό. Τα νέα πυρομαχικά που αναπτύχθηκαν έδωσαν τη δυνατότητα προσβολής στόχων σε πολύ μεγαλύτερη απόσταση με πιο καταστροφικά αποτελέσματα, ενώ οι βελτιώσεις που έγιναν στον έλεγχο της οπισθοδρόμησης των πυροβόλων μετά την εκτέλεση της βολής αύξησαν δραματικά την ταχυβολία χωρίς να επηρεάζουν την ευστοχία. Όπως ήταν αναμενόμενο οι νέες αυτές δυνατότητες απαιτούσαν χρόνο προκειμένου να μετατραπούν σε δόγματα στο πεδίο της μάχης καθώς συνάντησαν προπολεμικά την αρχικά σθεναρή αντίσταση γενιών πυροβολητών που είχαν εκπαιδευτεί στην απευθείας προσβολή ορατών στόχων στο πεδίο της μάχης και επομένως θεωρούσαν την εκτέλεση έμμεσων πυρών σπατάλη πυρομαχικών με αμφίβολα αποτελέσματα. Σύντομα η εξέλιξη των επιχειρήσεων σε συνδυασμό με τη στασιμότητα του μετώπου θα αναδείκνυε τα έμμεσα πυρά πυροβολικού ως τον κύριο άξονα μιας επιθετικής πρωτοβουλίας προστατεύοντας παράλληλα το φίλιο πυροβολικό το οποίο πλέον μπορούσε να σκοτώνει αθέατο (μόνο προς τα τέλη του πολέμου αναπτύχθηκαν μέσα και τακτικές για εκτέλεση βολών αντιπυροβολικού). Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε δε ότι στον υπό εξέταση πόλεμο το πυροβολικό προκάλεσε το 60% των απωλειών που αντιστοιχεί σε περίπου 6 εκατομμύρια θύματα⁷².

Μετά το τέλος των επιχειρήσεων το φθινόπωρο του 1914, το πεζικό αμφοτέρων των πλευρών βρέθηκε ανεπτυγμένο σε ανοικτά πεδία μετατρέπόμενο σε εύκολους και ακίνητους στόχους για το πυροβολικό. Σύντομα η ενστικτώδης

⁷² P. Griffith, *Fortifications of the Western Front 1914-18*, Oxford 2004, σ. 4-5

αντίδραση της κατασκευής πρόχειρης κάλυψης μετατράπηκε σε οργανωμένο σχέδιο προετοιμασίας των θέσεων των τμημάτων με αποτέλεσμα την εφαρμογή του πολέμου των χαρακωμάτων, που μετέβαλε την πολεμική προσπάθεια σε μια μάχη τριβής όπου το πυροβολικό πλέον είχε τον κυρίαρχο ρόλο για την εξουδετέρωση του καλά προστατευμένου εχθρικού πεζικού. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να εντοπίσουμε και μια αισθητή διαφοροποίηση ανάμεσα στην προσέγγιση των Γερμανών και της Αντάντ στο Δυτικό Μέτωπο που ήταν και το κύριο πεδίο σύγκρουσης του πολέμου. Οι Σύμμαχοι είχαν ως κύρια στρατηγική την εκτέλεση επιθετικών επιχειρήσεων με σκοπό να απωθήσουν τις γερμανικές δυνάμεις και αντιμετώπιζαν με μεγάλο σκεπτικισμό την κατασκευή χαρακωμάτων υψηλής ποιότητας καθώς θεωρούσαν ότι θα μείωνε το επιθετικό πνεύμα των μονάδων τους. Αντιθέτως οι Γερμανοί οι οποίοι - με εξαίρεση το Βερντέν και τις επιθέσεις του 1918- επέλεξαν τη στρατηγική άμυνα, έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στην αμυντική οργάνωση των θέσεών τους παρέχοντας συγκριτικά μεγαλύτερη προστασία στα τμήματά τους.

Συνέπεια των ανωτέρω ήταν η εκτέλεση επιτυχών επιθέσεων στο επιχειρησιακό και στρατηγικό επίπεδο να γίνει πολύ πιο δύσκολη υπόθεση καθώς με την πάροδο του χρόνου απαιτούνταν ολοένα και αυξανόμενος αριθμός πυροβόλων και πυρομαχικών, ενώ από το αρχικό δόγμα της καταστροφής του εχθρικού πεζικού περάσαμε στην προσέγγιση της εξουδετέρωσής του (αδυναμία προβολής αντίστασης) μέχρι το φίλιο πεζικό να φτάσει στις εχθρικές γραμμές. Ταυτόχρονα παρά τις πιθανές αρχικές επιτυχίες ήταν εξαιρετικά δυσχερής η προώθηση του πυροβολικού και των πυρομαχικών μέσα από το πεδίο της μάχης για την υποστήριξη της προέλασης με αποτέλεσμα οι επιθέσεις να οδηγούν σε εκατόμβες θυμάτων για μικρά εδαφικά οφέλη λόγω της παροχής επαρκούς χρόνου αντίδρασης στον αμυνόμενο. Το μέγεθος των απωλειών σε συνδυασμό με την έλλειψη μέσων για τη γρήγορη διάσπαση του μετώπου μετέτρεψε τον πόλεμο σε ένα σφαγείο όπου όρθιος στο τέλος θα έμενε αυτός που θα μπορούσε να εξοπλίσει και να στείλει στο μέτωπο τους περισσότερους άνδρες, με αποτέλεσμα να κλονιστεί το ηθικό των ανδρών μπροστά στο αιματηρό αυτό αδιέξοδο⁷³.

⁷³ H. Guderian, *Achtung-Panzer!*, London 1995, σ. 36-38

5.1.1. 1914 Η κυριαρχία του πυροβολικού

Στις 2 Αυγούστου 1914 οι γερμανικές δυνάμεις εισέβαλαν στο Λουξεμβούργο και μια ημέρα αργότερα στο Βέλγιο θέτοντας σε εφαρμογή το σχέδιο Σλήφεν το οποίο βασίζονταν στην ταχεία υπερκέραση της βαριά οχυρωμένης Γαλλογερμανικής μεθορίου. Μετά την ήττα της Γαλλίας στον πόλεμο του 1870-1 ξεκίνησε ένα μεγάλο κατασκευαστικό πρόγραμμα οχυρών πολλά εκ των οποίων είχαν αναβαθμιστεί στην αρχή του πολέμου λαμβάνοντας υπόψη της εξελίξεις στον τομέα του πυροβολικού. Στον αντίποδα οι Γερμανοί όντας αντιμέτωποι με μια μετωπική επίθεση εναντίον των οχυρών αυτών επέλεξαν τη θεωρητικά λιγότερο επιζήμια εισβολή μέσω του Βελγίου το οποίο αν και διέθετε και αυτό με τη σειρά του αντίστοιχα οχυρά (όχι όμως σε ίδια ποσότητα με τη Γαλλία), δεν προβληματίσε τους επιχειρησιακούς σχεδιασμούς καθώς θεωρήθηκε εσφαλμένα ότι οι Βέλγοι δεν θα προέβαλαν αντίσταση. Η επιλογή όμως του Βελγίου να αντισταθεί οδήγησε σε πολιορκία των φρουριών αυτών με χρήση υπερβαρέων πυροβόλων των 305 και των 420 χιλιοστών που τελικά έδωσαν τη λύση σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, αποδεικνύοντας έτσι την αξία του πυροβολικού.

Πέρα όμως από τις μάχες θέσεων, παρόμοιο ρόλο είχε το πυροβολικό και στις ρευστές επιχειρήσεις των αρχών του πολέμου με χαρακτηριστικό παράδειγμα την 5^η γαλλική στρατιά κατά τις μάχες των συνόρων, η οποία μπόρεσε να κρατήσει τις θέσεις της για μόλις 3 ημέρες εξαιτίας του συντριπτικού πυρός που δέχονταν. Σύντομα 5 γαλλικές και μια βρετανική στρατιά βρίσκονταν σε υποχώρηση με τα φρούρια της Λίλ και της Μωμπέζ να υποκύπτουν γρήγορα στα γερμανικά πυροβόλα. ενώ ακόμα και η κομβική πρώτη μάχη του Μάρνη δεν κρίθηκε από το "πλεονέκτημα της άμυνας" στο οποίο τόσο στηρίζονταν προπολεμικά οι επιχειρησιακοί σχεδιασμοί των Γάλλων, αλλά από την επιτυχημένη αναδιάταξή τους που απειλούσε το γερμανικό δεξιό και από τα σφάλματα των Γερμανών στο επιχειρησιακό επίπεδο που τους οδήγησαν εν τέλει σε απόφαση για αναδίπλωση. Η νέα αυτή κατάσταση οδήγησε στην ανάγκη για ανατροπή των πλευρών του αντιπάλου με αποτέλεσμα να ξεκινήσει μια συνεχής προσπάθεια υπερκέρασης η οποία έφερε τους αντιμαχόμενους ως τις ακτές της Μάγχης, με την τελευταία προσπάθεια των Γερμανών για συνέχιση του πολέμου κινήσεων να συντρίβεται στην πρώτη μάχη του Ύπρ (20 Οκτωβρίου-24

Νοεμβρίου 1914) και να οδηγεί σε μια ανάπαυλα και εκτεταμένη εκατέρωθεν διάνοιξη χαρακωμάτων για την προστασία των εκτεθειμένων μονάδων.⁷⁴

5.1.2. 1915 Το αδιέξοδο

Η νέα πραγματικότητα που διαμορφώθηκε στα πεδία μάχης σύντομα κατέδειξε πόσο παρωχημένες ήταν οι ιδέες και τεχνικές κατασκευής οχυρωματικών θέσεων κυρίως λόγω του όγκου των στρατευμάτων αλλά και του μήκους του μετώπου. Όντας προσανατολισμένες σε πολιορκίες οχυρών τοποθεσιών οι προπολεμικές τεχνικές τόνιζαν την αξία ευθύγραμμων χαρακωμάτων παράλληλα με τις εχθρικές θέσεις τα οποία χάρη στη χρήση μονάδων του μηχανικού προωθούνταν όλο και πιο κοντά σε αυτές υπό την κάλυψη του φίλιου πυροβολικού. Οι εξελίξεις όμως στον τομέα του πυροβολικού (το οποίο μπορούσε πλέον με μια εύστοχη βολή να εξολοθρεύσει ολόκληρα τμήματα που πιθανόν να βρίσκονταν στοιβαγμένα σε ένα ευθύγραμμο χαρακωμα) αλλά και η ανάγκη διασποράς των μονάδων για επαρκή κάλυψη του μετώπου, οδήγησε στη μετασκευή των χαρακωμάτων ώστε να διαθέτουν συνεχείς εναλλαγές γωνιών ενώ παράλληλα έγινε εκτεταμένη χρήση υπόγειων καταφυγίων τα οποία προστάτευαν τα στρατεύματα κατά τη διαμονή τους στη ζώνη μάχης.

Παράλληλα η ανάγκη προστασίας των φίλιων γραμμών από εχθρικές επιθέσεις οδήγησε στην εκτεταμένη χρήση του συρματοπλέγματος το οποίο αποσκοπούσε είτε στην καθυστέρηση της εχθρικής προέλασης είτε στη διοχέτευση του εχθρικού κύματος σε ζώνες καταστροφής που θερίζονταν από πολλαπλά σημεία πυρός. Όπως είναι εύκολα αντιληπτό η διαδικασία τοποθέτησής του ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη για τους άνδρες του μηχανικού καθώς η χρήση του συρματοπλέγματος ακολούθησε χρονικά αυτής της διάνοιξης των χαρακωμάτων με αποτέλεσμα να αναγκάζονται να εκτελούν τις εργασίες τους μόνο κατά τη νύχτα, όντας εκτεθειμένοι στην ουδέτερη ζώνη, μεταφέροντας μεγάλο όγκο υλικών και προφανώς κάνοντας αρκετό θόρυβο γεγονός που συχνά προκαλούσε την αντίδραση των αντιπάλων. Στο ίδιο πνεύμα κινήθηκε και η ανάπτυξη του δικτύου των επικοινωνιών το οποίο βασίστηκε κυρίως στις ενσύρματες επικοινωνίες με αποτέλεσμα χιλιόμετρα καλωδίων να τοποθετούνται για την επίτευξη επικοινωνίας μεταξύ των μονάδων και των επιτελείων σε όλα τα κλιμάκια.

⁷⁴ P. Griffith, *ό. π.*, Oxford 2004, σ. 9-10

Η πιο κρίσιμη όμως εξέλιξη ήταν αυτή του οπλισμού καθώς έγινε άμεσα αντιληπτό ότι οι προπολεμικοί στρατοί ήταν προσανατολισμένοι σε οπλικά συστήματα άμεσης προσβολής των εχθρικών θέσεων (ελαφρά πεδινά πυροβόλα, πολυβόλα και τυφέκια) τα οποία δεν ήταν τόσο κατάλληλα για τον πόλεμο θέσεων καθώς απαιτούνταν κυρίως εκρηκτικά βλήματα καμπύλης τροχιάς τα οποία θα μπορούσαν να πλήξουν τις εχθρικές θέσεις εκ των άνωθεν. Βασικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια θα έπαιζαν τα οβιδοβόλα (πυροβόλα μεγάλου διαμετρήματος αλλά μικρότερης εμβέλειας) στα οποία οι Γερμανοί είχαν το πλεονέκτημα λόγω ποσότητας και ποιότητας έως και το 1916, ενώ σε μικρότερο επίπεδο (λόχου-τάγματος) άρχισαν να χρησιμοποιούνται όλμοι, χειροβομβίδες και οπλοβομβίδες (τροποποιημένος εκρηκτικός μηχανισμός που τοποθετούνταν και εκτοξεύονταν από κάνη τυφεκίου) ενώ δεν έλειπαν και ιδιοκατασκευές που συχνά θύμιζαν καταπέλτες σε μικρογραφία για εκτόξευση χειροβομβίδων. Σημαντικό όμως είναι να τονιστεί ότι μιας και τα εν λόγω υλικά δεν αποτελούσαν τον τυπικό εξοπλισμό των μονάδων πεζικού, χρειάστηκε να φτάσουμε στο 1916 ώστε να είναι ευρέως διαθέσιμα κυρίως λόγω του μεγάλου όγκου των απαιτήσεων.

Τέλος ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που αναδείχθηκε αυτή τη χρονιά ήταν η ανάγκη δημιουργίας πολλαπλών γραμμών άμυνας καθώς τόσο στη μάχη του Νέβ Σαπέλ όσο και στη δεύτερη μάχη του Ύπρ, έγινε εμφανές ότι ακόμα και η καλύτερη γραμμή χαρακωμάτων θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να διασπαστεί. Αυτό όπως ήταν αναμενόμενο οδήγησε σε δύο διαφορετικές προσεγγίσεις καθώς από τη μία τα επιτελεία που επιθυμούσαν να εκτελέσουν επιθετική προσπάθεια πείστηκαν ότι παρά τα πλεονεκτήματα της άμυνας, η διάσπαση ήταν θέμα συγκέντρωσης δυνάμεων και μέσων υποστήριξης, ενώ αντίθετα οι αμυνόμενοι αντιλήφθηκαν ότι έπρεπε να κατασκευάσουν νέα γραμμή χαρακωμάτων ώστε να συγκρατήσουν τυχόν διάσπαση της πρώτης γραμμής, βασιζόμενοι στη διακοπή των επικοινωνιών των επιτιθέμενων και στη δυσκολία τους να υποστηρίξουν περαιτέρω προέλαση αλλά και στην ταχεία συγκέντρωση εφεδρειών. Αποτέλεσμα των ανωτέρω ήταν ότι έως τα τέλη του έτους η δεύτερη γραμμή χαρακωμάτων έγινε συνήθης τακτική ενώ δεν έλειπαν και περιπτώσεις στο Δυτικό Μέτωπο όπου είχαν κατασκευαστεί τρεις ή και τέσσερις γραμμές άμυνας⁷⁵.

⁷⁵ P. Griffith, *ό. π.*, Oxford 2004, σ. 11-12

5.1.3. 1916 Η χρονιά των μεγάλων επιθέσεων

Η νέα αυτή χρονιά σηματοδεύτηκε από τρεις μεγάλες επιθέσεις που είχαν ως σκοπό την πρόκληση συντριπτικού πλήγματος στον αντίπαλο, ξεκινώντας το Φεβρουάριο με το Βερντέν, συνεχίζοντας τον Ιούνιο με την επίθεση Μπρουσίλωβ και καταλήγοντας τον Ιούλιο με το Σόμ. Αναλύοντας την πρώτη η οποία ουσιαστικά απετέλεσε και τη σημαντικότερη βλέπουμε ότι οι Γερμανοί χάρη στην κολοσσιαία - για τα μέχρι τότε δεδομένα- υποστήριξη πυροβολικού, κατάφεραν να διασπάσουν και τις δύο γαλλικές γραμμές άμυνας που είχαν κατασκευαστεί το 1915 και ήρθαν αντιμέτωποι με τη ζώνη άμυνας των γαλλικών οχυρών περίξ της πόλης του Βερντέν τα οποία είχαν κατάλληλες τεχνικές προδιαγραφές για να αντέξουν ακόμα και απευθείας πλήγμα των βαρύτερων γερμανικών πυροβόλων. Οι ζωτικές όμως ανάγκες του μετώπου οδήγησαν σε αποψίλωσή τους από πυροβόλα με αποτέλεσμα το οχυρό Ντουαμόντ να καταληφθεί σχετικά εύκολα στις 25 Φεβρουαρίου και να καταστεί σημαντικός γερμανικός προμαχώνας ενώ την ίδια τύχη είχε και το οχυρό Βώ στις αρχές Ιουνίου. Τελικά η έγκαιρη συνέγερση του γαλλικού στρατού ο οποίος διοχέτευσε μαζικά μονάδες στην πρώτη γραμμή, οδήγησε σε αποτελμάτωση των επιχειρήσεων με αποτέλεσμα την πρωτοβουλία να την πάρουν οι Ρώσοι και οι Βρετανοί, ενώ από τα μέσα Οκτωβρίου ξεκίνησαν και οι ίδιοι τις μεγάλης κλίμακας αντεπιθέσεις.

Στις αρχές Ιουνίου η νοτιοδυτική ομάδα στρατιών του Μπρουσίλωβ εκτόξευσε μαζική επίθεση εναντίον μίας γερμανικής και τριών αυστρουγγρικών στρατιών καταλαμβάνοντας σημαντικά εδάφη, επαναφέροντας προσωρινά την κινητικότητα στην Ανατολή και προκαλώντας ένα συντριπτικό πλήγμα στον αυστρουγγρικό στρατό από το οποίο δεν έμελε ποτέ να συνέλθει. Η κρισιμότητα της κατάστασης οδήγησε τους Γερμανούς να στείλουν εσπευσμένα ενισχύσεις από άλλους τομείς στην Ανατολή καθώς και μονάδες της Δύσης με αποτέλεσμα τη σταδιακή σταθεροποίηση του μετώπου ενώ νέα αποσταθεροποίηση προκλήθηκε στα τέλη Αυγούστου καθώς η Ρουμανία εισήλθε στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ (αν και συνετρίβη γρήγορα χάρη στη συνδυασμένη δράση Γερμανών, Αυστρούγγρων και Βουλγάρων).

Κλείνοντας με την τρίτη μεγάλη επίθεση της χρονιάς την οποία εκτόξευσαν στις αρχές Ιουλίου οι Βρετανοί, βλέπουμε τον αιφνιδιασμό που υπέστησαν μπροστά στη νέα γερμανική προσέγγιση κατασκευής χαρακωμάτων καθώς είχε δοθεί πολύ

μεγάλη έμφαση στην κατασκευή ισχυρών καταφυγίων που μπορούσαν να στεγάσουν μεγάλο αριθμό ανδρών. Η μεγάλη χρήση προπαρασκευαστικών πυρών καθώς και η εικόνα μιας αραιά επανδρωμένης γερμανικής πρώτης γραμμής δημιούργησε την ψευδαίσθηση επίτευξης μιας γρήγορης διάσπασης. Αγνοώντας συχνά ακόμα και την ύπαρξη των καταφυγίων αυτών και ως εκ τούτου του μεγάλου όγκου ανδρών επί της πρώτης γραμμής, τα αρχικά τμήματα εφόδου συνάντησαν μια απρόσμενα σκληρή και αποτελεσματική αντίσταση με αποτέλεσμα η όλη επιχείρηση να εκφυλιστεί σε μια μάχη τριβής. Πλέον έγινε αντιληπτό ότι η νέα αυτή γενιά γερμανικών χαρακωμάτων δεν μπορούσε απλά να κονιορτοποιηθεί με χρήση πυροβολικού και επομένως ο σκοπός ήταν όπως είπαμε και στην αρχή, να αδρανοποιηθεί το αμυνόμενο πεζικό μέχρι οι φίλιες μονάδες να φτάσουν στις γραμμές του και να το εξουδετερώσουν με μάχη εκ του συστάδην.

Η νέα αυτή τακτική κατάσταση οδήγησε στη γέννηση της ιδέας του κυλιόμενου φραγμού πυροβολικού όπου η γραμμή πρόσκρουσης των οβίδων του πυροβολικού μετακινούνταν κατά 100 μέτρα κάθε τέσσερα λεπτά και το φίλιο πεζικό ακολουθούσε σε απόσταση ασφαλείας. Αν και η τακτική αυτή άρχισε να εφαρμόζεται ήδη από τις 14 Ιουλίου, θα έπαιρνε τουλάχιστον έως τα μέσα του 1917 ώστε να τελειοποιηθεί και πλέον περιελάμβανε πέρα από το πυροβολικό, όλμους και μπαράζ βολών πολυβόλων δημιουργώντας έτσι μια ζώνη πυρών που συχνά είχε βάθος χιλίων μέτρων. Τέλος σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στην περιοχή του Σόμ οι Γερμανοί έφτασαν να κατασκευάσουν επτά διαδοχικές γραμμές άμυνας και κατάφεραν να αποκαταστήσουν τη γραμμή διεξάγοντας άμεσα αντεπιθέσεις. Συνοψίζοντας επομένως τις επιχειρήσεις για το έτος θα πρέπει να πούμε ότι για μία ακόμα φορά φάνηκε η δυνατότητα της άμυνας να συγκρατήσει τις επιθετικές απόπειρες καθώς παρά τις αρχικές επιτυχίες, η επίθεση δεν μπορούσε να διατηρήσει την ίδια ισχύ κρούσης και να διασπάσει όλες τις ζώνες άμυνας⁷⁶.

5.1.4. 1917 Η γερμανική άμυνα σε βάθος

Μελετώντας τα διδάγματα του 1916 οι Γερμανοί κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η εκτέλεση άμεσων αντεπιθέσεων με σκοπό την ανάκτηση του απολεσθέντος εδάφους οδηγούσε εν τέλει σε σημαντικό αριθμό απωλειών που δεν διέφεραν ουσιαστικά από αυτές των αντιπάλων τους (γεγονός καθοριστικό για μια

⁷⁶ P. Griffith, *ό. π.*, Oxford 2004, σ. 13-15

μάχης τριβής με λιγότερα μέσα και ανθρώπινο δυναμικό). Άμεση συνέπεια των ανωτέρω ήταν η αναθεώρηση της αμυντικής τους πολιτικής με τη συρρίκνωση της γραμμής του μετώπου κατά 50 χιλιόμετρα στην περιοχή του Σόμ και την οπισθοχώρηση στην ισχυρή γραμμή Χίντενμπουργκ γεγονός που επέτρεψε τη δημιουργία μιας νέας στρατηγικής εφεδρείας από τις δυνάμεις που πλέον δεν επάνδρωναν την πρώτη γραμμή. Η υποχώρηση αυτή υπήρξε υποδειγματική και αποτέλεσε παράδειγμα τις αντίστοιχες επιχειρήσεις του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθώς ακολουθήθηκε η τακτική της "καμένης γής" με ταυτόχρονη χρήση αποσπασμάτων με αραιή διάταξη και αποστολή την αποτροπή ταχείας εχθρικής προέλασης.

Μπροστά στη νέα αυτή κατάσταση οι Σύμμαχοι δεν έμειναν αδρανείς με τους Βρετανούς να επιτίθενται στο Αρράς και του Γάλλους να συντρίβονται στο Σεμίν ντε Ντάμ προκαλώντας σοβαρά θέματα πειθαρχίας στο γαλλικό στρατό. Τη σκυτάλη πήραν εκ νέου οι Βρετανοί στον τομέα του Ύπρ όμως η ισχυρή γερμανική αμυντική οργάνωση οδήγησε σε νέες εκατόμβες για μικρά εδαφικά κέρδη παρά την κατά τόπους επιτυχημένη χρήση τεθωρακισμένων. Μελετώντας αυτή τη χρονιά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι νέα γερμανική προσέγγιση απέδωσε καρπούς καθώς αντιμετώπισε επιτυχώς τις συμμαχικές επιθέσεις ενώ καθοριστικό ρόλο έπαιξε η άμυνα σε βάθος που πλέον δεν περιελάμβανε μόνο συμπαγείς γραμμές χαρακωμάτων αλλά υποστηρίζονταν από διάσπαρτα πολυβολεία και σημεία στηρίγματος που είχαν ως σκοπό να ξεθυμάνουν την αρχική κρούση και εν συνεχεία με τη χρήση φίλιου πυροβολικού να τη συντρίψουν στην κύρια γραμμή αντίστασης⁷⁷.

5.1.5. 1918 Η επιστροφή του πολέμου κινήσεων

Μπαίνοντας στο τελευταίο έτος του πολέμου, βλέπουμε τη μερική επαναφορά της κινητικότητας στα πεδία μάχης. Η πίεση χρόνου από την είσοδο των Η.Π.Α. στο πόλεμο αλλά και η νίκη στην Ανατολή έδωσε τη δυνατότητα στη Γερμανία να εκτοξεύσει μια τελευταία μεγάλη επίθεση στη Δύση βασιζόμενη σε εμπειροπόλεμα στρατεύματα που είχαν εμπεδώσει τα διδάγματα των τακτικών εφόδου των Stosstruppen (τμήματα ειδικά εκπαιδευμένα στη διάρρηξη εχθρικών γραμμών με κύρια προτεραιότητα την προέλαση σε βάθος βγάζοντας τον αντίπαλο εκτός επιχειρησιακής ισορροπίας).

⁷⁷ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 80-81

Η αρχική επίθεση υπήρξε εξαιρετικά επιτυχημένη διασπώντας πλήρως τις άμυνες της 3^{ης} και της 5^{ης} Βρετανικής στρατιάς και οδηγώντας σε προέλαση 70 χιλιομέτρων μέσα σε μόλις 15 ημέρες, εκμεταλλευόμενη τη μη προπαρασκευή ισχυρών αμυντικών θέσεων από μέρους των Βρετανών. Τελικά ακόμα και αυτή η προσπάθεια ανεκόπη χάρη στην έγκαιρη συγκέντρωση εφεδριών οι οποίες προέβαλαν μια ισχυρή και συμπαγή αμυντική γραμμή την οποία τα αποδεκατισμένα τμήματα εφόδου δεν μπόρεσαν να διασπάσουν εκ νέου. Ακολούθησαν νέες γερμανικές επιθετικές προσπάθειες που όμως παρά τα όποια εδαφικά κέρδη δεν μπόρεσαν να ανατρέψουν τη στρατηγική κατάσταση με αποτέλεσμα σταδιακά η πρωτοβουλία να περάσει στα χέρια των Συμμάχων. Στις 18 Ιουλίου η συμμαχική επίθεση στη Σουασόν η οποία υποστηρίχθηκε από σημαντικό αριθμό αρμάτων κλόνισε σημαντικά το γερμανικό στρατό και ακολούθησε η εξίσου σημαντική βρετανική επίθεση στην Αμιένη στις 8 Αυγούστου η οποία οδήγησε στη σταδιακή σύμπτυξη ολόκληρου του μετώπου. Η προέλαση συνεχίστηκε διασπώντας τη γραμμή Χίντενμπουργκ στο ύψος του Σέντ Κεντίν, με αποτέλεσμα κατά την ανακωχή της 11^{ης} Νοεμβρίου τα συμμαχικά στρατεύματα να βρίσκονται κοντά στα βελγικά σύνορα, έχοντας προωθηθεί 180 χιλιόμετρα από τις αρχές Αυγούστου.

Κλείνοντας με την αποτίμηση των επιχειρήσεων του έτους, βλέπουμε τη σημασία της υλικής υπεροχής αλλά και της ύπαρξης ικανής δεξαμενής εφεδρων καθώς ο συνδυασμός πυροβολικού, αεροπορίας και αρμάτων σε μαζική κλίμακα απέβη ανυπέρβλητο εμπόδιο για την όποια γερμανική αντίσταση στερώντας κάθε ελπίδα για νίκη. Οι συμμαχικές δυνάμεις του 1918 συνιστούσαν μια πολεμική μηχανή που είχε πάρει και εμπεδώσει τα πικρά διδάγματα των μαχών του παρελθόντος, διέθετε την τεχνολογική υπεροχή και κυρίως τη θέληση να συνεχίσει τον πόλεμο μέχρι την τελική νίκη, κάτι που δεν υπήρχε αντίστοιχα στο γερμανικό στρατό ειδικά μετά την αποτυχία των επιθέσεών του⁷⁸.

5.2. Τακτικές πεζικού

Στον τομέα των τακτικών του πεζικού βλέπουμε μια μεγάλη μεταστροφή από τις καθιερωμένες πρακτικές που αποτελούσαν αποτέλεσμα των ευρωπαϊκών πολέμων του ύστερου 19^{ου} αιώνα. Κύριο χαρακτηριστικό του πολέμου αυτού ήταν η εικόνα του "άδειου πεδίου μάχης" όπου τα επαναληπτικά τυφέκια, η άκαπνη

⁷⁸ Δ. Σταυρόπουλος, « Stosstruppen η γροθιά του γερμανικού στρατού κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 23, σ. 39-41

πυρίτιδα και τα πυρά πυροβόλων και πολυβόλων ουσιαστικά έδωσαν τέλος στη χρήση πυκνών σχηματισμών αν και θα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτό ήταν ένα μάθημα που πήραν οι στρατοί πληρώνοντας βαρύ φόρο αίματος στους πρώτους μήνες του πολέμου, καθώς ακόμα και το 1914 πολλοί στρατηγοί θεωρούσαν ότι το αποφασιστικό χτύπημα (σύμφωνα με τα διδάγματα του Κλαούζεβιτς περί αποφασιστικής μάχης) μπορούσε να δοθεί μόνο με εφόδους του πεζικού και πως το ηθικό ήταν ο κρίσιμος παράγοντας για την έκβαση της μάχης.

Ουσιαστικά πλέον οι μονάδες προωθούνταν αρχικά σε μικρές φάλαγγες (μεγέθους διμοιρίας) έως το μέγιστο βεληνεκές του εχθρικού πεζικού (περίπου 1.400 μέτρα) και εν συνεχεία μετασχηματιζόμενες σε διαδοχικά κύματα ακροβολιστών, εκμεταλλευόμενα κάθε δυνατή κάλυψη και εμπλέκοντας τον αντίπαλο με πυρά από μεγάλες αποστάσεις αν και υπήρχαν διάφορες προσεγγίσεις όσον αφορά τις τεχνικές εκτέλεσης των ανωτέρω. Ειδικότερα οι Γάλλοι προτιμούσαν την προώθηση του πεζικού με υποστήριξη πυρών έως τα 400 μέτρα από τον αντίπαλο και στη συνέχεια εκτέλεση εφόδου πεζικού σε αντίθεση με τους Γερμανούς οι οποίοι έδιναν περισσότερη έμφαση στη δύναμη πυρός σχηματίζοντας μια γραμμή μάχης που ενέπλεκε τον αντίπαλο από την απόσταση των 600 μέτρων ενώ το φίλιο πυροβολικό σάρωνε τις εχθρικές θέσεις, μετά την καθήλωσή του το γερμανικό πεζικό προωθούνταν τμηματικά έως τα 100 μέτρα όπου και εκτελούσε την τελική του έφοδο. Τέλος οι Βρετανοί έδωσαν πολύ μεγάλη έμφαση στην παροχή πυρών υποστήριξης (πυροβολικό και πολυβόλα) επικεντρώνοντας τις προσπάθειές τους στο φαινομενικά πιο αδύναμο σημείο της αντίπαλης διάταξης, με το φίλιο πεζικό να ακολουθεί τη μετακινούμενη γραμμή πτώσης των οβίδων έως και τα εχθρικά χαρακώματα όπου και εκτελούσε την τελική του έφοδο. Κοινός τόπος όλων των μεθόδων ήταν η κατάτμηση των επιτιθέμενων μονάδων σε τρία τμήματα, με το πρώτο να αποτελεί το τμήμα εμπλοκής με τον αντίπαλο, το δεύτερο να αποτελεί το τμήμα υποστήριξης του τμήματος εμπλοκής και το τρίτο να βρίσκεται αρκετά πιο πίσω σε φάλαγγα με σκοπό να προωθηθεί την τελευταία στιγμή και να δώσει την απαιτούμενη ισχύ κρούσης στην έφοδο. Σημαντικό είναι να τονίσουμε επίσης ότι οι υπόλοιπες χώρες που ενεπλάκησαν στη σύγκρουση ακολούθησαν όσο πιο πιστά μπορούσαν τα τρία παραπάνω μοντέλα αναλόγως επιρροών στην προπολεμική εκπαίδευση του στρατού τους, στρατοπέδου στο οποίο είχαν ενταχθεί καθώς επίσης και διατιθέμενων μέσων υποστήριξης (όσο επέτρεπε η οικονομική και παραγωγική τους δυνατότητα).

Κλείνοντας, ένα ζωτικό δίδαγμα των μαχών ήταν η ανάγκη συνεχούς αλλαγής θέσης των στρατιωτών καθώς πολλά τακτικά εγχειρίδια της περιόδου τόνιζαν πως κατά την επίθεση θα έπρεπε να διατηρείται ένας σταθερός ρυθμός προώθησης προς τον αντίπαλο και εάν αυτό δεν ήταν εφικτό, ένας σταθερός ρυθμός υποχώρησης προς τις φίλιες γραμμές. Η κύρια αιτία πίσω από την προτροπή για αποφυγή στασιμότητας στην ουδέτερη ζώνη ήταν πως παρά τη φαινομενικά ασφαλή λύση του να βρουν κάλυψη οι στρατιώτες σε κρατήρες οβίδων και να εμπλέξουν από εκεί με πυρά τον αντίπαλο, η παραμονή στο ίδιο σημείο έδινε τη δυνατότητα στο εχθρικό πυροβολικό να επισημάνει τις θέσεις τους και σε δεύτερο χρόνο να τους σαρώσει με πυρά αυξάνοντας κατακόρυφα τις απώλειες⁷⁹.

5.3. Χημικά αέρια

Ένα από τα οπτικά συστήματα που σημάδεψαν τον υπό εξέταση πόλεμο ήταν αναμφίβολα τα χημικά αέρια τα οποία εξαπολύονταν με δύο τρόπους. Η πρώτη μέθοδος περιελάμβανε τη χρήση μεταλλικών κυλίνδρων στους οποίους το τοξικό χημικό ήταν σε αέρια μορφή και απελευθερώνονταν -λαμβάνοντας υπόψη τη διεύθυνση του ανέμου- από τα χαρακώματα της πρώτης γραμμής ή από λίγο πιο προωθημένες θέσεις στην ουδέτερη ζώνη (ανάμεσα στις δύο γραμμές των εμπολέμων) εναντίον του αντιπάλου. Η δεύτερη μέθοδος η οποία ακολούθησε χρονικά, ήταν η χρήση βλημάτων πυροβολικού στα οποία το χημικό βρισκόταν σε υγρή μορφή, ενώ μετά την έκρηξη του βλήματος διασκορπίζονταν και εξατμίζονταν. Η μεγαλύτερη εμβέλεια και ακρίβεια προσβολής του αντιπάλου αλλά και η αυξημένη προστασία που παρείχε στο φίλιο προσωπικό η δεύτερη μέθοδος, περιόρισε σημαντικά τη χρήση των κυλίνδρων στο πεδίο της μάχης.

Παράλληλα η συμπεριφορά των χημικών αερίων εμφάνιζε ποικιλία αναλόγως των χαρακτηριστικών τους αλλά και των ατμοσφαιρικών συνθηκών καθώς μερικά διαλύονταν γρήγορα ενώ άλλα (όπως το αέριο μουστάρδας) μπορούσαν να παραμείνουν ενεργά για ημέρες. Οι πλέον κατάλληλες συνθήκες για τη χρήση τους ήταν η ύπαρξη άπνοιας με έντονη υγρασία και απουσία ήλιου ενώ χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίδρασης του καιρού στην απόδοσή τους, ήταν η πρώτη και εν τέλει αποτυχημένη χρήση χημικών στο Μπολίμωβ του Ανατολικού Μετώπου τον Ιανουάριο του 1915 όπου το πολικό ψύχος που επικρατούσε εμπόδιζε την εξάτμιση

⁷⁹ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 75-76

του Βρωμιδίου. Το σύνολο των αερίων κατατάσσονταν σε δύο κατηγορίες με βάση τη φονικότητα και υπήρχαν τα θανάσιμα και τα ερεθιστικά με τα πρώτα να χωρίζονται σε αυτά που προκαλούσαν ακαριαίο θάνατο (όπως τα κυανίδια που χρησιμοποιούσαν κατά κόρον οι Γάλλοι και λιγότερο οι Βρετανοί) και σε αυτά που ο θάνατος έρχονταν μετά από ημέρες πλήττοντας το αναπνευστικό σύστημα. Σημαντικό είναι επίσης να τονίσουμε ότι εξίσου επικίνδυνα ήταν και τα ερεθιστικά αέρια καθώς να μην δεν προκαλούσαν θάνατο αλλά η έκθεση για πολύ ώρα σε αυτά μπορούσε να οδηγήσει σε χρόνιες και αρκετά επώδυνες επιπλοκές, ενώ συχνά χρησιμοποιούνταν σε συνδυασμό με τα θανάσιμα προκειμένου να καταστήσουν τους αντιπάλους πιο ευάλωτους. Χαρακτηριστική είναι η τακτική του Δυτικού Μετώπου κατά την οποία χρησιμοποιούνταν Χλωροπικρίνη (δακρυγόνο αέριο) που για ένα διάστημα διαπερνούσε τις προστατευτικές προσωπίδες προκαλώντας έντονα δάκρυα και φτέρνισμα αναγκάζοντας του στρατιώτες να την αφαιρέσουν, ενώ στον επόμενο τόνο χρησιμοποιούνταν οβίδες με θανάσιμα αέρια για να επιτύχουν την εκμετάλλευση αυτής της σύγχυσης-δυσφορίας και να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των θυμάτων⁸⁰.

Η πρώτη χρήση χημικών έγινε από τους Γάλλους τον Αύγουστο του 1914 μέσω χειροβομβίδων δακρυγόνων (Αιθυλική Βρωμοακετόνη) με την οσμή τους να περιγράφεται από "ευχάριστη και αρωματική" έως "φρουτώδης". Όπως είπαμε και ανωτέρω ο σκοπός των αερίων αυτών δεν ήταν να σκοτώσουν (συνήθως ερέθιζαν στόμα, φάρυγγα και πνευμόνια και η επίδραση περνούσε μετά από περίπου 30 λεπτά) αλλά να καταστήσουν τον αμυνόμενο ανίκανο να αντιδράσει κατά την εκδήλωση της φίλιας επίθεσης. Σε γενικές γραμμές τα αέρια αυτά δεν ήταν πολύ αποτελεσματικά σε τακτικό επίπεδο όμως η εξοικείωση με τις διαδικασίες παραγωγής και χρήσης τους σύντομα οδήγησε στη χρήση πιο φονικών αερίων με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη δεύτερη μάχη του Ύπρ το 1915 κατά την οποία οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν για πρώτη φορά Χλωρίνη. Το χαρακτηριστικό ανοιχτό πράσινο χρώμα του νέφους της, η έντονη μυρωδιά της που θύμιζε κατά τις περιγραφές "ανανά και πιπέρι" και κυρίως η αντίδρασή της με το νερό στους πνεύμονες και η παραγωγή υδροχλωρικού οξέος το οποίο προκαλεί άμεσο και ασφυκτικό θάνατο (σε μικρότερες συγκεντρώσεις προκαλεί έντονο βήχα, εμετό και ερεθισμό στα μάτια) είχε σημαντικό αντίκτυπο καθώς στην πρώτη αυτή επίθεση σκοτώθηκαν 1.100 άνδρες (κάτι που δεν εκμεταλλεύτηκαν οι Γερμανοί που δεν περίμεναν τέτοια αποτελέσματα). Σταδιακά

⁸⁰ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 90-91

όμως επετεύχθη -χάρη στην εξέλιξη των μέσων στα οποία θα αναφερθούμε αργότερα- η αντιμετώπιση των αερίων αυτών καθώς η έντονη μυρωδιά που συνόδευε τη χρήση τους και η αποκλειστική χρήση κυλίνδρων, αφενός προειδοποιούσε για την απειλή και αφετέρου προκαλούσε κινδύνους για τον ίδιο το χρήστη με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη μάχη του Λόος το 1915 κατά την οποία άλλαξε φορά ο άνεμος και έφερε το αέριο πίσω στις βρετανικές γραμμές από τις οποίες είχε εξαπολυθεί προκαλώντας θύματα λόγω του αιφνιδιασμού.

Οι προσπάθειες για ανάπτυξη αερίων που δεν προκαλούσαν έγχρωμο νέφος σύντομα απέφεραν καρπούς με τους Γερμανούς να χρησιμοποιούν το Φωσγένιο στην περιοχή του Ύπρ στο Δεκέμβριο του 1915. Το αέριο αυτό (που είχε μια μυρωδιά μούχλας) πέρα από το ότι δεν ήταν δυνατόν να εντοπιστεί οπτικά, απαιτούσε συγκέντρωση τουλάχιστον 0.4 μερών/εκατομμύριο για να γίνει αντιληπτό με την όσφρηση, δόση πολλαπλάσια αυτής που απαιτούνταν για να προκαλέσει σημαντικές επιπτώσεις στον ανθρώπινο οργανισμό. Πρακτικά δηλαδή ήταν ένα αέριο το οποίο δεν εντοπιζόταν οπτικά και όταν από την άλλη εντοπιζόταν με την όσφρηση ήταν πλέον πολύ αργά καθώς ήταν εξαιρετικά τοξικό προκαλώντας και αυτό με τη σειρά του ασφυκτικό θάνατο λόγω συσσώρευσης υγρού στους πνεύμονες. Όπως εύκολα μπορούμε να καταλάβουμε το Φωσγένιο ήταν πολύ πιο αποτελεσματικό από τη Χλωρίνη με κύριο όμως μειονέκτημα ότι τα συμπτώματα καθυστερούσαν να εμφανιστούν έως και 48 ώρες μετά την έκθεση, ενώ χαρακτηριστικό της φονικότητάς του είναι ότι περίπου το 85% των 91.000 θανάτων του πολέμου που οφείλονται στα χημικά αέρια, προκλήθηκαν από το Φωσγένιο. Τέλος ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει και στην κατηγορία των καυστικών αερίων και συγκεκριμένα στο αέριο μουστάρδας το οποίο πέρα από τη έντονη μυρωδιά δημιουργούσε και ένα κιτρινωπό νέφος. Η έκθεση στο ανωτέρω αέριο προκαλούσε χημικά εγκαύματα που εξελίσσονταν σε μεγάλες φουσκάλες με κίτρινο υγρό, ενώ βασικό είναι να έχουμε κατά νου αφενός ότι όταν άρχιζαν να φαίνονται οι επιπτώσεις του αερίου πλέον όπως και στο Φωσγένιο ήταν πολύ αργά και αφετέρου ότι το αέριο παρέμενε στην περιοχή χρήσης για ημέρες αυξάνοντας έτσι την αποτελεσματικότητά του⁸¹.

⁸¹ A. Brunning, «Chemical Warfare: Poison Gases in World War 1», στην ιστοσελίδα: *Compound Interest*, 17.05.14, διαθέσιμο στο: <https://www.compoundchem.com/2014/05/17/chemical-warfare-ww1/#comments>, ημερομηνία προσπέλασης 14.03.22

Στον τομέα των προστατευτικών μέσων υπήρξε αντίστοιχη εξέλιξη καθώς από τα γυαλιά και τα εμποτισμένα με διαλύτες σφουγγάρια που τοποθετούνταν κατά το 1915 μπροστά από το στόμα και τη μύτη (χαρακτηριστική είναι η περίπτωση κατά τη δεύτερη μάχη του Ύπρ όπου Καναδός γιατρός έβαλε στρατιώτες να ουρήσουν σε πανιά τα οποία χρησιμοποίησαν ως προστατευτικό μέσο, στη βάση του ότι η αμμωνία των ούρων αντιμετώπιζε τις επιπτώσεις της Χλωρίνης), περάσαμε στη χρήση ειδικών προστατευτικών προσωπίδων που όμως προκαλούσαν σημαντική μείωση του οπτικού πεδίου αλλά και της γενικότερης ευκινησίας των στρατιωτών. Δεν ήταν δε τυχαίο ότι συχνά δεν φοριούνταν από τους πυροβολητές και αντίστοιχα δεν ήταν επίσης τυχαίο ότι από τα μέσα του πολέμου οι Γερμανοί πριν από κάθε επίθεση έριχναν οβίδες αερίων στις επισημασμένες θέσεις του αντίπαλου πυροβολικού.

Συνοψίζοντας αυτό που θα πρέπει να μας μείνει είναι ότι η σημαντικότερη επίδραση των αερίων δεν ήταν οι απώλειες (οι οποίες δεν αποτελούσαν ούτε το 1% των συνολικών απωλειών του πολέμου) αλλά η ψυχολογική πίεση που ασκούνταν στους στρατιώτες, οι οποίοι συνειδητοποίησαν ξαφνικά το 1915 ότι κανένα καταφύγιο και χαράκωμα δεν μπορούσε να τους προστατεύσει με αποτέλεσμα την πρόκληση πανικού. Παράλληλα ακόμα και μετά τη βελτίωση των προστατευτικών μέσων σημαντικό ποσοστό των οβίδων που χρησιμοποιούνταν εναντίον των αντιπάλων ήταν οβίδες αερίων, ακριβώς για να συντηρείται αυτός ο φόβος με πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα τη γερμανική επίθεση στον Αίσν το 1918 όπου το 70% των οβίδων που έπεσαν στην πρώτη γραμμή και το 80% των αντίστοιχων οβίδων που έπεσε στα μετόπισθεν, ήταν οβίδες αερίων⁸².

5.4. Ιππικό και τεθωρακισμένα

Το 1914 δίνονταν εσφαλμένα ακόμα αξία στη χρήση του ιππικού ως όπλου κρούσης αν και οι προπολεμικές προτάσεις για μετατροπή του σε έφιππο πεζικό είχαν ως ένα βαθμό εισακουστεί, καθώς όλες οι μονάδες ιππικού ήταν εξοπλισμένες με αραβίδες (τυφέκια με μικρότερο μήκος κάνης) και είχαν λάβει αντίστοιχη με το πεζικό εκπαίδευση στις τακτικές ακροβολισμού. Στην αρχή του πολέμου οι μονάδες του χωρίζονταν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στις ίλες των μεραρχιών πεζικού οι οποίες χρησιμοποιούνταν για αναγνώριση και για προστασία των επικοινωνιών και στις μεραρχίες ιππικού οι οποίες είχαν οργανικές μονάδες υποστήριξης (μηχανικό,

⁸² P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 92

πυροβολικό κ.τ.λ.) και συμμετείχαν στην κύρια γραμμή μάχης με ρόλο αναγνώρισης ή κρούσης σε συνδυασμό με αντίστοιχες μονάδες πεζικού. Κατά κύριο λόγο μετά τον πόλεμο κινήσεων του 1914 οι μεραρχίες ιππικού διατηρήθηκαν στην εφεδρεία με σκοπό την εκμετάλλευση ενός ρήγματος το οποίο θα επιτύγχανε το πεζικό, όμως η στασιμότητα του Δυτικού Μετώπου σε συνδυασμό με τις συνεχείς ανάγκες για εκπαιδευμένους στρατιώτες οδήγησε πολλές χώρες να μετατρέψουν τμήμα των μονάδων ιππικού τους σε πεζικό. Στον αντίποδα η ρευστότητα των επιχειρήσεων στη Μέση Ανατολή και στο Ανατολικό Μέτωπο επέτρεψε την εκτεταμένη χρήση τέτοιου τύπου μονάδων έως και το τέλος του πολέμου με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την επιτυχημένη επέλαση του 4^{ου} και 12^{ου} αυστραλιανού συντάγματος ελαφρού ιππικού εναντίον της Μπερσέμπα το 1917. Αυτό όμως που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι ο συνδυασμός χαρακωμάτων, συρματοπλέγματος και πολυβόλων απέβη ανυπέβλητο εμπόδιο για το ιππικό με αποτέλεσμα να διαλυθούν και οι τελευταίες ψευδαισθήσεις –κατάλοιπο των Ναπολεόντειων Πολέμων- για τη χρήση του ως όπλο κρούσης, με το άλογο να μετατρέπεται πλέον σε ένα μέσο για γρήγορη μεταφορά πεζών προς ένα σημείο ενδιαφέροντος⁸³.

Στον αντίποδα ο υπό εξέταση πόλεμος οδήγησε στη γέννηση του όπλου των θωρακισμένων το οποίο ακόμα και σήμερα αποτελεί ένα βασικό συντελεστή ισχύος ενός συμβατικού στρατού. Ήδη από το 1914 χρησιμοποιούνταν θωρακισμένα αυτοκίνητα από τους στρατούς της Βρετανίας, της Γαλλίας και του Βελγίου, τα οποία αρχικά ήταν εμπορικά οχήματα στα οποία είχαν προσκολληθεί μεταλλικές πλάκες ενώ στη συνέχεια κατασκευάστηκαν εξειδικευμένα οχήματα του είδους, με κύριο ρόλο την αναγνώριση και τις επιδρομές στα μετόπισθεν ως πλατφόρμες μεταφοράς πολυβόλων. Η τελμάτωση όμως των επιχειρήσεων στέρησε τον απαραίτητο χώρο ελιγμού για τις μονάδες αυτές με αποτέλεσμα η δράση τους να μεταφερθεί στα πιο κατάλληλα Μέτωπα της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής και σε μικρότερο βαθμό στο Ανατολικό Μέτωπο, ενώ εξίσου περιορισμένη δράση είχαν και στον πόλεμο κινήσεων στη Δύση κατά το 1918⁸⁴.

Παρά όμως τα μέτρια επιχειρησιακά αποτελέσματα των θωρακισμένων αυτοκινήτων, αναδείχθηκε η αξία της μεταφοράς -με σχετική ασφάλεια- φίλιου προσωπικού σε θέση που να μπορεί να πλήξει με όγκο πυρός τον εχθρό. Το 1915 και

⁸³ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 94-95

⁸⁴ M. Chappell, *The British Army in World War I*, Oxford 2003-5, τ. 1., σ. 21-22

μετά από προσωπική παρέμβαση του υπουργού ναυτικών Τσώρτσιλ, εξασφαλίστηκαν κονδύλια για την ανάπτυξη ενός βαριά θωρακισμένου οχήματος εφόδου με την πρόφαση της προστασίας των αεροδρομίων της αεροπορίας ναυτικού η οποία επιχειρούσε από βάσεις στη Φλάνδρα⁸⁵. Σύντομα οι προσπάθειες οδήγησαν στην κατασκευή του τεθωρακισμένου με την κωδική ονομασία Mark I (MkI), που διέθετε ολόπλευρη θωράκιση, ρομβοειδές σχήμα και ερπύστριες αντί για ρόδες καθώς θεωρήθηκαν πιο κατάλληλες για το λασπωμένο και ανώμαλο από τους κρατήρες έδαφος της πρώτης γραμμής. Το MkI κατασκευάστηκε σε δύο εκδόσεις με την "αρσενική" να διαθέτει 4 πολυβόλα και 2 πυροβόλα των 6 λιβρών (βάρος βλήματος) σε περιστρεφόμενους πύργους στα πλευρά του οχήματος και τη "θηλυκή" που διέθετε 5 πολυβόλα. Η θωράκιση ήταν επαρκής απέναντι σε σφαίρες, ανεπαρκής σε απευθείας βολή πυροβόλου και τα μηχανολογικά τμήματα βρίσκονταν εντός του σκάφους δημιουργώντας εφιαλτικές συνθήκες εργασίας στο πλήρωμα λόγω των υψηλών θερμοκρασιών και των αναθυμιάσεων από τον κινητήρα. Το MkI είχε τη δυνατότητα να διαβεί χαράκωμα πλάτους 2 μέτρων και παραπέτο ύψους 1,5 μέτρου, διατηρώντας ταχύτητα 6 χιλιομέτρων/ώρα⁸⁶, ενώ σημαντικό είναι να τονίσουμε ότι η ονομασία Tank (δεξαμενή) δόθηκε με σκοπό να εξαπατήσει τις γερμανικές υπηρεσίες πληροφοριών παρουσιάζοντας το πρόγραμμα ως ανάπτυξη αυτοκινούμενων δεξαμενών νερού για τα μαχόμενα τμήματα⁸⁷.

Η μαζική κατασκευή των εν λόγω αρμάτων οδήγησε στην ίδρυση ενός νέου σώματος στα πλαίσια του βρετανικού στρατού που ονομάστηκε αρχικά βαρύς κλάδος του σώματος πολυβόλων και το 1917 "βασιλικό σώμα τεθωρακισμένων". Τα προφανή πλεονεκτήματά και μειονεκτήματά του το κατέστησαν άμεσα ως βασικό πυλώνα κατά την επίθεση αλλά σημαντική τροχοπέδη κατά την άμυνα με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις μεγάλες γερμανικές επιθέσεις του 1918 όπου από τα 370 άρματα που κλήθηκαν να καλύψουν τη βρετανική υποχώρηση, τα 180 εγκαταλείφθηκαν και πυρπολήθηκαν λόγω μηχανικών βλαβών (που γενικότερα μάστιζαν το όπλο κατά τα εμβρυϊκά στάδια ανάπτυξής του). Τα ζητήματα αυτά δεν διέφυγαν της προσοχής της ηγεσίας του βρετανικού στρατού η οποία αν και αρχικά αντιμετώπισε το όπλο με δυσπιστία (ως "όμορφα μηχανικά παιχνίδια" κατά τον

⁸⁵ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 277-281

⁸⁶ Ι. Τερνιώτης, « Τα βρετανικά άρματα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 32, σ. 28-39

⁸⁷ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 281-284

υπουργό πολέμου Κίτσεναρ) στην πορεία είδε τα προφανή όπως τονίσαμε πλεονεκτήματά του και το εμπιστεύθηκε επιχειρησιακά στον αγώνα για διάσπαση του Μετώπου⁸⁸. Παράλληλα με την τεχνολογική εξέλιξη ήρθε και η εξέλιξη του τακτικού δόγματος χρήσης τους, καθώς πέρα από την απλή διάσπαση του μετώπου που θα επέτρεπε στο πεζικό και στο ιππικό να εκμεταλλευτεί το δημιουργηθέν ρήγμα, υπήρξαν και οι θεωρίες του Φούλερ ο οποίος τόνιζε την αξία των αρμάτων για διείσδυση σε βάθος και ανατροπή του αμυντικού συστήματος του εχθρού πλήττοντας τις γραμμές επικοινωνιών στα μετόπισθεν (κάτι που είδαμε να εφαρμόζεται κατά κόρον στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και με μικρές τροποποιήσεις ισχύει ακόμα και σήμερα). Θα πρέπει όμως να συγκρατήσουμε ότι τα πολλά μηχανικά προβλήματα των τεθωρακισμένων και επομένως η προς το παρόν αδυναμία τους να πραγματοποιήσουν τις θεωρίες του Φούλερ, διατήρησαν τα τεθωρακισμένα κατά τον πόλεμο αυτό στο ρόλο του πολιορκητικού κριού χρησιμοποιώντας την ισχυρή τους κρούση⁸⁹.

Στον αντίποδα η γερμανική πλευρά αντιμετώπισε αρχικά με φόβο και δέος στο πεδίο της μάχης τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα, όμως σύντομα αποκαλύφθηκαν τα τρωτά τους σημεία και αναπτύχθηκαν τα αντίστοιχα αντίμετρα. Βασικός παράγοντας άμυνας παρέμεναν τα αντιαρματικά εμπόδια με τη μορφή μεγάλων σε βάθος και πλάτος τάφρων οι οποίες υπερέβαιναν την ικανότητα υπερπήδησης εμποδίων των αρμάτων. Ταυτόχρονα γίνονταν εκτεταμένη χρήση του πυροβολικού καθώς η μικρή τους ταχύτητα τα καθιστούσε ιδανικούς στόχους μιας και η θωράκισή τους δεν άντεχε απευθείας πλήγμα πυροβόλου, ενώ καθώς η χρήση των αρμάτων έγινε πιο μαζική άρχισαν να αναπτύσσονται πεδινά πυροβόλα στην πρώτη γραμμή εντός καταφυγίων από οπλισμένο σκυρόδεμα, δρώντας ως αντιαρματικά με απευθείας βολές. Σημαντικές υπήρξαν και οι εξελίξεις στα όπλα του πεζικού καθώς αρχικά χρησιμοποιήθηκαν ελαφρώς τροποποιημένες σφαίρες οι οποίες ονομάστηκαν ‘‘αντεστραμένες’’. Η εν λόγω σφαίρες είχαν το μεταλλικό-διατρητικό τους τμήμα στη βάση και όχι στην κορυφή, ενώ παράλληλα είχαν αυξημένη γόμωση και η λειτουργία τους ήταν παρόμοια με τα βλήματα κοίλου γεμίσματος. Κατά την έκρηξή τους η θερμότητα που αναπτύσσονταν σε συνδυασμό με την καθυστερημένη χρονικά πρόσκρουση του σκληρού τμήματος της σφαίρας, μπορούσε σε κοντινές αποστάσεις

⁸⁸ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 96

⁸⁹ H. Guderian, *ό. π.*, σ. 124-130

(εντός των 10 μέτρων) να προκαλέσει διάτρηση ενώ σε πιο μακρινές αποστάσεις να προκαλέσει αποκόλληση τμημάτων από το εσωτερικό του άρματος τα οποία εκτοξεύονταν προς το πλήρωμά του. Από το 1917 άρχισαν να χρησιμοποιούνται νέες διατρητικές σφαίρες με την επωνυμία "Κ" οι οποίες δόθηκαν και σε μονάδες πολυβόλων, έχοντας τη δυνατότητα διάτρησης 12-13 χιλιοστών χάλυβα που ήταν επαρκής έως τα άρματα της έκδοσης MkIII. Με την έλευση των βαρύτερων MkIV αναπτύχθηκε και το πρώτο αντιαρματικό που είχε την επωνυμία Mauser 1918 T-Gewehr και δυνατότητα βολής ειδικού διατρητικού βλήματος 13 χιλιοστών το οποίο μπορούσε να διαπεράσει 26 χιλιοστά χάλυβα στα 100 μέτρα και 18 χιλιοστά στα 500 μέτρα, ενώ τέλος κατά το 1918 έγινε και κατά τόπος χρήση αντιαρματικών ναρκών⁹⁰.

Δεδομένου ότι ο στρατός των Η.Π.Α. χρησιμοποίησε κατά κόρον βρετανικής σχεδίασης άρματα, ο δεύτερος κυριότερος κατασκευαστής υπήρξε η Γαλλία η οποία αρχικά επένδυσε στους βαρείς τύπους αρμάτων όπως το Schneider και το St. Chamong τα οποία εμφάνιζαν σοβαρές μηχανικές βλάβες με αποτέλεσμα στην πορεία να στραφεί σε πιο ελαφρούς τύπους όπως το FT17 που όμως γενικά παρέμειναν υποδεέστερα από τους αντίστοιχους βρετανικούς. Τέλος η Γερμανία καθυστέρησε σημαντικά να εισέλθει στον αρματικό αγώνα παράγοντας το δικό της A7V και χρησιμοποιώντας παράλληλα καταληφθέντα βρετανικά άρματα (σε πολύ μικρούς όμως αριθμούς καθώς δημιουργήθηκαν 9 ουλαμοί των 5 αρμάτων εκ των οποίων μόνο οι τρεις διέθεταν A7V)⁹¹.

5.5. Μηχανικό

Όπως είδαμε και στην αρχή του κεφαλαίου, στην προπολεμική περίοδο είχε δοθεί πολύ μεγάλη έμφαση στην προστασία ζωτικών στόχων μέσω μιας σειράς αλληλοκαλυπτόμενων οχυρών που διέθεταν αυξημένη ισχύ πυρός και ήταν κατασκευασμένα από οπλισμένο σκυρόδεμα, με ταυτόχρονη χρήση επιχωματώσεων οι οποίες απορροφούσαν μέρος της κρούσης των εχθρικών βλημάτων. Παραδείγματα του μοντέλου αυτού ήταν οι βελγικές πόλεις της Αμβέρσας, της Λιέγης και του Ναμύρ, το γαλλικό Βερντέν και το αυστρουγγρικό Λέμπεργκ. Εστιάζοντας περισσότερο στις βελγικές οχυρώσεις, βλέπουμε ότι στην Αμβέρσα είχαν κατασκευαστεί 31 κύρια οχυρά, στη Λιέγη 6 κύρια και 6 βοηθητικά οχυρά και τέλος

⁹⁰ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 97,99

⁹¹ Ξ. Χαλατσής, « Τα γερμανικά άρματα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 19, σ. 38-49

στο Ναμύρ 4 κύρια και 5 βοηθητικά, με τον οπλισμό των πρώτων να περιλαμβάνει δύο πυροβόλα των 6 ιντσών, τέσσερα των 4,7 ιντσών, τέσσερα ελαφρά πυροβόλα και δύο βαρείς όλμους των 8 ιντσών. Αντίστοιχα τα βοηθητικά οχυρά διέθεταν παρόμοιο οπλισμό με τα ελαφρά πυροβόλα να περιορίζονται στα τρία, ενώ υπολογίζοντας και τις πεδινές πυροβολαρχίες οι οποίες αναπτύχθηκαν στα κενά ανάμεσα στα οχυρά βλέπουμε ότι στη Λιέγη υπήρχαν διαθέσιμα 400 πυροβόλα και αντίστοιχα στη Ναμύρ 350 (αριθμός ιδιαίτερα σημαντικός αν αναλογιστούμε ότι κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο ελληνικός στρατός διέθετε συνολικά 120 πυροβόλα).

Σημαντικό όμως είναι να λάβουμε υπόψη μας ότι οι οχυρώσεις αυτές όπως και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες ουσιαστικά αποτελούσαν συνεχείς βελτιώσεις οι οποίες εφαρμόζονταν σε παλαιότερα οχυρά με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις του 1914 να αποβούν μια δυσάρεστη έκπληξη για τους οπαδούς τους. Η πρόοδος που είχε συντελεστεί στο πυροβολικό τόσο όσον αφορά την ποιότητα των βλημάτων όσο και το διαμέτρημα των πυροβόλων, κατέστησαν τα οχυρά εξαιρετικά ευάλωτα στερώντας τους το ρόλο του "κυματοθραύστη" της εχθρικής επίθεσης και μετατρέποντάς τα σε απλά σημεία στηρίγματος της αμυντικής διάταξης, ενώ δεν είναι τυχαίο ότι χάρη στα ανωτέρω διδάγματα, σημαντικό ποσοστό του πυροβολικού των οχυρών του Βερντέν είχε έως το 1916 αφαιρεθεί από αυτά για χρήση ως πεδινό πυροβολικό⁹².

Συνεχίζοντας με την τακτική χρήση του μηχανικού στο πεδίο της μάχης, βλέπουμε ότι οι λόχοι μηχανικού ήταν συγκεντρωμένοι σε μεραρχιακό επίπεδο ενώ πιο εξειδικευμένες μονάδες όπως λόχοι γεφυροποιών και σκαπανέων συχνά βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των σωμάτων στρατού. Η τελμάτωση των επιχειρήσεων όπως είδαμε μετέτρεψε τον πόλεμο κινήσεων σε πόλεμο θέσεων με αποτέλεσμα αρχικά τα χαρακώματα να διανοίγονται από τις μονάδες πεζικού με την επίβλεψη ανδρών του μηχανικού ενώ κατά τη διάρκεια του πολέμου συχνά το έργο αναλαμβάνονταν αποκλειστικά από το πεζικό με το μηχανικό να χρησιμοποιείται για βελτίωση των έργων ή πιο εξειδικευμένες εργασίες επί αυτών. Γενικότερα θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι λόγω των συνεχών βομβαρδισμών, των καιρικών συνθηκών (βροχή) και του υλικού κατασκευής (χώμα και ξύλο), τα χαρακώματα χρειάζονταν πολύ συχνά επισκευή ενώ δεν έλειπαν και περιπτώσεις όπου λόγω εκτεταμένων

⁹² P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 101-103

φθορών, μια γραμμή χαρακωμάτων είχε αντικατασταθεί από μια σειρά οχυρωμένων και αλληλοϋποστηριζόμενων κρατήρων⁹³.

Στην αρχή του πολέμου που δίνονταν έμφαση στη γραμμική άμυνα, ένα σύστημα χαρακωμάτων συνήθως αποτελούνταν από τρεις γραμμές που συνδέονταν με χαρακώματα επικοινωνιών για μεταφορά ανδρών και εφοδίων ενώ το πυροβολικό τοποθετούνταν στα μετόπισθεν σε προστατευμένους χώρους. Στη συνέχεια όπως είδαμε εφαρμόστηκε μια πιο ευέλικτη άμυνα με χρήση πολυβολείων και σημείων στήριξης πριν την κύρια γραμμή άμυνας, που είχαν ως σκοπό να ξεθυμάνουν την αρχική εχθρική κρούση οδηγώντας τον αντίπαλο σε ζώνες καταστροφής. Τέλος ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει και στις διανοίξεις σηράγγων που αναλαμβάνονταν αποκλειστικά από εξειδικευμένα στελέχη του μηχανικού και είχαν ως σκοπό την τοποθέτηση εκρηκτικών κάτω από τις εχθρικές θέσεις, με πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτό της ταυτόχρονης έκρηξης 500 τόνων εκρηκτικών τοποθετημένων σε 19 σήραγγες στη Μεσίν στις 7 Ιουνίου 1917, που προκάλεσε το θάνατο περίπου 10.000 Γερμανών στρατιωτών και ακούστηκε έως το Δουβλίνο⁹⁴.

5.6. Μεταφορές και επικοινωνίες

Περνώντας στο κομμάτι των μεταφορών βλέπουμε ότι περιελάμβαναν μονάδες σε διάφορα επίπεδα ξεκινώντας από αυτό του τάγματος και φτάνοντας έως το επίπεδο της στρατιάς, ενώ παρά τη σταδιακή εισαγωγή μηχανοκίνητων μέσων ο κύριος όγκος των μεταφορών έως το επίπεδο της μεραρχίας γίνονταν με τη χρήση αλόγων. Αντίθετα στο επίπεδο του σώματος στρατού και της στρατιάς είχαμε εκτεταμένη χρήση των σιδηροδρόμων που αποτελούσαν και το μοναδικό τρόπο ταχείας μεταφοράς μεγάλου όγκου εφοδίων και πυρομαχικών αλλά και αναδιάταξης δυνάμεων μεταξύ τομέων του μετώπου ή μεταξύ διαφορετικών μετώπων⁹⁵.

Το ίδιο μίγμα "παράδοσης" και νέων τεχνολογιών εφαρμόστηκε και στον τομέα των επικοινωνιών καθώς αρχικά κατά τη φάση του πολέμου κινήσεων σημειώθηκε χρήση ηλιογράφων και συστημάτων επικοινωνίας μέσω σημαιών. Σταδιακά όμως η αλλαγή στη φύση των επιχειρήσεων οδήγησε σε εκτεταμένη χρήση του τηλεφώνου καθώς οι προσπάθειες για αξιοποίηση των δυνατοτήτων της

⁹³ Η. Παπαθανάσης, «Ο πόλεμος των χαρακωμάτων», στο: *Panzer*, τχ. 31, σ. 62-67

⁹⁴ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 104

⁹⁵ I.M. Brown, «Transportation and Logistics», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 06.02.18, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/transportation_and_logistics, ημερομηνία προσπέλασης 16.03.22

ασύρματης επικοινωνίας βρίσκονταν ακόμα σε εμβρυϊκό στάδιο. Εύκολα μπορούμε να κατανοήσουμε το ευάλωτο των ενσύρματων τηλεφωνικών γραμμών μπροστά στους ανηλεείς βομβαρδισμούς, με αποτέλεσμα οι λόχοι επικοινωνιών των συνταγμάτων να αναλαμβάνουν τον εξαιρετικά επικίνδυνο ρόλο της αποκατάστασης των ζημιών. Παρά όμως τις όποιες δυσκολίες εμφανίζονταν στις αμυντικές επιχειρήσεις, όταν εκδηλώνονταν κάποιας μεγάλης κλίμακας επίθεση τα προβλήματα πολλαπλασιάζονταν. Αν και προβλέπονταν χορήγηση καλωδίων επικοινωνιών στα κύματα εφόδου, συχνά το χαοτικό περιβάλλον επιχειρήσεων οδηγούσε σε καταστροφή των καλωδίων ή των ομάδων πεζικού που τα μετέφεραν με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται δρομείς, ταχυδρομικά περιστέρια ή ρουκέτες επισήμανσης για να μεταφέρουν μηνύματα σχετικά με την τακτική κατάσταση. Τα ανωτέρω καθιστούσαν δύσκολο τον έλεγχο των επιχειρήσεων από τα ανώτερα κλιμάκια καθώς ήταν αδύνατη η συνεχής και έγκαιρη ροή πληροφοριών για την εξέλιξη της μάχης και ακόμα πιο δύσκολη η αποστολή νέων εντολών στα μαχόμενα τμήματα⁹⁶, ενώ χαρακτηριστική είναι η οδηγία στο βρετανικό εγχειρίδιο εκπαίδευσης πεζικού του 1914 το οποίο όριζε ότι ‘‘η επιτυχία θα καθοριστεί από τις διαταγές που δίνονται στα κλιμάκια εφόδου και από τους αντικειμενικούς τους σκοπούς’’⁹⁷.

5.7. Πολεμικό ναυτικό

Βασικός πυλώνας ισχύος μιας χώρας κατά την υπό εξέταση περίοδο ήταν το πολεμικό της ναυτικό, το οποίο διαπνέονταν και αυτό από το πνεύμα της επιδίωξης αποφασιστικής μάχης με σκοπό την καταναυμάχηση του εχθρικού στόλου. Ζωτικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια αποτελούσαν τα βαρέως τύπου πλοία που έφεραν πυροβόλα μεγάλου διαμετρήματος και αναλόγως εκτοπίσματος χωρίζονταν στις κατηγορίες των θωρηκτών, των καταδρομικών μάχης και των θωρακισμένων καταδρομικών, ενώ η τελευταία μεγάλη ναυμαχία η οποία είχε επιβεβαιώσει την αξία τους ήταν αυτή της Τσουσίμα το 1905.

Τα θωρηκτά της περιόδου αποτελούσαν αποτέλεσμα σημαντικών εξελίξεων που είχαν λάβει χώρα στη ναυπηγική τέχνη κατά το διάστημα 1860-1914 και σήμαναν την οριστική εγκατάλειψη του ξύλινου πολεμικού πλοίου και την εισαγωγή αρχικά μεταλλικών θωρακίσεων σε αυτά και στη συνέχεια στην κατασκευή

⁹⁶ E. Bruton, «Communication Technology», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 09.12.14, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/communication_technology, ημερομηνία προσπέλασης 16.03.22

⁹⁷ General Staff – War Office, *1914 Infantry Training*, Uckfield 2009, σ. 139

μεταλλικών πλοίων. Ταυτόχρονα η αύξηση της θωράκισης δημιούργησε την ανάγκη για μεγαλύτερου διαμετρήματος κανόνια, τα βλήματα των οποίων θα μπορούσαν να τη διατρήσουν, ενώ η διάταξη των πυργκίσκων του Ντρέντνωτ προκάλεσε επανάσταση (όπως είδαμε και στο τέταρτο κεφάλαιο) προσδίδοντας μεγαλύτερη ισχύ πυρός στο σύνολο των ναυτικών δυνάμεων (καθώς το ίδιο μοντέλο ναυπήγησης εφαρμόστηκε σε διάφορους τύπους πλοίων). Χαρακτηριστικό είναι δε ότι όλα τα νέου τύπου θωρηκτά πήραν αυτή την ονομασία ενώ τα παλαιότερα χαρακτηρίζονταν ως Προ-Ντρέντνωτ, ενώ παράλληλα ξεκίνησε ένας εξοπλιστικός ανταγωνισμός μεταξύ των κύριων ναυτικών δυνάμεων ο οποίος βρήκε νικήτρια τη Βρετανία χάρη στις μεγαλύτερες παραγωγικές της δυνατότητες.

Η επόμενη μεγάλη κατηγορία πλοίων ήταν αυτή των καταδρομικών η οποία με τη σειρά της χωρίζονταν σε τρεις διακριτές υποκατηγορίες. Ξεκινώντας από τα ελαφρά καταδρομικά που χρησιμοποιούνταν για σκοπούς ανίχνευσης και περιπολίας, συνεχίζοντας με τα θωρακισμένα καταδρομικά που αποτελούσαν τον πιο ελαφρύ τύπο που λάμβανε μέρος σε ναυμαχία εμπλέκοντας εχθρικές μονάδες και καταλήγοντας στα καταδρομικά μάχης τα οποία αποτελούσαν μια νέα οπτική πάνω στα ναυτικά δόγματα. Όπως είδαμε η έλευση των πλοίων τύπου Ντρέντνωτ με τα μεγαλύτερα πυροβόλα, ουσιαστικά ακύρωσε τη δυνατότητα ταχείας απαγκίστρωσης από τον εχθρικό στόλο με αποτέλεσμα να προταθεί η λύση των καταδρομικών μάχης τα οποία αν και έφεραν πυροβόλα αντίστοιχου διαμετρήματος με τα θωρηκτά, είχαν μικρότερη θωράκιση και μεγαλύτερη ταχύτητα με αποτέλεσμα να τους δίνεται η δυνατότητα ελέγχου της απόστασης εμπλοκής αλλά και απαγκίστρωσης. Σημαντικές όμως ήταν και οι εξελίξεις στα ελαφρύτερα πλοία καθώς τα αντιτορπιλικά ξεκινώντας από απλά τορπιλοβόλα είχαν εξελιχθεί την τελευταία δεκαετία πριν τον πόλεμο σε ικανές πλατφόρμες διεξαγωγής ελαφρών επιχειρήσεων με αποτέλεσμα να έχουμε και αντίστοιχη εξέλιξη στα ελαφρά καταδρομικά τα οποία εξοπλίστηκαν με βαρύτερα πυροβόλα και συχνά τοποθετούνταν επικεφαλής στολίσκου αντιτορπιλικών.

Ένας νέος τύπος πλοίου που αναπτύχθηκε κατά τον πόλεμο ήταν το Μόνιτορ το οποίο δεν διέθετε ισχυρή θωράκιση και ταχύτητα αλλά είχε εξοπλιστεί με βαρέα πυροβόλα και χρησιμοποιούνταν κυρίως για παράκτιους βομβαρδισμούς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν τα τέσσερα σκάφη της βρετανικής κλάσης Αμπερκρόμπυ τα οποία χρησιμοποιούσαν τα αμερικανικά πυροβόλα των 14 ιντσών

που προορίζονταν για το ελληνικό καταδρομικό μάχης Σαλαμίνα που κατασκευάζονταν στη Γερμανία⁹⁸.

Παράλληλα κομβικό σημείο σε αυτό τον πόλεμο έμελε να παίζει η τορπίλη η οποία αν και είχε τοποθετηθεί σχεδόν σε όλους τους τύπους πλοίων, εν τούτοις έδειξε τις πραγματικές δυνατότητές της χάρη σε έναν νέο τύπο πλοίου το οποίο ήταν το υποβρύχιο. Το πρώτο σκάφος του είδους κατασκευάστηκε στη Βρετανία το 1902, ακολούθησαν ρωσικές ναυπηγήσεις το 1904 και γερμανικές το 1906, αν και από την αρχή δημιουργήθηκε μια διαφορετική φιλοσοφία χρήσης τους καθώς ενώ στη Βρετανία αναπτύχθηκαν με σκοπό την αναγνώριση και την έγκαιρη προειδοποίηση του στόλου για τις εχθρικές θέσεις, στη Γερμανία αντίθετα ακολουθήθηκε η προσέγγιση της ναυπήγησης βαρύτερων τύπων που θα είχαν τη δυνατότητα αυτόνομης και μακρόχρονης επιθετικής δράσης. Άμεση συνέπεια του ανωτέρω - ειδικά μετά τη ναυμαχία της Γιουτλάνδης που ουσιαστικά καθήλωσε το γερμανικό στόλο- ήταν η ολοκληρωτική στροφή στη χρήση υποβρυχίων που οδήγησε σε σημαντική αύξηση των επιτυχιών τους εναντίον του συμμαχικού εμπορικού στόλου, γεγονός που αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στον παρακάτω πίνακα που απεικονίζει τις συνολικές απώλειες συμμαχικών πλοίων κατά το διάστημα 1914-18.

ΣΥΜΜΑΧΙΚΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΠΛΟΙΩΝ	1914	1915	1916	1917	1918
ΑΠΟ ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ	3	396	964	2.439	1.035
ΑΠΟ ΠΛΟΙΑ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ	55	23	32	64	3
ΑΠΟ ΝΑΡΚΕΣ	42	97	161	170	27
ΑΠΟ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	-	-	-	3	1

Μπροστά στη νέα αυτή πραγματικότητα είχαμε και την εξέλιξη των συμμαχικών αντιμέτρων με τη χρήση του συστήματος των νηοπομπών (προστασία μεγάλου αριθμού εμπορικών πλοίων από πολεμικά σε τμήμα της διαδρομής τους), αν και είναι απορίας άξιον η καθυστερημένη εφαρμογή του καθώς ήταν μια τακτική που εφαρμόζονταν συχνά από τους Ναπολέοντειους Πολέμους και είχε ήδη χρησιμοποιηθεί για τη μεταφορά μονάδων και εφοδίων από τη Βρετανία στη Γαλλία

⁹⁸ E.W. Osborne, «Naval Warfare», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 08.10.14, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/naval_warfare, ημερομηνία προσπέλασης 21.03.22

κατά τη διάρκεια του υπό εξέταση πολέμου. Αντιθέτως αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως αντίμετρο η αύξηση των περιπολιών με την ταυτόχρονη χρήση πολεμικών μεταμφιεσμένων σε εμπορικά ή εναλλακτικά εξοπλισμένων εμπορικών με σκοπό να παρασύρουν σε ενέδρα τα υποβρύχια, με πενιχρά όμως αποτελέσματα. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονίσουμε ότι ο μικρός αριθμός διαθέσιμων τορπίλων σε συνδυασμό με τη μη χρήση νηοπομπών επέτρεπε στα υποβρύχια να αναδυθούν και να βυθίσουν τα εχθρικά εμπορικά με το πυροβόλο τους, εξοικονομώντας έτσι τις πολύτιμες τορπίλες για στόχους μεγαλύτερου εκτοπίσματος.

Όπως μπορούμε να κατανοήσουμε η χρήση του συστήματος των νηοπομπών μείωσε τις απώλειες οι οποίες πλέον αφορούσαν κυρίως απροστάτευτα πλοία (καθώς δεν επαρκούσε ο διαθέσιμος αριθμός των πλοίων συνοδείας για την κάλυψη όλων των απαιτήσεων), ρίχνοντας τις μηνιαίες απώλειες από τις 242,8 των πρώτων μηνών του 1917 στις 103,5 στα μέσα του 1918. Η συνήθης δομή των ανωτέρω περιελάμβανε την τοποθέτηση των εμπορικών σε δύο στήλες με πολεμικά πλοία στις γωνίες του νοητού παραλληλόγραμμου καθώς και πολεμικά που κινούνταν συνεχώς διαγώνια εντός της σχηματισμού πλεύσης. Ο όγκος της συνοδείας εξαρτιόταν από τον όγκο των εμπορικών ενώ συνήθης πρακτική ήταν η χρήση 8 αντιτορπιλικών για 20 εμπορικά και έξι αντιτορπιλικών για λιγότερο από 16 εμπορικά. Παράλληλα σημαντικό είναι να τονιστεί ότι η προστασία δεν παρέχονταν για όλο το μήκος της διαδρομής καθώς τα εμπορικά κινούνταν αρχικά μόνα τους προς ένα σημείο συνάντησης με τα πολεμικά το οποίο συνήθως απείχε τουλάχιστον 300 ναυτικά μίλια από τις ακτές. Άμεση συνέπεια της τακτικής αυτής ήταν τα υποβρύχια να επικεντρώσουν τη δράση τους πιο κοντά στις βρετανικές ακτές με συνέπεια την κατακόρυφη αύξηση των απωλειών τους καθώς βυθίστηκαν 5 το 1914, 19 το 1915, 25 το 1916, 66 το 1917 και 74 το 1918 (σε αυτό τον αριθμό θα πρέπει να προσθέσουμε και άλλα 14 που βυθίστηκαν από το πλήρωμά τους).

Κλείνοντας το κομμάτι των ναυτικών εξοπλισμών, ξεχωριστή μνεία θα πρέπει να γίνει και για το ναρκοπόλεμο ο οποίος ευθύνεται για σημαντική μερίδα των βυθισμένων πλοίων. Η πόντιση ναρκών συνήθως ήταν μια αμυντική τακτική που ενίοτε χρησιμοποιούνταν και επιθετικά, ουσιαστικά δηλαδή ποντίζονταν για να απαγορεύσουν τη διέλευση εχθρικών πλοίων με χαρακτηριστικό παράδειγμα τα Δαρδανέλλια, ή αντίστοιχα για να συγκρατήσουν τον εχθρικό στόλο στα αγκυροβόλια του όπως έγινε στο Ντόγκερ Μπάνκ την ίδια χρονιά.

Στον τομέα τέλος της ναυτικής τακτικής όπως είδαμε και ανωτέρω, κυριαρχούσε η ιδέα της αποφασιστικής εμπλοκής των στόλων οι οποίοι κατανέμονταν σε μοίρες πλοίων με παρόμοιες δυνατότητες, παρατάσσονταν σε ευθείες και αντάλλασαν ομοβροντίες με τον αντίπαλο με σκοπό την καταστροφή του. Παρά όμως τη σημαντική εξέλιξη των επικοινωνιών, η ταυτόχρονη εξέλιξη των πυροβόλων και επομένως η αύξηση των αποστάσεων βολής αλλά και διασποράς των μονάδων δεν βελτίωσε αντίστοιχα τη δυνατότητα διοίκησης και ελέγχου των μοιρών κατά τη διάρκεια της μάχης, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη ναυμαχία της Γιουτλάνδης όπου ο Βρετανός ναύαρχος Τζέλικο κατηγορήθηκε για διστακτική προσέγγιση, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα ανυπέρβλητα εμπόδια που δημιουργούσε η εκ των πραγμάτων μειωμένη αντίληψη της τακτικής κατάστασης⁹⁹.

5.8. Πολεμική αεροπορία

Το όπλο το οποίο σημείωσε την πιο θεαματική εξέλιξη σε μέσα και τακτικές, ήταν αναμφίβολα η πολεμική αεροπορία η οποία δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι μέσα σε μόλις 66 χρόνια από την πρώτη πτήση των αδερφών Ράιτ, μετέφερε ανθρώπους στη Σελήνη. Η πρώτη χρήση του αεροπλάνου για πολεμικούς σκοπούς έλαβε χώρα το 1911 κατά τη διάρκεια του Ιταλοτουρκικού πολέμου όπου εκτελέστηκαν αποστολές αναγνώρισης και ρίψεις βομβών, ενώ πολύ μεγάλο ήταν και το ενδιαφέρον των πολιτών για το νέο αυτό "σπόρ" βοηθώντας στην εξέλιξη των μέσων κατά τα πρώτα αυτά εμβρυϊκά στάδια. Παράλληλα όμως δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και τις αρχικά συχνά δυσμενείς κρίσεις των προσκολλημένων στην παράδοση επιτελείων για την αξία του νέου αυτού όπλου, με χαρακτηριστικότερη αυτή του αρχηγού του βρετανικού επιτελείου στρατού κατά το διάστημα 1908-1912 στρατηγού Νίκολσον ο οποίος θεωρούσε ότι "η αεροπορία είναι μια άχρηστη και ακριβή νέα μόδα που προωθείται από άτομα των οποίων οι ιδέες στερούνται αξίας".

Το ξέσπασμα του πολέμου βρήκε τη Ρωσία με 300 αεροσκάφη και ακολουθούσαν η Γερμανία με 240, η Γαλλία με 150 και τέλος η Βρετανία με 60 (επιστρατεύοντας αρκετά πολιτικά αεροσκάφη) ενώ σημαντικό είναι να τονιστεί ότι η Ρωσία διέθετε μεν τα περισσότερα μέσα χωρίς όμως δική της παραγωγική βάση. Όπως είναι εύκολα αντιληπτό τα πρώτα αυτά μοντέλα χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για αναγνώριση και χαρακτηρίζονταν από πενιχρά πτητικά

⁹⁹ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 105-110

χαρακτηριστικά καθώς λόγω του ρόλου τους, απαιτούνταν απλά δυνατότητα διατήρησης μικρής ταχύτητας και καλής σχετικά ευστάθειας. Παράλληλα οι όποιες προσπάθειες να χρησιμοποιηθεί το όπλο πιο επιθετικά γίνονταν καθαρά σε ατομική βάση από τους πιλότους, οι οποίοι συχνά εξοπλίζονταν με μικρές βόμβες και χειροβομβίδες που έριχναν με το χέρι ή περίστροφα και ελαφρά πολυβόλα με σκοπό να εμπλακούν με αντίπαλα αεροσκάφη. Σταδιακά το πέρας του πολέμου κινήσεων και η καταφυγή σε στατικές θέσεις έκανε την αναγνώριση -που μέχρι τότε διεξάγονταν κυρίως από το ιππικό- αδύνατη με αποτέλεσμα να δοθεί μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη κατάλληλων μέσων¹⁰⁰.

Αρχικά η αναγνώριση γίνονταν με το χειριστή του αεροσκάφους να σχεδιάζει σε χαρτί αυτά που έβλεπε και σταδιακά έως τα μέσα του 1915 εγκαταστάθηκαν κάμερες με μηχανισμό αντιμετώπισης των κραδασμών του κινητήρα. Εξίσου σημαντικές βελτιώσεις έγιναν και στον τομέα της συνεργασίας με το πυροβολικό καθώς από τις αρχικές μεθόδους της χρήσης σημαιών, φωτεινών σημάτων και χρωματιστών φωτοβολιδών, περάσαμε στη χρήση του ασύρματου τηλεγράφου που οδήγησε σε κατακόρυφη βελτίωση της ρύθμισης των βολών επί του πεδίου της μάχης. Η κατακόρυφη αυτή βελτίωση των μέσων και η συνεπαγόμενη αναβάθμιση του ρόλου του αεροσκάφους προκάλεσε και τη γέννηση σε ευρεία κλίμακα της εναέριας μάχης, καθώς δημιουργήθηκε η ανάγκη της απαγόρευσης δυνατότητας χρήσης της αεροπορίας από τον αντίπαλο, με τα πρώτα μέτρα να αφορούν μετασκευές κανονιών τα οποία τοποθετούνταν σε ειδικούς κιλλίβαντες που επέτρεπαν την εκτέλεση βολής σε μεγάλες γωνίες, δρώντας έτσι ουσιαστικά ως τα πρώτα αντιαεροπορικά πυροβόλα. Παράλληλα έγιναν και οι πρώτες προσπάθειες τοποθέτησης πολυβόλων στα αεροσκάφη (τα οποία χειρίζονταν ο παρατηρητής που κάθονταν πίσω από τον πιλότο) με σκοπό την εμπλοκή και κατάρριψη των εχθρικών αναγνωριστικών αεροσκαφών. Η επανάσταση όμως στην αεροπορική μάχη προέκυψε από την ανακάλυψη του Φόκερ, μηχανισμού συγχρονισμού των πολυβόλων με την κίνηση της έλικας ώστε να είναι δυνατή η βολή διαμέσου αυτής, γεγονός που έδωσε σημαντικό πλεονέκτημα στα γερμανικά αεροσκάφη κατά την αρχή του πολέμου και κατέστησε παρωχημένες τις παλαιότερες προσπάθειες που επέβαλαν τη χρήση μεταλλικής ενίσχυσης στους έλικες με σκοπό την προστασία τους¹⁰¹.

¹⁰⁰ P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 110-112

¹⁰¹ H. Guderian, *ό. π.*, σ. 128-130

Σημαντικός παράλληλα ήταν και ο ρόλος που έπαιξε η αεροπορία στην προπαγάνδα καθώς γεννήθηκε ο όρος του "Άσσου", ενός πιλότου δηλαδή με μεγάλο αριθμό καταρρίψεων ο οποίος έπαιρνε διαστάσεις εθνικού ήρωα και έδινε τόνωση στο ηθικό των μαχόμενων τμημάτων αλλά και των πολιτών, καθώς τους βοηθούσε να ξεφεύγουν από τη σκληρή όψη των επιχειρήσεων προσομοιάζοντάς τους με τους "υπότες της νέας εποχής".

Περνώντας στο επιχειρησιακό επίπεδο βλέπουμε και μια ποιοτική αλλαγή στη δομή των αεροποριών καθώς η εξειδίκευση των αεροσκαφών σε συγκεκριμένους ρόλους (αναγνώριση, δίωξη, βομβαρδισμός) οδήγησε στη συγκέντρωσή τους σε μοίρες με σκοπό τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητάς τους και παράλληλα στην ανάπτυξη αντίστοιχης ιεραρχικής δομής με σκοπό το γενικότερο έλεγχο των αεροπορικών επιχειρήσεων. Ξεφεύγοντας από το μοντέλο του μοναχικού κυνηγού, πλέον τα αεροσκάφη εκτελούσαν εξόδους σε σχηματισμούς με την βασική τακτική μονάδα να αποτελείται συνήθως από σμήνος 6 αεροσκαφών, ενώ δεν έλειπαν και συνδυασμένες επιχειρήσεις κατά το τέλος του πολέμου με σμήνη δίωξης να κινούνται μπροστά από αντίστοιχα σμήνη βομβαρδιστικών με σκοπό να καθαρίσουν την περιοχή από εχθρικά αεροσκάφη και να επιτρέψουν στα βομβαρδιστικά να εκτελέσουν τις προσβολές τους, ενώ επιπλέον σμήνη δίωξης παρείχαν κοντινή προστασία σε αυτά, αλλά και σε αεροσκάφη αναγνώρισης που είχαν ως σκοπό να φωτογραφίσουν τα αποτελέσματα των προσβολών¹⁰².

Στον αντίποδα η μεγάλη επιχειρησιακή αποτυχία του πολέμου ήταν αναμφίβολα το αερόπλοιο που έμεινε στην ιστορία και ως Ζέπελιν. Ο αρχικός του ρόλος ήταν η αναγνώριση και σύντομα -χάρη στη μη ύπαρξη ικανών αντιμέτρων- μετατράπηκε σε στρατηγικό βομβαρδιστικό, με πενιχρά όμως αποτελέσματα καθώς δεν μπορούσε να μεταφέρει μεγάλο όγκο βομβών με αποτέλεσμα ο ρόλος του να είναι ουσιαστικά ψυχολογικός, καθώς προκαλούσε στον εχθρικό πληθυσμό την εντύπωση ότι ήταν ανυπεράσπιστος από έναν αντίπαλο που μπορούσε να εμφανιστεί από το πουθενά και να προκαλέσει θύματα χωρίς να απειλείται. Σταδιακά η εξέλιξη των μέσων αλλά και η μικρή του ταχύτητα το κατέστησε παρωχημένο καθώς αναπτύχθηκαν νέοι τύποι αεροσκαφών που μπορούσαν να φτάσουν το ύψος του και να το πλήξουν αποτελεσματικά με ρουκέτες, σε συνδυασμό με το αντιαεροπορικό

¹⁰² P.J. Haythornthwaite, *ό. π.*, σ. 113-114

πυροβολικό¹⁰³. Τέλος μια ειδική κατηγορία αποτελούσαν και τα αερόστατα παρατήρησης που συνήθως αναπτύσσονταν κοντά στην πρώτη γραμμή με σκοπό την αναγνώριση και την κατεύθυνση των πυρών του πυροβολικού, καθώς επίσης και τα ειδικά μη επανδρωμένα αερόστατα τα οποία χρησιμοποιούνταν για να αποτρέψουν διείσδυση εχθρικών αεροσκαφών δημιουργώντας ένα είδος εναέριου φράγματος, αμφότερα όμως χάρη στην εξέλιξη των δυνατοτήτων των αεροσκαφών αποδείχθηκαν εύκολα θύματά τους. Κλείνοντας θα πρέπει να κάνουμε μνεία και για τη ναυτική αεροπορία η οποία ξεκινώντας αρχικά από σμήνη που εκτελούσαν αναγνωρίσεις επωφελεία του στόλου, σταδιακά πέρασε σε εκτέλεση επιχειρήσεων υποστήριξης μονάδων πεζικού και προσβολής υποβρυχίων, αλλά και πειραματίστηκε με τις απονηώσεις σε συνδυασμό με την ταυτόχρονη μετασκευή πλοίων ώστε να φέρουν κατάστρωμα¹⁰⁴.

5.9. Όνοι επικεφαλής λεόντων;

Κλείνοντας το κεφάλαιο και προσπαθώντας να κάνουμε μια ανακεφαλαίωση των ανωτέρω, θα πρέπει να απαντήσουμε στο κρίσιμο ερώτημα εάν εν τέλει η αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων οφείλονταν στις ιδιαίτερες συνθήκες της σύγκρουσης αυτής (όγκος στρατευμάτων, δυνατότητες επιχειρησιακού ελέγχου, εξέλιξη οπλισμού κ.α.) ή στη γενική ανικανότητα των ανώτατων στρατιωτικών διοικήσεων όλων των εμπόλεμων κρατών.

Η στερεοτυπική εικόνα –όπως αυτή αποδόθηκε στη μεταπολεμική λογοτεχνία- από την οποία πηγάζει και ο τίτλος του υποκεφαλαίου, είναι σύμφωνα με τον J. Hayward αυτή μιας γενιάς στρατιωτών “αβοήθητων και εκτεθειμένων στα στοιχεία της Φύσης, να παραδέρνουν σε μια θάλασσα λάσπης καθώς προσπαθούσαν να διασχίσουν την ουδέτερη ζώνη κάτω από ένα χαλάζι σφαιρών, με τους τσακισμένους άνδρες να πέφτουν συχνά σε αγκαθωτά συρματοπλέγματα”, ενώ οι διοικητές τους παρουσιάζονταν ως “σκληροί, ψυχροί, απόμακροι και ανίκανοι που εγκαθίσταντο σε πολυτελείς επαύλεις και κάστρα πολύ πίσω από τα χαρακώματα της πρώτης γραμμής, για τα οποία δεν γνώριζαν τίποτα και ενδιαφέρονταν ακόμα λιγότερο”¹⁰⁵, ενώ σύμφωνα με τον Βρετανό πρωθυπουργό Λούντ Τζόρτζ “Δεν είναι

¹⁰³ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 336-339

¹⁰⁴ R. Mahoney, J. Pugh, «Air Warfare», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 24.08.18, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/air_warfare , ημερομηνία προσπέλασης 22.03.22

¹⁰⁵ J. Hayward, *Μύθοι και θρύλοι του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου*, Αθήνα 2009, σ. 229

υπερβολή να πούμε πως όταν ξέσπασε ο Μεγάλος Πόλεμος, τότε μόλις θα άρχιζαν οι στρατηγοί μας να διδάσκονται τα σημαντικότερα μαθήματα της τέχνης τους. Προτού όμως αρχίσουν είχα πάρα πολλά που έπρεπε να ξεμάθουν. Τα μυαλά τους ήταν γεμάτα σαβούρα, κάποια από την οποία δεν την ξεφορτώθηκαν ούτε μέχρι το τέλος του πολέμου¹⁰⁶.

Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να τονίσουμε τον πολύ σημαντικό ρόλο που έπαιξε στη διαιώνιση αυτής της προσέγγισης το σοκ που υπέστησαν οι κοινωνίες από την πραγματικότητα του πολέμου. Αποτέλεσμα της μακροχρόνιας ειρήνης ήταν η αποστασιοποίηση από τις φριχτές εικόνες του μιας και οι ναπολεόντειοι πόλεμοι πλέον φάνταζαν μακρινές αναμνήσεις που μελετούσε κανείς στα βιβλία της ιστορίας, ταυτόχρονα όλες οι πολεμικές εμπλοκές των ευρωπαϊκών χωρών κατά τον 19^ο αιώνα είχαν κατά κανόνα διαρκέσει μικρό χρονικό διάστημα, ενώ τέλος οι αποικιακές συγκρούσεις παρουσιάζονταν σαν εξωτικές περιπέτειες για τη δόξα της εκάστοτε χώρας. Με το ξέσπασμα του πολέμου ήταν επομένως αναμενόμενο κοινωνικό αντανάκλαστικό η αθρόα εθελοντική προσέλευση στα στρατολογικά γραφεία, καθώς φάνταζε σαν μια "ιερή υποχρέωση", διάσταση που οι εκάστοτε κρατικοί μηχανισμοί προφανώς και υπερτόνιζαν. Όπως εύκολα μπορούμε να καταλάβουμε ένα πολύ σημαντικό ποσοστό του σοκ οφείλονταν στις εσφαλμένες προσδοκίες καθώς ο πόλεμος θα έδειχνε ένα πρόσωπο τελείως διαφορετικό από την εξιδανικευμένη εικόνα που παρουσιάζονταν προπολεμικά και σίγουρα δεν θα τελείωνε έως τα Χριστούγεννα του 1914 όπως πολλοί ήλπιζαν και περίμεναν. Επίσης για πρώτη φορά μετά το 1815 η φρίκη του πολέμου θα ξέφευγε από τα στενά πλαίσια του πεδίου της μάχης και θα έμπαινε σχεδόν σε κάθε ευρωπαϊκό σπίτι, καθώς ο όγκος των νεκρών και κυρίως των σοβαρά τραυματισμένων (συχνά ακρωτηριασμένων, φριχτά παραμορφωμένων ή νευρικά κλονισμένων) θα άφηνε για πάντα ένα μόνιμο ψυχικό τραύμα σε αυτούς που έμειναν πίσω, κάτι που θα πρέπει να τονίσουμε ότι εκμεταλλεύτηκαν ως ένα βαθμό και οι μεταπολεμικοί λογοτέχνες στη βάση της ύπαρξης ενός ικανού αγοραστικού κοινού (πέρα από την ανάγκη έκφρασης του συλλογικού ψυχικού πόνου).

Μετά όμως από έναν αιώνα και όντας χρονικά και ψυχικά αποστασιοποιημένοι θα πρέπει να εξετάσουμε τα πράγματα μέσα από ένα πιο ρεαλιστικό πρίσμα. Η εν λόγω σύγκρουση ήταν ο πρώτος πραγματικά παγκόσμιος πόλεμος στον οποίο αναπτύχθηκαν τεχνολογίες που σήμερα θεωρούμε δεδομένες

¹⁰⁶ J. Hayward, *ό. π.*, σ. 232

(άρματα, επικοινωνίες, αεροσκάφη) ενώ παράλληλα ήταν και ο πρώτος πόλεμος της μαζικής παραγωγής των βιομηχανοποιημένων κοινωνιών όπου τα μέσα και ο όγκος των ανδρών ξεπερνούσε κάθε προηγούμενο. Πρακτικά αυτό σήμαινε ότι οι διοικητές όλων των εμπολέμων βρέθηκαν παγιδευμένοι σε ένα "τεχνολογικό κενό" που ουσιαστικά λειτουργούσε σαν εμπόδιο για οποιαδήποτε επιχειρησιακό σχεδιασμό μιας και είχαν "βρεθεί αντιμέτωποι με το δηλητήριο πριν βρεθεί το αντίδοτο"¹⁰⁷.

Εξετάζοντας πιο αναλυτικά την πραγματικότητα του πολέμου βλέπουμε πως διαχρονικά ένα ισχυρό σημείο στηρίγματος του αντιπάλου μπορούσε μέσω ελιγμού να παρακαμφθεί ή να τεθεί υπό πολιορκία όσο το μεγαλύτερο μέρος των φίλιων στρατευμάτων κινούνταν ανενόχλητο στα μετόπισθόν του. Στον υπό εξέταση όμως πόλεμο το κρίσιμο σημείο ήταν η απουσία δυνατότητας ελιγμών μετά την οριοθέτηση του μετώπου σε συνδυασμό με την πρωτοφανή ισχύ πυρός που διέθεταν πλέον οι στρατοί, δίνοντας σημαντικό πλεονέκτημα στην άμυνα στη βάση της πρόκλησης σημαντικά περισσότερων απωλειών. Όπως αναλύσαμε και ανωτέρω, η μόνη ελπίδα του επιτιθέμενου ήταν η επίτευξη πολύ ισχυρής κρούσης η οποία θα διασπούσε τις γραμμές όμως η αδυναμία ουσιαστικού ελέγχου των μονάδων από τη στιγμή που εκτόξευαν την επίθεσή τους (και επομένως άμεσης εκμετάλλευσης τακτικών ευκαιριών), η αδυναμία γρήγορης προώθησης του φίλιου πυροβολικού για να υποστηρίξει περαιτέρω προέλαση καθώς και το ευάλωτο του πεζικού -του μοναδικού πλέον εργαλείου κατάληψης των αντίπαλων γραμμών-, συχνά οδηγούσε σε τελμάτωση των επιχειρήσεων. Το να θεωρήσουμε ανίκανους όλους τους στρατηγούς της περιόδου θα ήταν τουλάχιστον άδικο καθώς καλούνταν να φέρουν εις πέρας μια αποστολή για την οποία πρακτικά δεν είχαν τα κατάλληλα μέσα, το μόνο που διέθεταν σε αφθονία ήταν οβίδες και άνδρες, οι οποίοι αναπόφευκτα θυσιάζονταν σε μαζική κλίμακα. Με την πάροδο του χρόνου και την επιχειρησιακή ωρίμανση των νέων τεχνολογιών, δόθηκε σταδιακά η λύση και επήλθε εκ νέου η κινητικότητα στο μέτωπο ενώ δεν είναι τυχαίο πως ο ίδιος ο Βρετανός στρατάρχης Χάιγκ (που τόσο πολύ κατηγορήθηκε) ήταν που πίεσε για τη μαζική παραγωγή των αρμάτων καθώς κατάλαβε την αξία τους στο πεδίο της μάχης.

Πρακτικά αυτό που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι ο πόλεμος αυτός ήταν μια συνεχής προσπάθεια των ανώτατων στρατιωτικών ηγεσιών να βρουν μια λύση στο αδιέξοδο χωρίς να διστάζουν να εφαρμόσουν οποιαδήποτε μέσο είχαν

¹⁰⁷ J. Hayward, *ό. π.*, σ. 237

διαθέσιμο για το πετύχουν (ακόμα και αυξάνοντας τη φρίκη της πολεμικής εμπειρίας μέσω των χημικών αερίων). Ο Μεγάλος Πόλεμος ήταν ο πρώτος που ουσιαστικά κατέδειξε σε μαζική κλίμακα την αξία της τεχνολογίας, φυσικά κάποιος θα μπορούσε να πει ότι οι ευρωπαϊκοί στρατοί είχαν ήδη εκτεθεί σε αυτή την πραγματικότητα κατά τους αποικιακούς πολέμους όπου αντιμετώπιζαν τα δόρατα των ιθαγενών με πυροβόλα και επαναληπτικά τυφέκια, όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι δεν υπήρξαν τα θύματα αυτής της τεχνολογικής υστέρησης οπότε η επίγευση αυτών των συγκρούσεων ήταν απλά η πίστη στην αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεών τους την οποία προέβαλαν ως λύση των γεωπολιτικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν στην Ευρώπη.

Κλείνοντας ένα τελευταίο σημείο στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε είναι η συχνή κριτική που ασκούνταν στους στρατηγούς της περιόδου για τη διεύθυνση των επιχειρήσεων από τα μετόπισθεν. Ξεπερνώντας όπως προείπαμε την πιθανή συναισθηματική φόρτιση δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι ο όγκος των στρατευμάτων ουσιαστικά γιγάντωσε το πεδίο της μάχης πολύ πέρα από το οπτικό πεδίο ενός διοικητή, παράλληλα το αυξημένο βεληνεκές των όπλων της περιόδου καθιστούσαν την προσέγγιση της επίβλεψης από την πρώτη γραμμή εξαιρετικά επικίνδυνη και επομένως ανεύθυνη καθώς ενώ η εκπαίδευση ενός στρατιώτη πεζικού απαιτούσε μερικούς μήνες, η αντίστοιχη ενός διοικητή ή επιτελικού αξιωματικού απαιτούσε χρόνια. Κλείνοντας δεν θα πρέπει να αμελούμε τη φροντίδα που επέδειξαν οι ανώτατες ηγεσίες για τους άνδρες τους –λαμβάνοντας πάντα υπόψη τις συνθήκες-, καθώς και την προθυμία τους να μοιραστούν τους κινδύνους με χαρακτηριστικό παράδειγμα να αποτελεί ο βρετανικός στρατός της περιόδου όπου βλέπουμε πως συνολικά σκοτώθηκαν 78 στρατηγοί και τραυματίστηκαν άλλοι 146¹⁰⁸.

¹⁰⁸ J. Hayward, *ό. π.*, σ. 237

ΣΤ΄ Κεφάλαιο

Οι ρίζες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Μπαίνοντας στο τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας διατριβής, θα πρέπει να κάνουμε μια ξεχωριστή αναφορά στη Συνθήκη των Βερσαλλιών η οποία διευθέτησε τα μεταπολεμικά ζητήματα που αφορούσαν τη Γερμανία και στιγμάτισε με τους όρους της τη γερμανική πολιτική ζωή και εθνική υπερηφάνεια, δημιουργώντας πρόσφορο έδαφος για την γέννηση και την εξάπλωση ιδεών που σύντομα θα οδηγούσαν σε έναν νέο πιο αιματηρό πόλεμο.

6.1. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών

Το ξέσπασμα της επανάστασης στην τσαρική Ρωσία σύντομα οδήγησε στην υπογραφή της Συνθήκης του Μπρεστ-Λιτόβσκ στις 3 Μαρτίου 1918, με την οποία ουσιαστικά η Γερμανία τερμάτιζε νικηφόρα τον πόλεμο στην Ανατολή αποκομίζοντας σημαντικά πολιτικά, οικονομικά και εδαφικά οφέλη. Γνωρίζοντας όμως ότι ο ρόλος των Η.Π.Α. θα απέβαινε καθοριστικός σε αυτό τον αγώνα τριβής στον οποίο είχε εξελιχθεί ο πόλεμος και ότι η συνεχής ροή ανδρών και μέσων θα έγερνε μακροπρόθεσμα την πλάστιγγα εναντίον της, η Γερμανία αποφάσισε την ταχεία μεταφορά των εμπειροπόλεμων δυνάμεών της από την Ανατολή στη Δύση για τη διεξαγωγή μιας ευρείας –στρατηγικού επιπέδου- επίθεσης με σκοπό τον επιτυχή τερματισμό του πολέμου. Η προσπάθεια αυτή που ξεκίνησε στις 21 Μαρτίου και τερματίστηκε στις 7 Αυγούστου, εκτελέστηκε εν τέλει σε τέσσερις φάσεις με τις κωδικές ονομασίες Μιχαήλ, Ζορζέτ, Γκνάιζενου και Μπλύχερ – Γιόρκ. Παρά τα μεγάλα εδαφικά κέρδη και τον κλονισμό των συμμαχικών γραμμών, δεν επετεύχθη η στρατηγικού επιπέδου διάρρηξη που επιδιώκονταν με αποτέλεσμα ο γερμανικός στρατός να μεταπέσει στην άμυνα έχοντας υποστεί τρομακτικές απώλειες σε έμπειρα στελέχη¹⁰⁹.

6.1.1. Η πορεία προς την ανακωχή

Όπως εύκολα μπορεί να γίνει κατανοητό η ήττα της μεγάλης επίθεσης στη Δύση προκάλεσε συστημικούς τριγμούς σε όλα τα κράτη των κεντρικών αυτοκρατοριών καθώς έχοντας φτάσει σε οριακό σημείο εσωτερικής συνοχής και θέλησης για συνέχιση του αγώνα, ουσιαστικά πλέον έχασαν και κάθε ελπίδα για

¹⁰⁹ R. Gray, *Kaiserschlacht 1918 the final German offensive*, London 1991, σ. 6-7

επιτυχή έκβαση του πολέμου. Από το φθινόπωρο του 1918 άρχισε η κατάρρευση με τη Βουλγαρία να ζητά ανακωχή στις 30 Σεπτεμβρίου και την Αντάντ να έχει εκδηλώσει τη μεγάλη αντεπίθεση στο Δυτικό μέτωπο απελευθερώνοντας συνεχώς εδάφη και επιτυγχάνοντας καίριο πλήγμα στο γερμανικό στρατό στη μάχη της Αμιένης (8-12 Αυγούστου)¹¹⁰. Ταυτόχρονα εξίσου δραματική ήταν και η κατάσταση στο εσωτερικό καθώς αυξήθηκαν κατακόρυφα οι λιποταξίες και οι απεργίες των πολιτών ως αντίδραση στη συνέχιση του πολέμου με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σημαντικά προβλήματα στην εφοδιαστική αλυσίδα του στρατού. Στις 3 Νοεμβρίου στασίασαν οι ναύτες στο Κίελο και έδωσαν το έναυσμα για την έναρξη μιας σοσιαλιστικής επανάστασης που οδήγησε σε έναν εμφύλιο πόλεμο που θα διαρκούσε έως το 1919 με ήττα των ανωτέρω δυνάμεων. Μία ημέρα αργότερα ήταν η σειρά της Αυστροουγγαρίας να ζητήσει ανακωχή και ακολούθησε εν τέλει η Γερμανία στις 11 Νοεμβρίου, ενώ σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής τα γερμανικά στρατεύματα θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τα κατειλημμένα εδάφη σε Βέλγιο, Γαλλία και Λουξεμβούργο και η κύρια βιομηχανική ζώνη της Γερμανίας που είχε έδρα την επαρχία του Ράινλαντ θα καταλαμβάνονταν από συμμαχικά στρατεύματα¹¹¹.

Πριν συνεχίσουμε στο περιεχόμενο της Συνθήκης θα πρέπει να κάνουμε ξεχωριστή αναφορά στα 14 σημεία του προέδρου των Η.Π.Α. Γουίλσον καθώς επίσης και στη συνέχιση του ναυτικού αποκλεισμού της Γερμανίας ακόμα και μετά την ανακωχή. Όσον αφορά τα μεν πρώτα, απετέλεσαν μια διακήρυξη του προέδρου Γουίλσον στις 8 Ιανουαρίου 1918 στην οποία ορίζονταν οι προϋποθέσεις για την έναρξη ειρηνευτικών συνομιλιών με σκοπό τον τερματισμό του πολέμου. Σε αυτά υπερτονίζονταν η αξία της δημοκρατίας, του ελεύθερου εμπορίου και της αυτοδιάθεσης των λαών, παράλληλα καλούσε σε διεθνή αφοπλισμό, στην αποχώρηση των Κεντρικών αυτοκρατοριών από κατειλημμένα εδάφη και στη δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών που θα εγγυούνταν την εδαφική ακεραιότητα των κρατών. Ουσιαστικά καλούσε σε μια δίκαια ειρήνη (αν και συνάντησε το σκεπτικισμό των λοιπών Μεγάλων Δυνάμεων της Αντάντ) και ήταν τη συγκεκριμένη διακήρυξη που επικαλέστηκε η Γερμανία για να ζητήσει την ανακωχή. Σημαντικό είναι τέλος να τονίσουμε τον ιδιαίτερα διαβρωτικό ρόλο που έπαιξε στη συνοχή της Αυστροουγγαρίας καθώς η πολιτική προσέγγιση που έγινε προς τις λοιπές εθνότητες

¹¹⁰ P. Hart, *1918: A very British victory*, London 2008, σ. 364

¹¹¹ Weinberg G.L., *A world at arms: A global history of World War II*, Cambridge 1994, σ. 8

της αυτοκρατορίας κατά το 1918 έπεσε ουσιαστικά στο κενό, αφού το ορατό και μη επιτυχές τέλος του πολέμου τις έκανε απρόθυμες να συνεργαστούν με την επίσημη διοίκηση και γιγάντωσε τη διάθεσή τους για επίτευξη ανεξαρτησίας στο πνεύμα της αυτοδιάθεσης των λαών¹¹².

Κλείνοντας θα πρέπει να υπενθυμίσουμε τη στρατηγική αξία που είχε κατά τη διάρκεια του πολέμου ο ναυτικός αποκλεισμός της Γερμανίας, καθώς μείωσε δραματικά τις εισαγωγές πρώτων υλών και τροφίμων. Παρά όμως την υπογραφή της ανακωχής ο ναυτικός αποκλεισμός διατηρήθηκε έως και την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών με ελεγχόμενη ροή τροφίμων ως μέσο πίεσης για την υπογραφή της από τη γερμανική ηγεσία. Μεγάλο σημείο τριβής ήταν και η τύχη του εμπορικού στόλου της Γερμανίας (μετά την παράδοση του πολεμικού στόλου της στις 21 Νοεμβρίου) καθώς από τον Ιανουάριο που κατετέθη η απαίτηση έως και τον Μάρτιο του 1919, η Γερμανία αρνούσαν να τον παραδώσει αφού υπήρχε ακόμα η σκέψη πως η ανακωχή ήταν κάτι το προσωρινό και επομένως πιθανή επανέναρξη των επιχειρήσεων θα οδηγούσε σε πλήρη απώλεια και αυτού. Η συνέχιση του αποκλεισμού αποδείχθηκε ολέθρια επιλογή καθώς από ένα σύνολο 424.000 θανάτων λόγω αστίας οι 100.000 έλαβαν χώρα κατά το διάστημα Νοεμβρίου – Μαρτίου, με αποτέλεσμα τη συμμόρφωση της Γερμανίας το Μάρτιο¹¹³.

6.1.2. Οι πολιτικοί στόχοι των Μεγάλων Δυνάμεων της Αντάντ

Το τέλος των εχθροπραξιών και η γεωπολιτική κατακρήμνιση της Γερμανίας σύντομα έφεραν στην επιφάνεια τα ποικίλα κρατικά συμφέροντα που μέχρι τότε είχε μπει σε δεύτερη μοίρα ενόψει του κοινού εχθρού. Ξεκινώντας από τη Βρετανία η μεγάλη οικονομική αφαίμαξη που υπέστη σε συνδυασμό με τις μικρές ζημιές στις υποδομές της, την προσανατόλισαν σε μια προσέγγιση διεκδίκησης σημαντικών αποζημιώσεων εξασφαλίζοντας παράλληλα ένα πολιτικό πλαίσιο που θα προστάτευε από πιθανή επανάληψη ενός πολέμου τέτοιας κλίμακας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι βρίσκονταν ανάμεσα στην τιμωρητική διάθεση της Γαλλίας και την αντίστοιχη συμφιλιωτική στάση των Η.Π.Α. καθώς επιθυμούσε την ύπαρξη μιας μεταπολεμικής Γερμανίας με υγιή οικονομία (ώστε να μπορεί να αποπληρώνει τις αποζημιώσεις) ενώ παράλληλα θα αποτελεί βασικό εμπορικό εταίρο. Τέλος κρίσιμος ήταν και ο γεωπολιτικός ρόλος που επιθυμούσε να δώσει στη Γερμανία, δρώντας ως

¹¹² R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 126

¹¹³ C. Paul, *The politics of hunger: the allied blockade of Germany 1915-19*, Athens Ohio 1985, σ. 145

ανάχωμα στη σοσιαλιστική επέκταση της Ρωσίας και στις επιδιώξεις της Γαλλίας για κυριαρχία στην ηπειρωτική Ευρώπη, μη διαθέτοντας όμως ισχυρό ναυτικό ώστε να είναι σε θέση να απειλήσει τη Βρετανία και υφαρπάζοντάς το σύνολο των αποικιών της¹¹⁴.

Στην απέναντι πλευρά της Μάγχης βρίσκονταν μια Γαλλία που είχε θρηνήσει την απώλεια 1,3 εκατομμυρίων στρατιωτών και 400.000 αμάχων και ταυτόχρονα είχε υποστεί σημαντικές καταστροφές υποδομών στη βιομηχανική της ζώνη. Άμεση συνέπεια των ανωτέρω ήταν να κρατά την πιο σκληρή στάση δηλώνοντας την επιθυμία της να φέρει τη Γερμανία πολιτικοστρατιωτικά σε μια κατάσταση ισχύος παρόμοια με αυτή πριν το Γαλλοπρωσικό πόλεμο, επεκτείνοντας τα σύνορά της έως το Ρήνο και καταλαμβάνοντας τη σημαντική βιομηχανική ζώνη του Σάαρ. Παράλληλα ήταν υπέρ της καταβολής σημαντικών αποζημιώσεων για να αντισταθμιστούν οι καταστροφές που υπέστη ενώ συνέπλεε με τη Βρετανία στο θέμα των γερμανικών αποικιών¹¹⁵.

Στο αντίθετο άκρο από τη Γαλλία βρίσκονταν οι Η.Π.Α. η στάση της οποίας διαπνέονταν από το πνεύμα των 14 σημείων του προέδρου Γουίλσον και ουσιαστικά δεν επιθυμούσε την τιμωρία της Γερμανίας ούτε την προσάρτηση των αποικιών της, τονίζοντας ότι οι γηγενείς πληθυσμοί τους θα έπρεπε να επιλέξουν μόνοι τους της μοίρα τους με την εφαρμογή του συστήματος των εντολών (παροδική κατοχή μέχρι να είναι έτοιμος πολιτικά ο πληθυσμός για την απόκτηση της ανεξαρτησίας του). Μοναδική εξαίρεση σε αυτή της στάση ήταν η επιθυμία για παραχώρηση των γερμανικών κτήσεων της Κίνας στην ανερχόμενη Ιαπωνία με σκοπό να τη δελεάσει να εισέλθει στην Κοινωνία των Εθνών. Παρά όμως το φαινομενικά πιο φιλελεύθερο προφίλ δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι το σύστημα των αποικιών ήταν η βάση της ισχύος της Βρετανίας και της Γαλλίας και ως εκ τούτου οι προτάσεις για αυτοδιάθεση των λαών εμμέσως στόχευαν ακριβώς στα θεμέλια αυτά και επομένως δικαίως αντιμετωπίστηκαν με σκεπτικισμό από τις δύο αυτές δυνάμεις οι οποίες μετέτρεψαν το καθεστώς των εντολών σε μια συγκεκριμένη αποικιακή επέκταση¹¹⁶.

Κλείνοντας με την Ιταλία βλέπουμε ότι ο κύριος πολιτικός της στόχος ήταν η διάλυση της Αυστροουγγαρίας ενώ παράλληλα κρατούσε μια πιο ήπια στάση προς τη Γερμανία παρόμοια με αυτή της Βρετανίας. Τα οφέλη όπως θα δούμε αργότερα της

¹¹⁴ L.C. Slavicek, *The Treaty of Versailles. Milestones in Modern World History*, Chelsea 2010, σ. 44

¹¹⁵ L.C. Slavicek, *ό. π.*, σ. 43

¹¹⁶ L.C. Slavicek, *ό. π.*, σ. 46-47

Συνθήκης ήταν πενιχρά με αποτέλεσμα την πρόκληση σημαντικής πολιτικής αναταραχής στη χώρα και την εμπέδωση ενός αισθήματος αδικίας για τη μη γεωπολιτική αναβάθμιση ως αποζημίωση των θυσιών που είχε υποστεί¹¹⁷.

6.1.3. Οι όροι της Συνθήκης

Στις 28 Ιουνίου 1919 παρά τις έντονες γερμανικές αντιδράσεις για ορισμένα εδάφια και υπό την απειλή της συνέχισης των επιχειρήσεων, υπογράφηκε η Συνθήκη των Βερσαλλιών που οδήγησε σε απώλεια σημαντικών εδαφών από το μητροπολιτικό έδαφος της Γερμανίας και εγκατάλειψη από μέρους της των εδαφών και εν γένει των ευνοϊκών διατάξεων της Συνθήκης του Μπρεστ-Λιτόφσκ. Συγκεκριμένα παραχωρήθηκαν προσωρινά στο Βέλγιο οι επαρχίες του Μορεσνέτ και του Εουπεν-Μαλμεντό με την υποχρέωση διεξαγωγής δημοψηφίσματος εντός εξαμήνου προκειμένου να κριθεί αν θα παρέμεναν σε βελγικό έλεγχο ή θα επέστρεφαν στη Γερμανία. Παράλληλα επιστράφηκαν στη Γαλλία οι επαρχίες της Αλσατίας και της Λωρραίνης (που είχαν χαθεί μετά το Γαλλοπρωσικό πόλεμο του 1870-71), και επιτράπη η χρήση της παραγωγής λιγνίτη από την περιοχή του Σάαρ όπως και ο έλεγχος της επαρχίας υπό την Κοινωνία των Εθνών για 15 χρόνια, ενώ τέλος κλείνοντας με τις εδαφικές διευθετήσεις στη Δύση, παραχωρήθηκε η περιοχή του Σλέσβιγκ-Χολστάιν στη Δανία με την υποχρέωση διεξαγωγής δημοψηφίσματος. Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι προβλέπονταν τμηματική αποχώρηση από το Σάαρ ξεκινώντας μετά από 5 χρόνια, αναλόγως της ειρηνικής ή μη στάσης της Γερμανίας καθώς σε αντίθετη περίπτωση η περιοχή θα καταλαμβάνονταν εκ νέου.

Στην Ανατολή οι εδαφικές απώλειες για τη Γερμανία ήταν μεγαλύτερες καθώς πέρα από την υποχρέωση αναγνώρισης του νέου κράτους της Τσεχοσλοβακίας, της παραχώρησε και εκτάσεις στην Άνω Σιλεσία. Παράλληλα στο επίσης νεοϊδρυθέν κράτος της Πολωνίας δόθηκε η επαρχία του Πόζναν, τμήματα της Άνω Σιλεσίας, η περιοχή του Σολντάου της Ανατολικής Πρωσίας (που συνέδεε σιδηροδρομικά τη Βαρσοβία με το Ντάνζιγκ {ελεύθερη πόλη υπό πολωνικό έλεγχο}) και η Ανατολική Πομερανία επιτρέποντας έτσι τη θαλάσσια διέξοδο στη Βαλτική και αποκόπτοντας ουσιαστικά το κομμάτι της Ανατολικής Πρωσίας (στο οποίο επίσης θα έπρεπε να διεξαχθεί δημοψήφισμα για την τύχη του) από τον υπόλοιπο γερμανικό

¹¹⁷ D.A. Andelman, *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών. Η εύθραυστη ειρήνη που οδήγησε στην άνοδο του Χίτλερ*, Αθήνα 2007, σ. 228-229

εθνικό κορμό, ενώ τέλος η περιοχή του Μέμελ παραχωρήθηκε στους συμμάχους και εν τέλει δόθηκε στη Λιθουανία το 1923¹¹⁸.

Πέρα όμως από τις απώλειες εδαφών στην Ευρώπη, σημαντικό ήταν το πλήγμα και στον αποικιακό τομέα καθώς η Γερμανία αναγκάστηκε να παραδώσει το σύνολο των αποικιών της με τη μορφή των εντολών. Συγκεκριμένα το Τόγκο και το Καμερούν παραχωρήθηκαν στη Γαλλία ενώ τμήματά τους δόθηκαν στη Βρετανία. Αντίστοιχα το Βέλγιο κατέλαβε τη Ρουάντα και το Ουρούντι που αποτελούσαν τμήματα της γερμανικής Ανατολικής Αφρικής και η υπόλοιπη αποικία πέρασε στη Βρετανία, η Νοτιοδυτική Αφρική παραχωρήθηκε στη βρετανική αποικία της Νότιας Αφρικής και τέλος ως αποζημίωση για τη γερμανική εισβολή στην πορτογαλική Μοζαμβίκη, της παραχωρήθηκε η περιοχή της Κιόνγκα. Στην Ασία το σύνολο των κινεζικών κτήσεις της Γερμανίας όπως επίσης και όλες οι νησίδες βόρεια του Ισημερινού παραχωρήθηκαν στην Ιαπωνία, ενώ όλες οι αντίστοιχες νότια αυτού πέρασαν στη δικαιοδοσία της Αυστραλίας με εξαίρεση τη Σαμόα που παραχωρήθηκε στη Νέα Ζηλανδία¹¹⁹.

Περνώντας στο στρατιωτικό τομέα το κύριο πνεύμα της Συνθήκης ήταν η στρατιωτική αδρανοποίηση της Γερμανίας ευνοώντας παράλληλα τις συνθήκες για διεθνή αφοπλισμό. Συγκεκριμένα προβλέπονταν ότι ο στρατός της θα έπρεπε να μειωθεί έως την 31^η Μαρτίου 1920 στους 100.000 άνδρες με οργανική σύνθεση που θα περιελάμβανε το μέγιστο 7 μεραρχίες πεζικού και 3 ιππικού (υπήρχε πρόβλεψη και για το οργανόγραμμα των ανωτέρω μεραρχιών) ενώ παράλληλα θα έπρεπε να καταργηθεί το γενικό επιτελείο, να μειωθούν οι στρατιωτικές σχολές σε τρεις (μία ανά όπλο) και τέλος να καταργηθεί η στρατιωτική θητεία. Στη λογική της μη ύπαρξης μεγάλου όγκου εκπαιδευμένων ανδρών προβλέπονταν επίσης η υποχρεωτική παραμονή στρατιωτών και υπαξιωματικών για 12 χρόνια και των αξιωματικών για 25, ενώ μειώθηκε ο αριθμός των ανδρών της αστυνομίας και απαγορεύτηκαν τα παραστρατιωτικά σώματα. Στον τομέα των οχυρώσεων αποφασίστηκε η πλήρης αποστρατικοποίησης του Ράινλαντ με καταστροφή όλων των εγκαταστάσεων του είδους στην περιοχή και έως 50 χιλιόμετρα ανατολικά του Ρήνου ενώ παρόμοια τύχη είχαν οι οχυρώσεις της Ελιγολάνδης. Σημαντικοί ήταν και οι περιορισμοί στους εξοπλισμούς καθώς τέθηκαν όρια στον τύπο και το πλήθος των διαθέσιμων όπλων

¹¹⁸ Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *ό. π.*, σ. 487

¹¹⁹ P. Kennedy, *ό. π.*, σ. 365-366

ενώ απαγορεύτηκε η κατοχή και κατασκευή χημικών όπλων, υποβρυχίων, τεθωρακισμένων και αεροσκαφών¹²⁰. Τέλος στο πολεμικό ναυτικό επιτράπη η διατήρηση 6 θωρηκτών προ-Ντρέντνοτ, 6 ελαφρών καταδρομικών, 12 αντιτορπιλικών και 12 πυραυλακάτων, ενώ η οροφή του ανθρώπινου δυναμικού ορίστηκε στις 15.000 άνδρες εκ των οποίων οι 1.500 αξιωματικοί¹²¹.

Κλείνοντας με το κομμάτι των αποζημιώσεων η Γερμανία ανέλαμβανε την ευθύνη για τις απώλειες και τις καταστροφές του πολέμου ως συνέπεια της επιθετικότητάς της αλλά και των συμμάχων της και συγκροτούνταν επιτροπή αποζημιώσεων για να καθορίσει έως την 1^η Μαΐου 1921 τον όγκο του χρέους και τον τρόπο αποπληρωμής, ενώ προβλέπονταν η άμεση καταβολή 20 δισεκατομμυρίων χρυσών γερμανικών μάρκων για την κάλυψη των αναγκών των δυνάμεων κατοχής. Σημαντικό είναι τα τονιστεί ότι η Αυστροουγγαρία και η Οθωμανική αυτοκρατορία δεν κατέβαλαν αποζημιώσεις λόγω της χαοτικής κατάστασης που επικρατούσε στο εσωτερικό τους ενώ η Βουλγαρία πλήρωσε μόνο τμήμα του χρέους της. Αντίθετα η Γερμανία κλήθηκε να πληρώσει 132 δισεκατομμύρια χρυσά γερμανικά μάρκα, χρέος που ήταν αδύνατο να εξυπηρετήσει με αποτέλεσμα την κατάληψη της περιοχής του Ρουρ από τη Γαλλία το 1923. Μπροστά στο αδιέξοδο της αποπληρωμής του χρέους η Γερμανία έκανε το 1928 αίτηση ρύθμισης του χρέους το οποίο πλέον διαμορφώθηκε στα 112 δισεκατομμύρια και προβλέπονταν η τμηματική καταβολή του έως το 1988. Τελικά η κρίση που ακολούθησε και η κατάρρευση της οικονομίας το 1931 οδήγησε το 1932 στην ακύρωση του χρέους με τη Γερμανία να έχει καταβάλει έως τότε 21 δισεκατομμύρια¹²².

6.1.4. Αντιδράσεις στη Συνθήκη

Η υπογραφή της Συνθήκης προκάλεσε ανάμικτα συναισθήματα στη Βρετανία η οποία θεώρησε ότι χάρη στη στάση της Γαλλίας το κείμενο είχε καταστεί πολύ εκδικητικό εις βάρος της Γερμανίας και είχε επιφυλάξεις για το εάν εν τέλει θα δημιουργούσε μια νέα τάξη πραγμάτων που θα προστάτευε την Ειρήνη, ενώ παράλληλα έγινε σημαντικό βήμα στο δρόμο για αναγνώριση της κρατικής υπόστασης των αποικιών της Αυστραλίας, Νέας Ζηλανδίας, Νότια Αφρικής και της Ινδίας καθώς υπέγραψαν ξεχωριστά από τη Βρετανία τη Συνθήκη ως αναγνώριση της

¹²⁰ H. Guderian, *ό. π.*, σ. 133-135

¹²¹ C. I. Bevans, *Treaties and other international agreements of the United States of America 1776-1949*, Washington 1969, σ. 124

¹²² S. Marks, *The Myths of Reparations*, Cambridge 1978, σ. 233,237,239-240

σημαντικής προσφοράς τους στον πόλεμο¹²³. Στον αντίποδα η Γαλλία αντιμετώπισε την υπογραφή με ανακούφιση επιδοκιμάζοντας τις ευνοϊκές διατάξεις που προβλέπονταν γι' αυτήν αν και δεν έλειψαν οι σημαντικές αντιδράσεις στο εσωτερικό που είχαν αντίκτυπο στον πρωθυπουργό Κλεμανσώ (ο οποίος δεν εξελέγη στις εκλογές του 1920), καθώς η μεν Δεξιά θεωρούσε ότι η Συνθήκη ήταν πολύ επιεικής και δεν εκπληρώνονταν όλοι οι στόχοι της Γαλλίας ενώ αντίθετα η Αριστερά θεωρούσε ότι ήταν υπερβολικά σκληρή. Χαρακτηριστική έμεινε η δήλωση του στρατάρχη Φός ο οποίος είχε τονίσει ότι "η Συνθήκη δεν είναι ειρήνη, είναι ανακωχή για είκοσι χρόνια" εκφράζοντας και αυτός με τη σειρά του τη δυσαρέσκειά του για τη μη κατάληψη του Ράινλαντ που αποτελούσε και την κύρια βιομηχανική ζώνη της Γερμανίας¹²⁴.

Σημαντικά αρνητικότερες ήταν οι αντιδράσεις στην Ιταλία όπου θεωρήθηκε ότι δεν αναγνωρίστηκαν οι θυσίες της χώρας στον πόλεμο καθώς τα εδαφικά κέρδη ήταν ελάχιστα και περαιτέρω παραχωρήσεις βρήκαν αντιμετώπη τη σθεναρή αντίθεση των Η.Π.Α. στη βάση της αυτοδιάθεσης των λαών. Η πικρία αυτή οδήγησε σε σημαντικές αντιδράσεις του λαού και του πολιτικού κόσμου, ανοίγοντας το δρόμο του Μουσολίνι στην εξουσία τρία χρόνια αργότερα ενώ δεν είναι τυχαίο ότι ονομάστηκε "ακρωτηριασμένη ειρήνη"¹²⁵. Στον αντίποδα σχετικά πιο ευνοημένη ήταν η Πορτογαλία η οποία είχε εισέλθει στον πόλεμο με σκοπό να εξασφαλίσει τον έλεγχο των αφρικανικών της αποικιών, κάτι που πέτυχε σε συνδυασμό με μικρές εδαφικές διευθετήσεις όπως είδαμε και ανωτέρω¹²⁶.

Στην απέναντι πλευρά του Ατλαντικού η πολιτική κατάσταση ήταν πολύ ρευστή καθώς ο πρόεδρος Γουίλσον ήταν Δημοκρατικός ενώ οι Ρεπουμπλικάνοι ήλεγχαν τη Γερουσία έχοντας παράλληλα διαφορετικές απόψεις σχετικά με τη Συνθήκη. Άμεση συνέπεια των ανωτέρω ήταν να μη μπορέσει να συγκεντρωθεί η απαιτούμενη πλειοψηφία των 2/3 για την υπερψήφισή της ενώ ο Χάρτνικ (διάδοχος του Γουίλσον) συνέχισε την αντίθεσή του για τη συμμετοχή των Η.Π.Α. στην Κοινωνία των Εθνών¹²⁷. Περνώντας στην περιοχή της Ασίας, η Κίνα ένιωθε προδομένη από τη στάση των συμμάχων που παραχώρησαν στην Ιαπωνία τις κτήσεις της Γερμανίας στην περιοχή και η αντιπροσωπεία της ήταν η μόνη η οποία δεν την

¹²³ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 218-223

¹²⁴ R. Henig, *Versailles and After: 1919-1933*, London 1995, σ. 51-52

¹²⁵ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 60

¹²⁶ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 267-268

¹²⁷ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 373-375

υπέγραψε στις Βερσαλλίες, ταυτόχρονα σημειώθηκαν σημαντικές αντιδράσεις στο εσωτερικό που οδήγησαν στην πτώση της κυβέρνησης και στη σημαντική επιδείνωση των σχέσεων με τις δυτικές δυνάμεις¹²⁸. Στον αντίποδα σημαντική ήταν η γεωπολιτική αναβάθμιση της Ιαπωνίας η οποία απέκτησε θέση δίπλα στις Μεγάλες Δυνάμεις χάρη στην ταχεία οικονομική της ανάπτυξη αλλά και τη δράση της στον Ειρηνικό κατά τον πόλεμο. Η παραχώρηση σε αυτήν των γερμανικών κτήσεων ενίσχυσε το αποικιοκρατικό και επεκτατικό πνεύμα στην χώρα, η οποία επιθυμούσε σε δεύτερο χρόνο να υιοθετήσει ένα "ασιατικό δόγμα Μονρόε" χάρη στο οποίο θα αναγνωρίζονταν η σφαίρα της διαρκώς επεκτεινόμενης επιρροής της¹²⁹.

Τέλος ξεχωριστή αναφορά θα πρέπει να γίνει και στην αντιμετώπιση της Συνθήκης από τη Γερμανία. Στις 29 Απριλίου έφθασε η αντιπροσωπεία της στις Βερσαλλίες ενώ στις 7 Μαΐου της παρουσιάστηκαν οι όροι (καθώς δεν είχε δυνατότητα συμμετοχής στις διαβουλεύσεις) στους οποίους αντέδρασε σφόδρα εκφράζοντας τον αποτροπιασμό της για την υποχρέωση αποδοχής της ευθύνης του πολέμου, ενώ παρόμοια ήταν η στάση σύσσωμου του πολιτικού κόσμου στη Γερμανία ο οποίος τη χαρακτήρισε τελεσίγραφο και οδήγησε στην παραίτηση του πρωθυπουργού Σάιντεμαν. Η νέα κυβέρνηση συνεργασίας υπό τους Μπάουερ και Έμπερτ παρά την πικρία για τους όρους αναγνώρισαν ότι η χώρα δεν είχε επαρκές πολιτικό κεφάλαιο για να τους αποφύγει και θεωρούσαν ότι τυχόν απόρριψή τους θα οδηγούσε σε συμμαχική εισβολή που με τη σειρά της θα κατέληγε σε πιο επαχθείς όρους, καθώς σε σχετική επικοινωνία με τον Χίντενμπουργκ ο τελευταίος τους ενημέρωσε ότι ο στρατός δεν μπορούσε να κρατήσει το μέτωπο σε πιθανή επανέναρξη των επιχειρήσεων. Τελικά ψηφίστηκε η αποδοχή της υπογραφής μερικές ώρες πριν εκπνεύσει η προθεσμία και υπεγράφη στις 28 Ιουνίου 1919 από τον υπουργό εξωτερικών Μύλερ και τον υπουργό αποικιών Μπέλ, ενώ ακολούθησε η σχετική επικύρωσή της στις 9 Ιουλίου.

Η σημαντικότερη συνέπεια της Συνθήκης πέρα από τις οικονομικές και εδαφικές απώλειες, ήταν η εμπέδωση στο λαό ενός αισθήματος εθνικού εξευτελισμού που έπρεπε να βρει ανταπόδοση, προσομοιάζοντας με το αντίστοιχο του γαλλικού λαού μετά το 1870-71 (δεν είναι τυχαίο ότι η Γαλλία υπέγραψε το 1940 την ανακωχή στο ίδιο βαγόνι με τη Γερμανία το 1918). Σύντομα καλλιεργήθηκαν απόψεις ότι ο

¹²⁸ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 341-348

¹²⁹ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 309-311

στρατός είχε προδοθεί πίσωπλάτα αποδίδοντας την ήττα σε παράγοντες εκτός του πεδίου της μάχης ενώ τα σημαντικά οικονομικά προβλήματα και η διασάλευση της ομαλής καθημερινότητας των πολιτών, οδήγησε στην άνθιση της ριζοσπαστικοποίησης ως ενστικτώδη μορφή άμυνας του ατόμου μπροστά σε εξελίξεις που καθόριζαν μεν τη μοίρα του, αλλά ήταν αδύναμος να επηρεάσει. Συνέπεια των ανωτέρω ήταν να δημιουργηθεί ένα πρόσφορο έδαφος για την άνοδο του Ναζισμού καθώς φαίνονταν την περίοδο εκείνη στη γερμανική κοινωνία ως η μοναδική επιλογή για να αποκτήσει η χώρα τη θέση που της άξιζε στο διεθνές στερέωμα, σε αντιπαράβολή με τους ασθενικούς πολιτικούς σχηματισμούς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης¹³⁰.

6.1.5. Παραβιάσεις της Συνθήκης

Έχοντας δει τις τροποποιήσεις καταβολής του όγκου των πολεμικών αποζημιώσεων, θα εστιάσουμε στις παραβιάσεις στις οποίες προέβη η Γερμανία στον στρατιωτικό τομέα. Αρχής γενομένης από το 1920 ο αρχηγός του γερμανικού στρατού Χάνς φον Σέεκτ, επανίδρυσε το γενικό επιτελείο κάτω από την προκάλυψη του Γραφείου Στρατευμάτων που θεωρητικά είχε ως αντικείμενο τη διαχείριση του ανθρωπίνου δυναμικού του στρατεύματος. Παράλληλα ξεκίνησε μια γενικευμένη προσπάθεια να παρακαμφθούν οι όροι της Συνθήκης καθυστερώντας σημαντικά στην τήρηση των προθεσμιών αφοπλισμού, αρνούμενος στους Συμμάχους πρόσβαση σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις και κρύβοντας την παραγωγή όπλων. Στην ίδια λογική και κινούμενη η ηγεσία στο γράμμα και όχι στο πνεύμα του νόμου -δεδομένου ότι δεν είχε απαγορευτεί σε γερμανικές εταιρίες να παράγουν όπλα στο εξωτερικό-, πολλοί κατασκευαστές άλλαξαν έδρα και μεταφέρθηκαν σε χώρες όπως η Ολλανδία, η Ελβετία και η Σουηδία όπου συχνά στέλνονταν στρατιωτικό προσωπικό για δοκιμές¹³¹. Σημαντική υπήρξε και η προσέγγιση με τη Σοβιετική Ένωση όπου πέρα από την εμπορική διάσταση των συμφωνιών, επιτράπη στη Γερμανία η ανάπτυξη όπλων σε σοβιετικό έδαφος και η δημιουργία τριών κέντρων εκπαίδευσης για εκπαίδευση σε αεροσκάφη, τεθωρακισμένα και στη χρήση χημικών όπλων αντίστοιχα¹³².

¹³⁰ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 104-107

¹³¹ R. Shuster, *German Disarmament after World War I: The diplomacy of international arms inspection 1912-1931*, London 2006, σ. 74,112-114,116,120

¹³² H. Guderian, *ό. π.*, σ. 160-163

Στο εσωτερικό μυστικά κονδύλια δόθηκαν για την ανάπτυξη οπλικών συστημάτων που αντιστοιχούσαν στο 10% του φανερού προϋπολογισμού των ενόπλων δυνάμεων και αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη του αρματικού δυναμικού που θα ακολουθούσε αργότερα, αυξάνοντας παράλληλα και τις εξαγωγές όπλων ειδικά μετά το 1927, οπότε και η συμμαχική επιτροπή ελέγχου του αφοπλισμού εγκατέλειψε τη χώρα¹³³. Εξίσου σημαντικές όμως ήταν και οι προσπάθειες εκπαίδευσης του προσωπικού καθώς μέσω ποικίλων παράνομων παραστρατιωτικών οργανώσεων δημιουργήθηκε ικανός πυρήνας ανδρών με στρατιωτική εκπαίδευση. Τελικά το 1933 με την άνοδο του Χίτλερ και την εδραίωση του καθεστώτος του, σταμάτησε οποιαδήποτε επίφαση τήρησης των όρων του περιορισμού εξοπλισμών και η χώρα επανέφερε τη θητεία ξεκινώντας ένα μαζικό πρόγραμμα επανεξοπλισμού¹³⁴.

6.2. Θεωρίες φυλετικού διαχωρισμού

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο και ολοκληρώνοντας τη διατριβή θα πρέπει να κάνουμε μια ξεχωριστή αναφορά στις απαρχές και στις αιτίες της γέννησης και της διάδοσης των θεωριών φυλετικού διαχωρισμού στη Γερμανία, οι οποίες απετέλεσαν το ιδεολογικό υπόβαθρο του Ολοκαυτώματος που αποτελεί μια από τις πιο σκοτεινές πτυχές της ιστορίας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Το 1914 η Γερμανία ανταποκρίνονταν πλήρως στο πρότυπο μιας αυτοκρατορίας η οποία αποτελούσε μια υπερεθνική οντότητα με εθνοτική ιεράρχηση¹³⁵. Πρακτικά δηλαδή ένα ισχυρό εθνικά, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά κέντρο το οποίο ασκούσε εξουσία σε έναν αριθμό κτήσεων που κατοικούνταν από ποικίλες εθνότητες. Η πολύπλοκη όμως δομή της χώρας με αποκεντρωμένες ομοσπονδιακές δομές σε συνδυασμό με υπερπόντιες αποικίες μας οδηγεί στο να εξετάσουμε τη χώρα σε τρία επίπεδα αρχής γεννωμένης από τα εδάφη της στην Ευρώπη πριν το ξέσπασμα του πολέμου, συνεχίζοντας με τις προσαρτημένες κτήσεις της κατά τη διάρκεια του πολέμου και κλείνοντας με τις αποικίες της, με σκοπό να δούμε ποιες ήταν οι σχέσεις αλληλεπίδρασης των Γερμανών με τις διάφορες εθνότητες.

¹³³ M. Hantke & M. Spoerer, *The imposed gift of Versailles: the fiscal effects of restricting the size of Germany's armed forces 1924-9*, Munich 2010, σ. 852-854

¹³⁴ A. Tooze, *The wages of destruction: The making and breaking of the Nazi economy*, London 2007, σ. 26,53

¹³⁵ C.S. Maier, *Among Empires: America's ascendancy and its predecessors*, Cambridge Massachusetts 2006, σ. 31

Ξεκινώντας επομένως από το γερμανικό κράτος όπως αυτό ορίστηκε μετά το 1871 βλέπουμε ότι υπήρχαν δύο σημεία τριβής, το ένα στη Δύση και συγκεκριμένα στις επαρχίες της Αλσατίας και της Λωρραίνης όπου κατοικούσαν κυρίως Γάλλοι και το άλλο στην Ανατολή όπου υπήρχαν σημαντικοί πληθυσμοί Πολωνών. Ενώ εναντίον των πρώτων εφαρμόζονταν ένα καθεστώς που έμοιαζε πιο πολύ με στρατιωτικό νόμο, εναντίον των δεύτερων -σχεδόν από τη δημιουργία της αυτοκρατορίας- εφαρμόζονταν μια σειρά διακρίσεων και δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι τα πολωνικά εδάφη αντιμετωπιζόνταν από τη γερμανική ηγεσία ως μια αποικία εντός της Ευρώπης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το μαζικό πρόγραμμα εποίκισμού που άρχισε το 1886 αλλά και ο νόμος του 1908 που επέτρεπε απαλλοτρίωση εκτάσεων που ανήκαν σε Πολωνούς προκειμένου να παραχωρηθούν σε Γερμανούς εποίκους με σκοπό τον "εκγερμανισμό" των περιοχών¹³⁶.

Το σημαντικό επομένως στοιχείο που θα πρέπει να συγκρατήσουμε είναι ότι οι μεγάλες μειονότητες των Γάλλων και των Πολωνών αντιμετωπιζόνταν στην αρχή του πολέμου ως υπήκοοι, αλλά χωρίς να αναγνωρίζονται πολιτισμικά ως Γερμανοί με πλήρη δικαιώματα και θεωρούνταν δυνητικά μη νομιμόφρονες και υποστηρικτές της απόσχισης από το γερμανικό κράτος. Χαρακτηριστικός είναι επίσης και ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιήθηκαν οι επίστρατοι από τις εθνότητες αυτές καθώς οι μεν Γάλλοι υποβάλλονταν σε αυστηρό έλεγχο και αν κρίνονταν αναξιόπιστοι στέλνονταν στο Ανατολικό μέτωπο, ενώ οι Πολωνοί διασκορπίζονταν σε μονάδες ώστε η πλειοψηφία των ανδρών εντός τους να είναι πάντα Γερμανοί.

Η ταχεία γερμανική επέκταση και στα δύο μέτωπα κατά τη διάρκεια του πολέμου οδήγησε στην ανάπτυξη της ιδέας για το μετασχηματισμό της Γερμανίας σε μια αποικιακού τύπου αυτοκρατορία εντός της Ευρώπης, προχωρώντας σε προσαρτήσεις με τη δύναμη των όπλων και σε δημιουργία κρατών δορυφόρων με σκοπό την επέκταση της εξουσίας της. Ουσιαστικά δηλαδή επρόκειτο για μεταφορά και εφαρμογή των αποικιοκρατικών πολιτικών των Μεγάλων Δυνάμεων της Δύσης (που εφαρμόζονταν σε μη λευκούς πληθυσμούς), στους κατακτημένους λευκούς πληθυσμούς και περιελάμβαναν μια σειρά μέτρων που υπερτόνιζαν τη φυλετική-εθνική "άνωτερότητα" των Γερμανών σε συνδυασμό με παροχή περιορισμένων δικαιωμάτων στους υποτελείς πληθυσμούς. Σε αυτό το σημείο βρίσκονται και οι ρίζες της επιθυμίας των Γερμανών για εξάπλωση προς την Ανατολή κατά τους δύο

¹³⁶ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 81

Παγκοσμίους Πολέμους καθώς οι αχανείς εκτάσεις που καταλήφθηκαν και προσωρινά παραχωρήθηκαν σε αυτούς με τη Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ, φάνταζαν ως ο ιδεώδης χώρος για αποικισμό και οικονομική εκμετάλλευση. Πρακτικά αυτό ήταν λοιπόν η βάση των θεωριών φυλετικού διαχωρισμού καθώς από το προηγούμενο μοντέλο του "λευκού που ήταν ανώτερος από τις λοιπές φυλές της Γής", η Γερμανία μετέπεσε λόγω των συνθηκών στο μοντέλο του ότι "και οι λευκοί έχουν διαβαθμίσεις" και επομένως δικαιολογείται πολιτικά και "ηθικά" η εκμετάλλευσή τους (προφανώς απορρέοντας από το ότι είχε σημαντικές μειονότητες εντός του κράτους της σε αντίθεση με τα υπόλοιπα αποικιοκρατικά κράτη της δυτικής Ευρώπης κατά την περίοδο αυτή, τα οποία αποτελούσαν συμπαγή εθνικά κέντρα)¹³⁷.

Κλείνοντας με την εξέταση των πολιτικών της Γερμανίας στις υπερπόντιες κτήσεις της, θα πρέπει να τη χωρίσουμε σε δύο περιόδους. Στην αρχή του πολέμου υπήρχε ένα γενικότερο πνεύμα που διαπότηζε τη γερμανική κοινωνία σύμφωνα με το οποίο η Γερμανία θα έπρεπε να υπερασπιστεί τα σύνορά της από έναν "κόσμο εχθρών". Στην ίδια λογική η ιδέα της "προστασίας της πατρίδας" επεκτάθηκε και στις υπερπόντιες κτήσεις κινητοποιώντας το λευκό πληθυσμό προς υπεράσπισή τους. Η ανάμνηση των εξεγέρσεων των μαύρων πληθυσμών στις αποικίες της αλλά και οι σημαντικές θυσίες που απαιτήθηκαν για να κατασταλούν, οδήγησε τη Γερμανία να εκφράσει την αντίθεσή της στη χρήση μη λευκών πληθυσμών στις επιχειρήσεις καθώς αφενός θεωρήθηκε ότι δεν διεξήγαγαν επιχειρήσεις σύμφωνα με τα έθιμα και τους κανόνες των Ευρωπαίων μεταφέροντας βάρβαρες πρακτικές στο πεδίο της μάχης και αφετέρου φοβόταν ότι η εξοικείωση των πληθυσμών αυτών με τις ευρωπαϊκές τακτικές και οπλισμό θα οδηγούσε σε μελλοντικά προβλήματα στον πολιτικό έλεγχο τους μετά τον πόλεμο καθώς θα υπονομεύονταν η ιδέα της "ανωτερότητας των λευκών" (φόβο που μοιράζονταν όλες οι δυτικές αποικιοκρατικές δυνάμεις). Σημαντικό είναι βέβαια να μην ξεχνάμε ότι η Γερμανία δεν μπορούσε να επιστρατεύσει τον ίδιο αριθμό μη λευκών στρατιωτών σε σύγκριση κυρίως με τη Βρετανία και τη Γαλλία και επομένως υπήρχαν και επιχειρησιακοί λόγοι για την εμμονή της στη μη χρησιμοποίησή τους από όλους τους εμπόλεμους.

Με την πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη των επιχειρήσεων, οι τοπικές γερμανικές αποικιακές διοικήσεις αντιλήφθηκαν ότι έπρεπε να βασιστούν εκτεταμένα σε μη λευκό πληθυσμό για την υπεράσπιση των αποικιών και επομένως η ανάγκη για

¹³⁷ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 83,87-89

άνδρες έθεσε στο περιθώριο τους αρχικούς ενδοιασμούς. Άμεση συνέπεια του ανωτέρω ήταν να υπάρχει το παράδοξο από τη μία η Γερμανία να καταδικάζει τη χρήση μαύρων, Ινδών και Αράβων από τους Συμμάχους και από την άλλη να εξυμνεί τη δράση των μαύρων στρατιωτών της στις αποικίες, αντιστρέφοντας την προβολή του πολέμου με αποτέλεσμα οι αποικιακές επιχειρήσεις να αποκτήσουν μια ρομαντική και πολιτισμένη χροιά σε αντίθεση με τις μάχες στην Ευρώπη που είχαν εκφυλιστεί σε μια βάρβαρη υπαρξιακή μάχη, όπου καλούσε τους στρατιώτες της να υπερασπιστούν βωμούς και εστίες¹³⁸.

Ανακεφαλαιώνοντας θα πρέπει να συγκρατήσουμε ότι η σχετικά γρήγορη απώλεια των αποικιών έστρεψε τη Γερμανία προς τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής αποικιακής αυτοκρατορίας και η ρητορική κατά το μεσοπόλεμο εστίαζε στην επιστροφή στα απολεσθέντα εδάφη. Παράλληλα οι διακρίσεις ανάμεσα στο Γερμανό πολίτη και τις υπόλοιπες εθνότητες διαπότισαν την κοινωνία και αποτέλεσαν τη βάση για σημαντικές αντιπαραθέσεις για το ποιος εν τέλει θα θεωρούνταν Γερμανός πολίτης (και αν σε αυτή την κατηγορία θα έπρεπε να συμπεριληφθούν οι Εβραίοι, οι Κομμουνιστές και οι Ανατολικοευρωπαίοι). Άμεση συνέπεια των ανωτέρω ήταν η γέννηση των ιδεών περί ζωτικού χώρου αλλά και η εξέλιξη των διακρίσεων προς του μη Γερμανούς. Ουσιαστικά οι ναζιστές αντιλήφθηκαν το βαθμό της πικρίας που ένιωθε η γερμανική κοινωνία για την απώλεια της αυτοκρατορίας του δεύτερου Ράιχ και βάσισαν τη ρητορική τους στη δημιουργία του τρίτου Ράιχ, χρησιμοποιώντας στοιχεία των φυλετικών διακρίσεων για να στηρίξουν τις πολιτικές τους που οδήγησαν σε εκατόμβες θυμάτων¹³⁹.

¹³⁸ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 100

¹³⁹ R. Gerwarth & E. Manela, *ό. π.*, σ. 106-107

Επίλογος

Η 28^η Ιουνίου 1914 σηματοδότησε το αιματηρό τέλος μια ολόκληρης εποχής απότοκος τη θέλησης της σταθερά παρακμάζουσας Αυστροουγγαρίας να δείξει στο διεθνές στερέωμα ότι παρέμενε μεγάλη δύναμη και ταυτόχρονα να λύσει οριστικά το πρόβλημα της αναδυόμενης Σερβίας, σε συνδυασμό με τη Γερμανία η οποία πλέον αποκάλυπτα επιθυμούσε έναν νέο διεθνή ρόλο και ταυτόχρονα διάσπαση του μετώπου της Αντάντ. Οι πολιτικές ισορροπίες βρίσκονταν ήδη σε οριακό σημείο εξαιτίας των Βαλκανικών Πολέμων που από την πλευρά της Αυστροουγγαρίας θεωρήθηκαν ως περιφρόνηση των υπολοίπων Μεγάλων Δυνάμεων για το Βαλκανικό της ρόλο και από την πλευρά της Γερμανίας ως συγκεκριμένη Ρωσική γεωστρατηγική προώθηση στα Βαλκάνια. Όπως είδαμε η ταχύτητα επιστράτευσης δεν έδωσε χρόνο για πιθανό κατευναστικό ρόλο της διπλωματίας καθώς ξεκίνησε μια αλυσιδωτή αντίδραση η οποία δεν ήταν δυνατόν να αναχαιτιστεί υπό το φόβο στρατηγικού αιφνιδιασμού από έναν πλήρως κινητοποιημένο αντίπαλο, με αποτέλεσμα να καταρρεύσει η αρχιτεκτονική ασφαλείας η οποία είχε κρατήσει σχετικά ήρεμη την Ευρωπαϊκή ήπειρο για σχεδόν έναν αιώνα.

Παράλληλα είδαμε ότι και σε αυτή την πολεμική αναμέτρηση ίσχυσαν οι βασικές αρχές της στρατηγικής όπως αυτή είχε διαμορφωθεί στη Δυτική σχολή σκέψης καθώς μετά την αποτυχία της αποτροπής και του πειθαναγκασμού ως πολιτικού εργαλείου που απέρρεαν με τη σειρά τους από το δίλημμα ασφαλείας των δύο συνασπισμών, είδαμε τους εμπολέμους να εναλλάσσονται μεταξύ άμεσης και έμμεσης προσέγγισης αναλόγως στρατηγικής κατάστασης, διαθέσιμων μέσων και εφεδρειών, επιλέγοντας αντίστοιχα στρατηγικές εκμηδένισης και εξουθένωσης με σκοπό να επιτύχουν τους αντικειμενικούς τους σκοπούς.

Καταλύτες στη στρατηγική θεώρηση του πολέμου στη Γερμανία ήταν ο Μόλτκε ο πρεσβύτερος και ο Σλήφεν. Ο πρώτος διαβλέποντας την επίδραση που είχε η βελτίωση της τεχνολογίας στις πολεμικές επιχειρήσεις, πρότεινε ως μοναδική λύση τον ελιγμό ο οποίος θα έθετε τον αντίπαλο εκτός επιχειρησιακής ισορροπίας. Παράλληλα αναγνωρίζοντας την ισχύ της άμυνας προτιμούσε να αναγκάσει -μέσω ακριβώς του ανωτέρω ελιγμού- τον αντίπαλο σε επίθεση, δίνοντας έτσι μια αποφασιστική αμυντική μάχη. Ζωτικής σημασίας ήταν επίσης οι αλλαγές που εφάρμοσε στην οργάνωση και τον εξοπλισμό του στρατού καθώς επίσης και στην

εμπέδωση της κουλτούρας ανάληψης πρωτοβουλιών από τους υφισταμένους, διατηρώντας για τον εαυτό του την εποπτεία των επιχειρήσεων. Υπήρξε ένθερμος οπαδός της χρήσης της τεχνολογίας ως πολλαπλασιαστή ισχύος και από νωρίς αντελήφθη το στρατηγικό αδιέξοδο της Γερμανίας η οποία ουσιαστικά θα έπρεπε να ελπίζει σε μια πολιτική λύση ενός πιθανού νέου πολέμου, ύστερα από μια σειρά επιτυχών αμυντικών αναμετρήσεων και επομένως τόνιζε την ανάγκη αποφυγής πρόκλησης πολέμου και διατήρηση ισχυρών ενόπλων δυνάμεων ως παράγοντα αποτροπής.

Στα ίδια χνάρια στρατηγικής σκέψης βάδισε αρχικά και ο Σλήφεν όντας για χρόνια συνεργάτης του Μόλτκε αποδεχόμενος πλήρως τις επιθετικές επιχειρήσεις εντός όμως ενός αμυντικού πλαισίου, εκμεταλλευόμενος το άρτιο γερμανικό σιδηροδρομικό δίκτυο για κίνηση επί εσωτερικών γραμμών με σκοπό να επιτίθεται με το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του εναντίον εντός κατακερματισμένου αντιπάλου. Από το 1894 άρχισε να επεξεργάζεται επιθετικά σχέδια ενώ το 1905 κατήρτισε το ομώνυμο σχέδιό του με το οποίο προβλέπονταν ένας ευρύς υπερκερωτικός ελιγμός στη βορειοανατολική Γαλλία με σκοπό την αποφυγή των οχυρών της μεθορίου και την ανατροπή της γαλλικής αμυντικής διάταξης. Η έλλειψη όμως των απαιτούμενων εφεδρειών -παρά την για χρόνια επιμονή του στην επέκταση της θητείας σε μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού- και η μη προβλεφθείσα αδυναμία του εφοδιαστικού δικτύου να συνεχίσει την υποστήριξη του στρατού (παρά τις προπολεμικές προσπάθειες του διαδόχου του Μόλτκε του νεότερου) καταδίκασε την εκστρατεία του 1914 στη Δύση σε αποτυχία.

Κατά τη διάρκεια της πολεμικής αναμέτρησης είδαμε την ανώτατη γερμανική ηγεσία να περνά από διάφορες φάσεις καθώς από την αποτελμάτωση του 1914 και την κατάθλιψη που προκάλεσε την αποπομπή του Μόλτκε του νεότερου περάσαμε στην προσέγγιση της πρόκλησης μέγιστης τριβής στο Βερντέν από τον Φάλκενχαϊν και στις μεγάλες στρατηγικές επιτυχίες στην Ανατολή. Η σταδιακή αδρανοποίηση του καγκελάριου Χόλβεγκ καθώς και η ουσιαστική ομηρία στην οποία βρίσκονταν ο Γουλιέλμος Β΄ από το δίδυμο Χίντενμπουργκ-Λούντεντορφ, σύντομα μετέτρεψε την πολιτική ζωή της χώρας σε μια άτυπη στρατιωτική δικτατορία, όμως η ήττα στις μεγάλες επιθέσεις του Δυτικού Μετώπου το 1918 έφερε σύντομα εσωτερικές αναταραχές και κατάρρευση των δυναστικών οίκων σε όλη τη Γερμανία οδηγώντας στην ανακωχή της 11^{ης} Νοεμβρίου.

Δεν θα πρέπει φυσικά να μην τονίσουμε το ζωτικό ρόλο που έπαιξε για όλους τους εμπολέμους το πυροβολικό, το οποίο χάρη στις κομβικές προπολεμικές εξελίξεις μετατράπηκε στο σημαντικότερο επιθετικό μέσο προκαλώντας το 60% των απωλειών του πολέμου. Η ανάγκη του εκτεθειμένου πεζικού να βρει προστασία μπροστά στις εχθρικές θέσεις στα τέλη του 1914, οδήγησε στη μετατροπή του πολέμου κινήσεων σε πόλεμο θέσεων, με τη διάνοιξη εκτεταμένων δικτύων χαρακωμάτων που με την πάροδο του χρόνου αυξήθηκαν σε βάθος και σε φονικότητα μέσω δημιουργίας ζωνών καταστροφής του αντίπαλου πεζικού που σαρώνονταν από διασταυρούμενα πυρά πολυβόλων. Η αδυναμία ύπαρξης ισχυρών μέσων διάρρηξης των αντίπαλων γραμμών, ελέγχου των φίλιων τμημάτων, γρήγορης προώθησης του πυροβολικού και μονάδων εκμετάλλευσης πιθανού ρήγματος, οδήγησε σε μια σειρά πολύνεκρων μαχών με μικρά εδαφικά κέρδη. Η εφεύρεση όμως του τεθωρακισμένου και η μαζική του χρήση σε συνδυασμό με την αεροπορία, προσέδωσε το 1918 την απαιτούμενη ισχύ κρούσης με αποτέλεσμα την επανέναρξη του πολέμου κινήσεων που έφερε την Αντάντ στα σύνορα του Βελγίου κατά την ανακωχή. Ταυτόχρονα ο πόλεμος έβγαλε από την επιχειρησιακή αφάνεια τα υποβρύχια τα οποία από απλά αναγνωριστικά μέσα εξελίχθηκαν σε τρομακτικούς θηρευτές και έμελε να σημαδέψουν με τη δράση τους και τους δύο παγκοσμίους πολέμους.

Κλείνοντας είδαμε τα αντικρουόμενα συμφέροντα των νικητών στις Βερσαλλίες που κυμαίνονταν από την ολοκληρωτική συντριβή της Γερμανίας που πρότεινε η Γαλλία, έως την ουσιαστική μετατροπή της σε τροχοπέδη για την ανεξέλεγκτη αύξηση της γαλλικής ισχύος στην Ευρώπη που επιθυμούσε η Βρετανία κρατώντας έτσι μια πιο διαλλακτική στάση. Το τελικό κείμενο είδαμε ότι όχι μόνο δεν ικανοποίησε πλήρως κανέναν αλλά δημιούργησε και μια στέρηη βάση για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καθώς σύντομα η πικραμένη από τα πενιχρά κέρδη Ιταλία κινούνταν προς το Φασισμό, η Ιαπωνία θα επεδίωκε την κατοχύρωση του δικού της ζωτικού χώρου στη Ανατολή και τέλος η Γερμανία θα ζητούσε ανταπόδοση για την ταπείνωση υπό Ναζιστική ηγεσία, εφαρμόζοντας ένα απεχθές καθεστώς διακρίσεων που κορυφώθηκε με το Ολοκαύτωμα.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Περιοδικά

Παπαθανάσης Η., « Ο πόλεμος των χαρακωμάτων», στο: *Panzer*, τχ. 31.

Σταυρόπουλος Δ., « Stosstruppen η γροθιά του γερμανικού στρατού κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 23.

Τερνιώτης Ι., « Τα βρετανικά άρματα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 32.

Χαλατσής Ξ., « Τα γερμανικά άρματα κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Panzer*, τχ. 19.

2. Διαδουκτιακές Πηγές

Barclay C.N., «Helmuth von Moltke», στην ιστοσελίδα: *Britannica*, 12.09.21, διαθέσιμο στο: <https://www.britannica.com/biography/Helmuth-von-Moltke> , ημερομηνία προσπέλασης 16.04.22

Brown I.M., «Transportation and Logistics», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 06.02.18, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/transportation_and_logistics, ημερομηνία προσπέλαση 16.03.22

Brunning A., «Chemical Warfare: Poison Gases in World War 1», στην ιστοσελίδα: *Compound Interest*, 17.05.14, διαθέσιμο στο: <https://www.compoundchem.com/2014/05/17/chemical-warfare-ww1/#comments>, ημερομηνία προσπέλασης 14.03.22

Bruton E., «Communication Technology», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 09.12.14, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/communication_technology, ημερομηνία προσπέλαση 16.03.22

Mahoney R., Pugh J., «Air Warfare», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 24.08.18, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/air_warfare , ημερομηνία προσπέλασης 22.03.22

Osborne E.W., «Naval Warfare», στην ιστοσελίδα: *International Encyclopedia of the First World War*, 08.10.14, διαθέσιμο στο: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/naval_warfare, ημερομηνία προσπέλασης 21.03.22

B. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Κολιόπουλος Κ., *Η στρατηγική σκέψη απο την αρχαιότητα έως σήμερα*, Αθήνα 2008

Κουβελιώτης Κ., *Φιλοσοφία του πολέμου και ηγεσία*, Αθήνα 2002

Συγγραφική ομάδα Φιλολογικής Αθηνών, *Η ιστορία του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (εικονογραφημένη)*, Αθήνα 1962

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-41)*, Αθήνα 2001

Ξενόγλωσση

Andelman D.A., *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών. Η εύθραυστη ειρήνη που οδήγησε στην άνοδο του Χίτλερ*, Αθήνα 2007

Bevans C.I., *Treaties and other international agreements of the United States of America*, Washington 1969

Case N., *European Constitutional History*, Cincinnati 1902

Chappell M., *The British Army in World War I*, Oxford 2003-5, 3τ.

Cron H., *Imperial German Army 1914-18: Organisation, Structure, Orders-of-Battle*, Warwick 2003

Crowley R., *The what ifs of 1914*, London 2001

Dupuy T.N., *A genius for war: The German army and General Staff*, New Jersey 1977

- Ferguson N., *Α' Παγκόσμιος Πόλεμος: στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία 1914-18*, Αθήνα 2006
- Foley R.T., *German strategy and the path to Verdun: Erich von Falkenhayn and the development of attrition, 1870-1916*, Cambridge 2007
- General Staff – War Office, *1914 Infantry Training*, Uckfield 2009
- Gerwarth R. & Manela E., *Αυτοκρατορίες σε πόλεμο 1911-1923*, Αθήνα 2014
- Glenny M., *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804-2011*, London 2012
- Gray R., *Kaiserschlacht 1918 the final German offensive*, London 1991
- Griffith P., *Fortifications of the Western Front 1914-18*, Oxford 2004
- Guderian H., *Achtung-Panzer!*, London 1995
- Hantke M. & Spoerer M., *The imposed gift of Versailles: the fiscal effects of restricting the size of Germany's armed forces 1924-9*, Munich 2010
- Hart P., *1918: A very British victory*, London 2008
- Haythornthwaite P.J., *The World War One sourcebook*, London 1996
- Hayward J., *Μύθοι και θρύλοι του Α' Παγκοσμίου Πολέμου*, Αθήνα 2009
- Henig R., *Versailles and After: 1919-1933*, London 1995
- Hobsbawm E.J., *Η εποχή των αυτοκρατοριών 1875-1914*, Αθήνα 2012
- Jung P., *The Austro-Hungarian Forces in World War I*, Oxford, 2003, 2τ.
- Kennedy P., *Η άνοδος και η πτώση των μεγάλων δυνάμεων*, Αθήνα 1990
- Landes D.S., *Ο πλούτος και η φτώχεια των εθνών*, Αθήνα 2005
- Liddell H., *Reputations*, London 1928
- Marks S., *The Myths of Reparations*, Cambridge 1978
- Maier C.S., *Among Empires: America's ascendancy and its predecessors*, Cambridge Massachusetts 2006
- Paret P., *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής απο τον Μακιαβέλλι στην πυρηνική εποχή*, Αθήνα 2004

Paul C., *The politics of hunger: the allied blockade of Germany 1915-19*, Athens Ohio 1985

Ritter G., *The Schlieffen Plan: Critique of a Myth*, London 1957

Shuster R., *German Disarmament after World War I: The diplomacy of international arms inspection 1912-1931*, London 2006

Slavicek L.C., *The Treaty of Versailles. Milestones in Modern World History*, Chelsea 2010

Smith L., Audoin-Rouzeau S., Becker A., *France and the Great War 1914-18*, Cambridge 2003

Strachan H., *Α' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Αθήνα 2013

Thomas N., *The German Army in World War I*, Oxford 2003-4, 2τ.

Tooze A., *The wages of destruction: The making and breaking of the Nazi economy*, London 2007

Van Creveld M., *Επιμελητεία και πόλεμος*, Αθήνα 2001

Weinberg G.L., *A world at arms: A global history of World War II*, Cambridge 1994

Williamson S. & Van Wyk R., *July 1914*, Long Grove 2015

Zuber T., *Inventing the Schlieffen Plan: German war planning 1871-1914*, New York 2002

Zuber T., *German war planning 1891-1914: Sources and Interpretations*, Woodbridge 2004

Zuber T., *The real German war plan 1904-1914*, New York 2010

Παράρτημα

Εικόνα 2: Μάχη Αρράς 1917 (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 3: Κόνραντ φον Χότζεντορφ (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 4: Σημαίες των βρετανικών κτήσεων (wordpress.com, 2009)

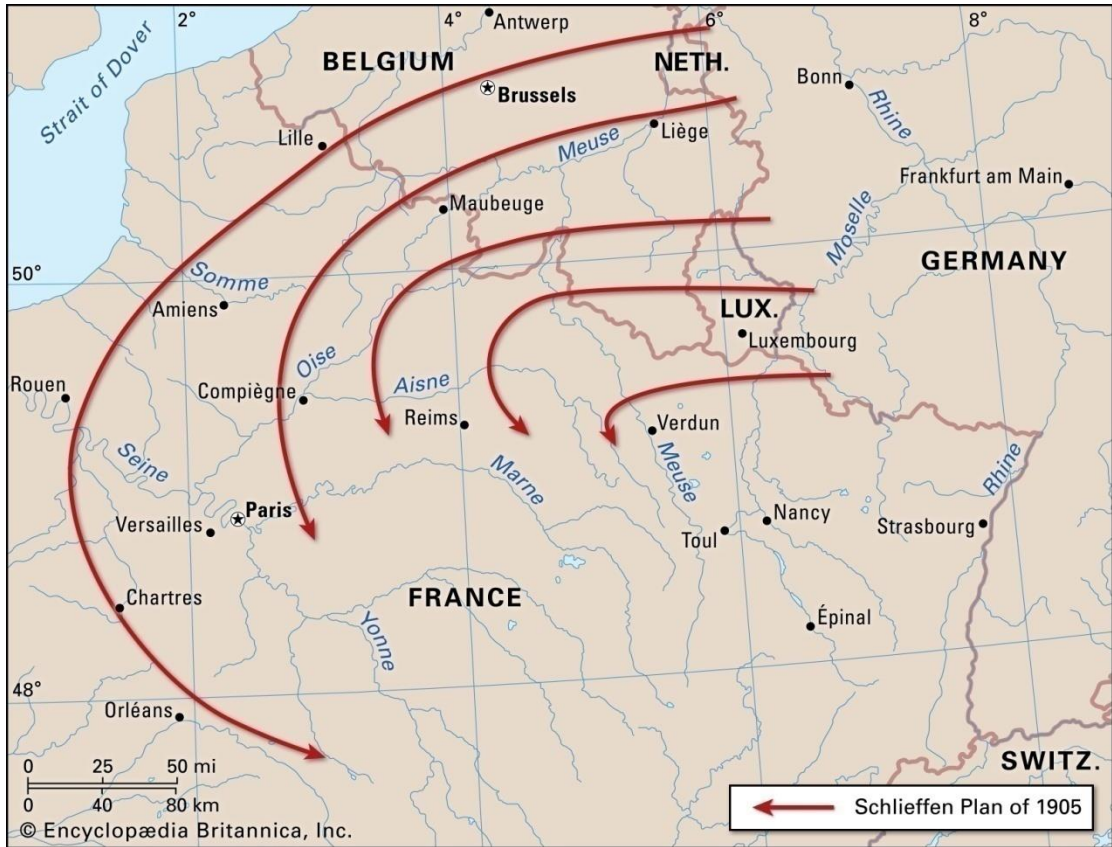
Εικόνα 5: Μπίσμαρκ και Μόλτκε, Βερσαλλίες 1871 (pinterest.com, 2022)

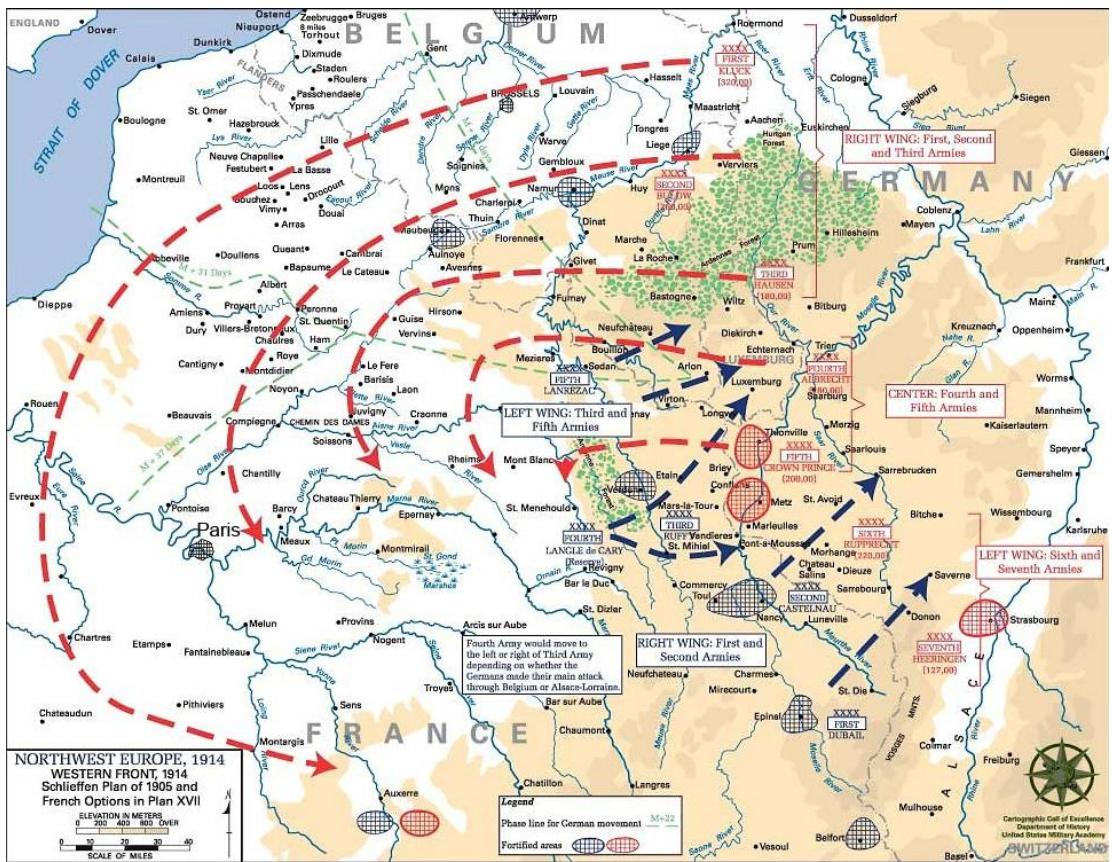
Εικόνα 6: Μόλτκε 1890 (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 7: Σλήφεν 1890 (pinterest.com, 2022)

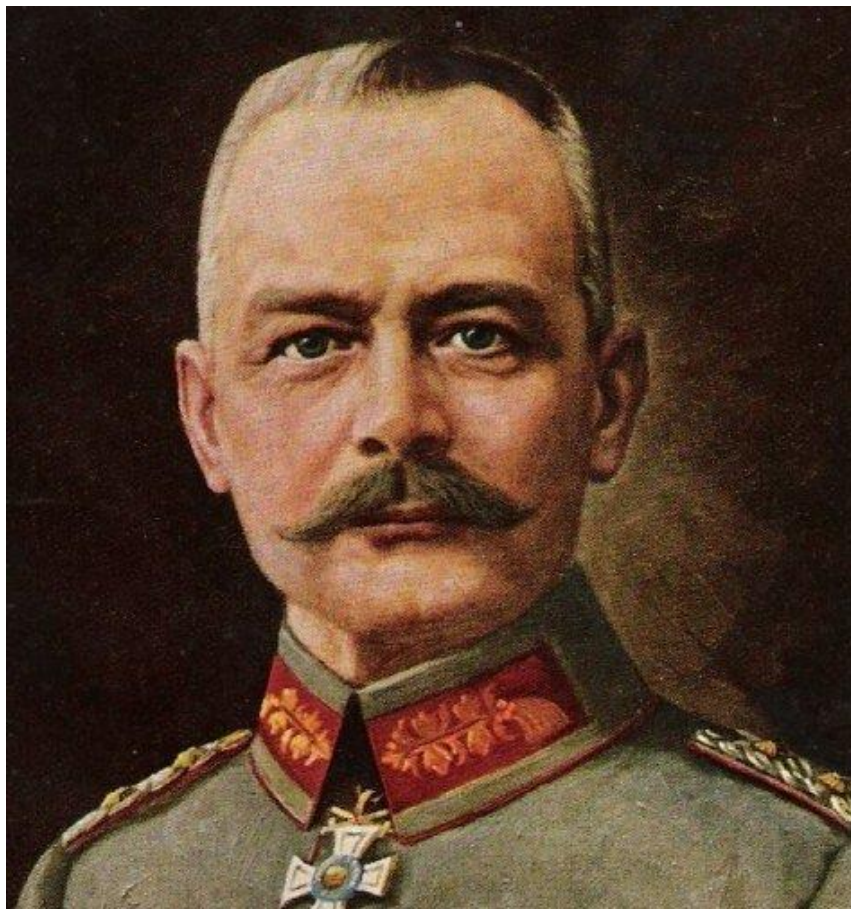
Εικόνα 8: Σχέδιο Σλήφεν 1905 (britannica.com, 2022)

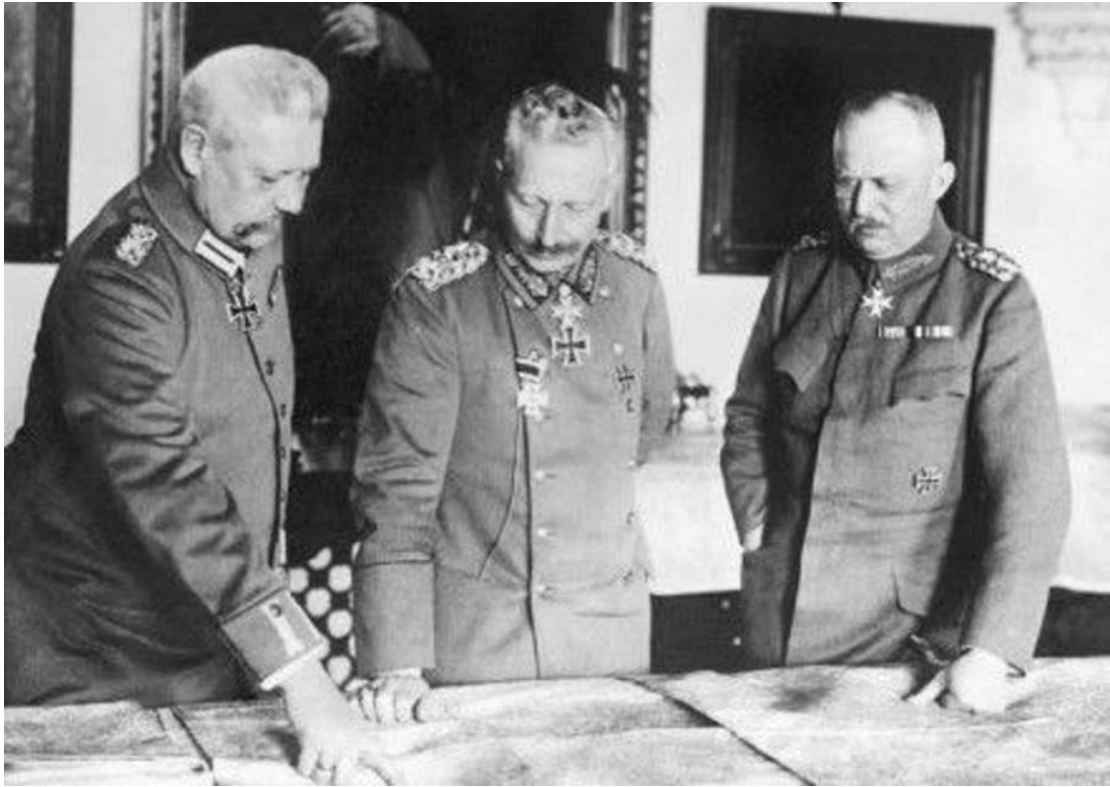
Εικόνα 9: Σχέδιο Aufmarsch II West (britannica.com, 2022)

Εικόνα 10: Ο Κάιζερ και οι στρατηγοί του (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 11: Έριχ φον Φάλκενχάιν (alphahistory.com, 2017)

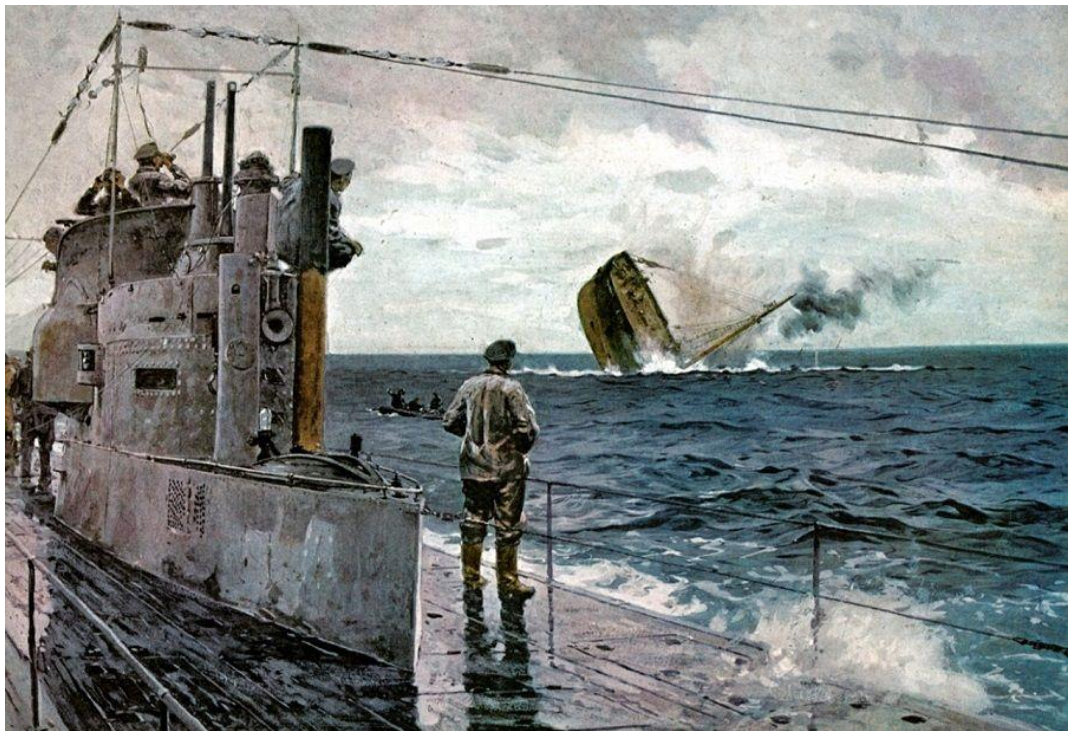
Εικόνα 12: Χίντενμπουργκ, Κάιζερ και Λούντεντορφ σε σύσκεψη
(newsletter.co.uk, 2018)

Εικόνα 13: Γερμανοί έφεδροι 1914 (bgfalconmedia.com, 2018)

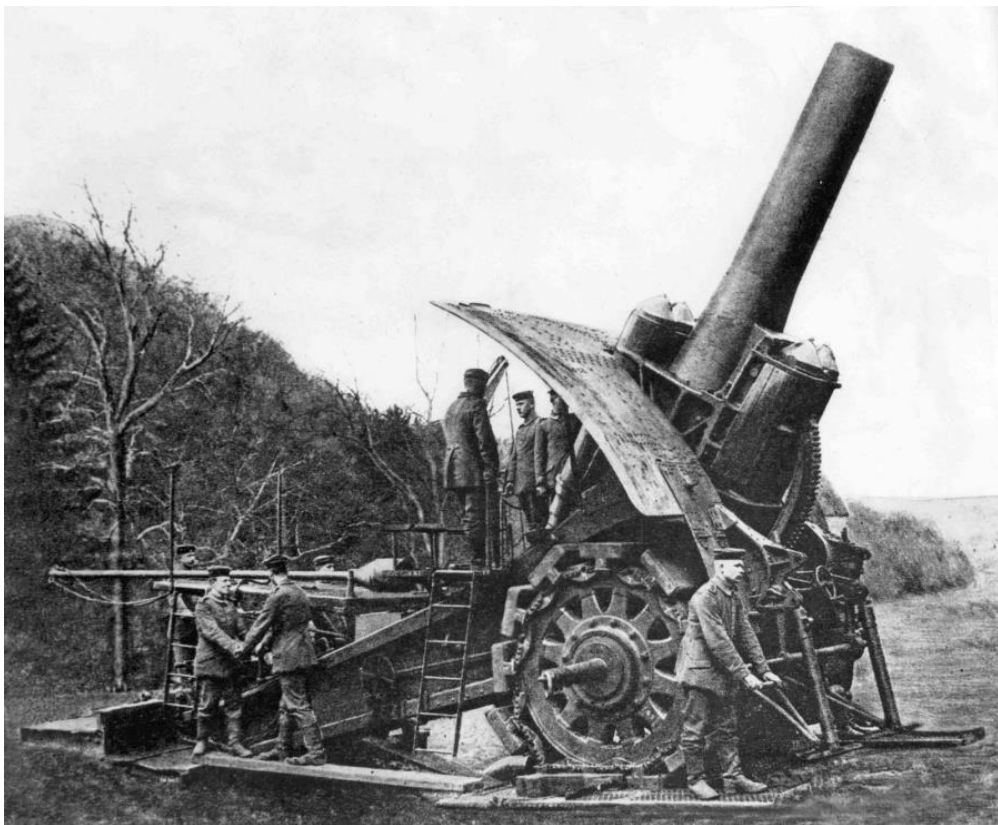
Εικόνα 14: Ο στόλος ανοικτής θαλάσσης σε προπολεμικά γυμνάσια
(weaponsandwarfare.com, 2016)

Εικόνα 15: Γερμανικά υποβρύχια εν δράσει (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 16: Γερμανικά υποβρύχια εν δράσει (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 17: Γερμανικό πυροβόλο 420 χιλιοστών (britannica.com, 2022)

Εικόνα 18: Πρώτη μάχη του Ύπρ (historyhit.com, 2016)

Εικόνα 19: Μάχη Νέβ Σαπέλ (artuk.org, 2022)

Εικόνα 20: Οχυρό Ντουαμόντ 1916 (pinterest.com, 2022)

Εικόνα 21: Μάχη Σόμ (historyhit.com, 2016)

Εικόνα 22: Μάχη Αμιένης 1918 (thecanadianencyclopedia.ca, 2006)

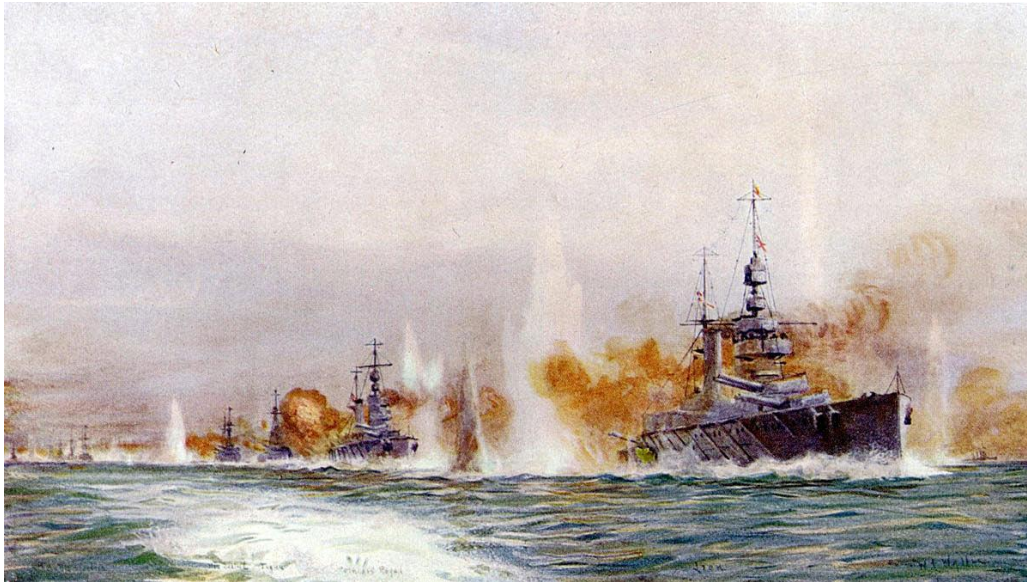
Εικόνα 23: Χρήση χημικών αερίων 1915 (warhistoryonline.com, 2019)

Εικόνα 24: Επίθεση βρετανικών αρμάτων (pixels.com, 2014)

Εικόνα 25: Μέλη γερμανικής διμοιρίας επικοινωνιών (graphics.wsj.com, 2022)

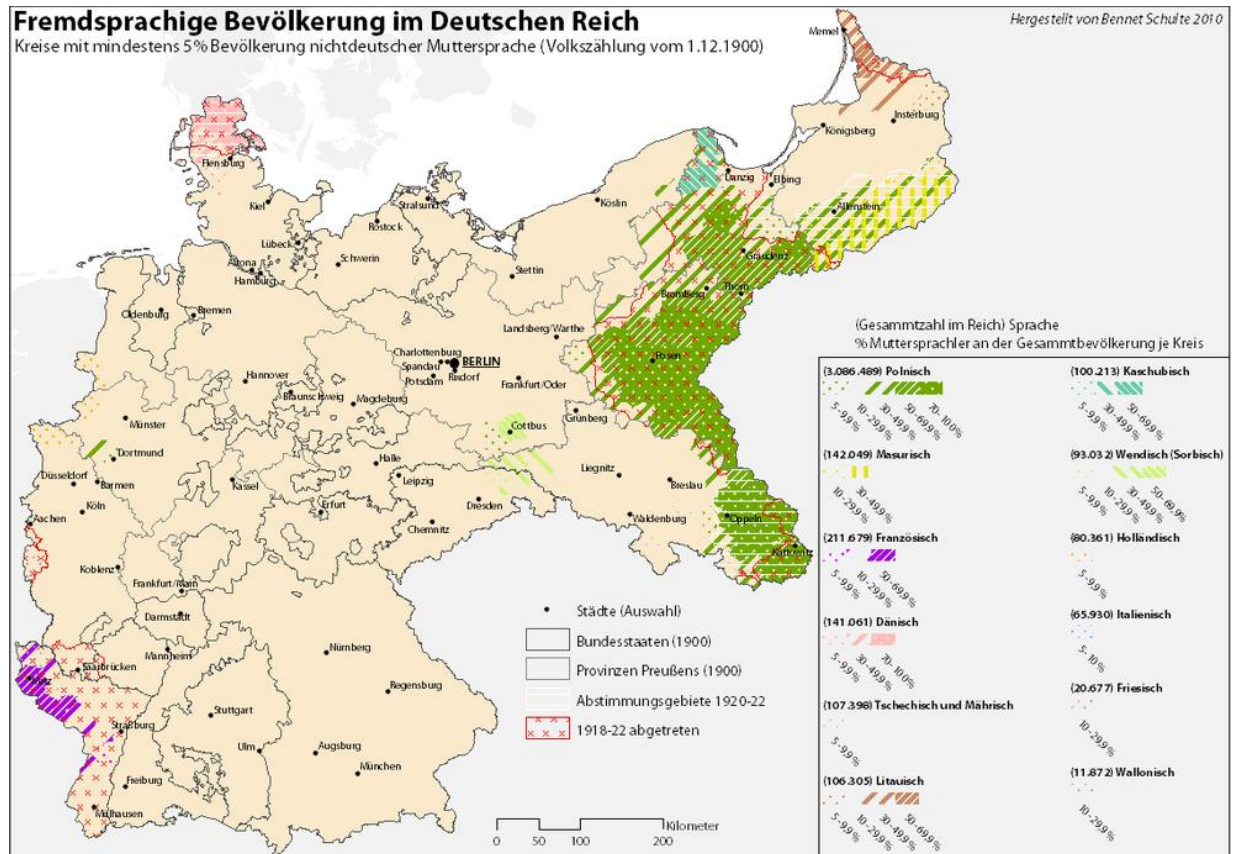
Εικόνα 26: Ναυμαχία Γιουτλάνδης (britishbattles.com, 2022)

Εικόνα 27: Γερμανική προσβολή γαλλικών θέσεων (tumblr.com, 2022)

Εικόνα 28: Βερσαλλίες 1919 (europacentenaty.eu, 2020)

Εικόνα 29: Μειονότητες εντός της Γερμανίας 1900 (pinterest.com, 2022)

Περίληψη

Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος απετέλεσε την αρχή του τέλους της παγκόσμιας κυριαρχίας της Ευρώπης, αποτέλεσμα μιας σειράς εσφαλμένων πολιτικών και στρατιωτικών εκτιμήσεων. Οι τεχνολογίες που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου με κυριότερες τα τεθωρακισμένα και την αεροπορία θα αποτελούσαν τη βάση για τη βελτίωση της επιχειρησιακής τέχνης αλλά και της αποτελεσματικότητας των στρατών ανά την υφήλιο. Το φάντασμα της μορφής του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ο αντίκτυπός του στην κοινωνία, οδήγησε τις στρατιωτικές ηγεσίες να αναζητήσουν μεθόδους άμεσης διάρρηξης του μετώπου με αιχμή του δόρατος τις δύο ανωτέρω τεχνολογίες, κάτι που οδήγησε στη γέννηση του σύγχρονου τρόπου μάχεσθαι.